

1

Førsteutkast:

2

Arbeidsprogram for

3

Miljøpartiet De Grønne

4

2025-2029

5

6

7 INNHOLD

8		
9	1. VÅR LEVENDE JORD	5
10	KLIMA	9
11	NATUREN PÅ LAND	10
12	HAVET	11
13	NATUR OG AREALFORVALTNING	12
14	MILJØGIFTER	13
15	FØRURENSING	14
16	PLAST	14
17	ANNET AVFALL	15
18	DYREVERN OG DYREVELFERD	16
19	ENERGI	17
20	FRIHET FRA OVERFORBRUKET	19
21	2. LIVSKRAFTIGE LOKALSAMFUNN	21
22	LOKALT SELVSTYRE	24
23	LEVENDE, GRØNNE DISTRIKTER	25
24	VENNLIGE, FRODIGE OG OPPFINNSOMME BYER	26
25	SIVILSAMFUNN OG FRIVILLIGHET	28
26	FRILUFTSLIV	29
27	KUNST OG KULTUR	30
28	KULTURARV	31
29	IDRETT OG FYSISK AKTIVITET	33
30	3. VELFERD HELE LIVET	34
31	3.1 OPPVEKST OG KUNNSKAP	35
32	EN GOD BARNDOM	37
33	BARNEVERN OG FAMILIEVERN	38
34	BARNEHAGE	39
35	GRUNNSKOLE	40
36	VIDEREGÅENDE OPPLÆRING	42
37	HØYERE UTDANNING OG STUDENTER	43
38	3.2 VELFERD, ARBEID OG LIVSKVALITET	45
39	SOSIAL RETTFERDIGHET OG KAMP MOT FATTIGDOM	47
40	FOREBYGGE UNGT UTENFORSKAP	49
41	BOLIGPOLITIKK	50
42	ARBEIDSLIV OG ARBEIDSVILKÅR	51
43	SENIORPOLITIKK	53
44	3.3 HELSE OG OMSORG	55
45	FOLKEHELSE	58
46	NÆRE HELSETJENESTER	60
47	SPESIALISTHELSETJENESTEN	61
48	PSYKISK HELSE	63
49	RUSPOLITIKK	65
50	4. VERDISKAPING SOM VARER	67
51	GRØNN STYRING AV ØKONOMIEN	71
52	PERSONSKATT OG AVGIFTER	72
53	NÆRINGSPOLITIKK OG SKATT PÅ SELSKAPER	72
54	FRA OLJEAVHENGIGHET TIL GRØNT MANGFOLD	73
55	GRÜNDERE OG SMÅBEDRIFTER	74
56	FRA SLØSESAMFUNN TIL SIRKULÆRØKONOMI	75

57	OFFENTLIGE INNKJØP SOM FREMMER INNOVASJON	76
58	FORSKNING	77
59	JORDBRUK	78
60	MATSYSTEMET	79
61	SKOGBRUK	80
62	FISKERI	82
63	OPPDRETT OG HAVBRUK	83
64	5. DEMOKRATIET FOR ALLE	86
65	DEMOKRATI	92
66	MEDIER OG OFFENTLIGHET	94
67	RETTSSTAT OG MENNESKERETTIGHETER	95
68	TRYGGHET FRA DISKRIMINERING	96
69	LIKESTILLING OG SELVBESTEMMELSE	97
70	VOLD I NÆRE RELASJONER	99
71	KRIMINALOMSORG OG STRAFFERETT	100
72	INTEGRERING OG INKLUDERING	102
73	DIGITALISERING OG KUNSTIG INTELLIGENS	103
74	URFOLK OG NASJONALE MINORITETER	108
75	RELIGION OG LIVSSYN	110
76	SPRÅK	110
77	6. MOBILITET I HELE LANDET	113
78	GRØNNE VERKTØY I SAMFERDSEL	117
79	SYKKE OG GANGE	118
80	KOLLEKTIVTILBUD SOM RYGGGRAD I PERSONTRANSPORT OVER HELE LANDET	119
81	TOG	120
82	VEITRAFIKK	121
83	SJØTRANSPORT	122
84	LUFTFART	123
85	VARETRANSPORT	124
86	BÆREKRAFTIG REKREASJON OG REISELIV	125
87	7. EN TRYGGERE VERDEN	126
88	BEREDSKAP	134
89	INTERNASJONALT SAMARBEID FOR FRED	136
90	ASYL- OG FLYKTNINGPOLITIKK	138
91	FORSVAR	141
92	NORGE I NORD	142
93	EUROPAPOLITIKK	144
94	OLJEFONDET	145
95	INTERNASJONAL HANDEL OG ØKONOMI	145
96	UTVIKLINGSSAMARBEID, NØDHJELP OG HUMANITÆR BISTAND	146
97	KLIMA- OG NATURBISTAND	147

1. VÅR LEVENDE JORD

100 VISJON

101 *I 2045 har vi skapt et samfunn som skaper velferd for alle mennesker, uten å ødelegge*
102 *livsgrunnlaget vårt. Vi beskytter og restaurerer natur, begrenser utslipp av klimagasser*
103 *og annen forurensning, og har en solidarisk forvaltning av ressursene på planeten.*
104 *Samtidig har vi blitt rikere på tid og opplevelser. Samfunnsutvikling måles ikke lenger*
105 *bare i økonomisk vekst og BNP, men i bærekraft og livskvalitet. En innovativ og*
106 *inkluderende sirkulærøkonomi gir folk frihet og velferd, og utvikler samfunnet*
107 *fremover. Vi eier ting med høy kvalitet som varer, vi deler mer, sløser mindre.*

108

109 *Nye, forbedrede tjenester gjør det attraktivt for langt flere å ha tilgang til lån og leie*
110 *av bil og hytte, fremfor å eie hver sin. Hverdagslige valg, som hva vi skal ha til middag*
111 *og hvordan vi skal komme oss til jobben, etterlater seg ikke lenger arr på jorden, men*
112 *nærer den. At vi ikke går på kompromiss med klima og natur, gjør at vi skaper verdier*
113 *og velferd som varer. Det er mer natur rundt oss.*

114

115 *Naturtapet er reversert, og vi har sammenhengende, intakt og artsrik natur, rundt oss i*
116 *både byer, bygder, og villmark. Vi bygger ikke lenger motorveier eller store kjøpesentre*
117 *utenfor bysentrum, og vi har forvandlet flere klossete næringsparker til steder som*
118 *kommer lokalmiljøet og naturen til gode. Alle har tilgang til trygg, komfortabel og*
119 *effektiv kollektivtransport, uavhengig av bosted eller økonomi. Ti-minutters-byen og*
120 *bygdesentre er realisert, med nærhet til skole, arbeid og tjenester man har bruk for.*

121

122 *Vi bygger ikke flere hytter på fjellet eller i strandsonen, men har gjort det enklere og*
123 *billigere å nyte fellesløsninger som hotell og fjellstuer, DNT-hytter og deling av hyttene*
124 *som allerede er bygget. Slik har et bredere lag av befolkningen tilgang til naturen og*
125 *friluftsliv. Tenåringer kan få sin første sprellende villaks på kroken og bestemor kan*
126 *fortsatt peke på rypa i fjellet. Lovverket sikrer absolutte krav for vern av naturen, slik*
127 *at naturen vinner også i møte med andre offentlige og private interesser.*

128

129 *Klimaendringene er i ferd med å stabilisere seg under 2 grader. Vi har kuttet alle*
130 *innenlands CO2-utslipp, utenom jordbrukssektoren, og eksporterer heller ikke*
131 *klimautslipp gjennom salg av olje og gass. Internasjonalt har Norge vist vei gjennom å*
132 *kanalisere kraft, kapital og kompetanse inn i næringer som både øker vår livskvalitet,*
133 *kutter utslipp og styrker naturen.*

134

135 *De som har bakgrunn fra olja har fått viktige roller innen innovasjon og utvikling av*
136 *andre næringer. Omstillingen har styrket vår posisjon som handelspartner og*
137 *samarbeidspart for deling av kompetanse. Gjennom målrettet satsing på eksport av*

138 *produkter og politiske løsninger som gjør verden til et bedre sted, bidrar vi til massive*
139 *klimakutt globalt. Dette er også et viktig bidrag til langsiktig fred i verden.*

140

141 *Frigjort fra tidspresset, naturødeleggelsene og forbruket, som en gang dominerte*
142 *hverdagen, har vi mer tid til å skape livene vi ønsker og ta vare på hverandre.*

143

144 *Dette er en arv vi er stolt av å gi videre til våre barn.*

145 NATUREN OG MILJØET ER GRUNNLAGET FOR ALT

146 Naturen er grunnlaget for gode samfunn; materiell trygghet og velferd, god helse og
147 høy livskvalitet. Naturen er dessuten klodens karbonlager og umistelig for mange flere
148 arter enn oss mennesker, med verdi langt utover de tjenester den gir oss. Natur og
149 dyreliv påvirkes mer enn noensinne av menneskelig aktivitet. Alle økosystemer og
150 naturtyper, til lands og til havs, må forvaltes i tråd med den globale naturavtalen, og
151 mye ødelagt natur må restaureres.

152

153 En grunnleggende endring av norsk naturforvaltning er nødvendig. Naturvern kan ikke
154 lenger være bevaring av småflekker i et stadig mer ødelagt naturlandskap.

155

156 Plast og miljøgifter spres i dag over hele jordkloden, til jord, vann og mat. For mange av
157 stoffene har vi begrensede kunnskaper om langtidsvirkningene på menneskers helse,
158 men vi vet likevel at barn er spesielt sårbare. Førre-var-prinsippet må legges til grunn
159 både når det gjelder produksjon, bruk og opprydding av stoffer vi vet er skadelige, og
160 nye stoffer med ukjent effekt på mennesker og natur. I en kyst- og havnasjon som
161 Norge må kampen mot marin forurensning stå sentralt. Dagens bruk- og kast-økonomi må
162 erstattes med en sirkulærøkonomi der ressurser gjenbrukes og gjenvinnes, slik at
163 mengden avfall reduseres kraftig.

164 KLIMAENDRINGENE MÅ STANSES

165 Klimaet på jordkloden endres raskt, og effekten av våre historiske klimagassutslipp
166 merkes allerede; bønder mister avlinger, vi opplever flom og jordras flere steder i
167 Norge, isbreene våre smelter og i Europa er ekstreme temperaturer sommerstid blitt
168 normalt. Mange arter sliter med å tilpasse seg og må enten flytte til nye områder, eller
169 risikere utrydning, og hele økosystemer - som den arktiske polarfronten og
170 høyfjellsnaturen i Norge - er i massiv endring.

171

172 Manglende handling og svak klimapolitikk fra både røde og blå regjeringer fortsetter å
173 gi grobunn for klimaskepsis, og lar selskaper med høye utslipp slippe unna ansvar. I
174 stedet legges ansvaret for å få ned utslippene på hver enkelt av oss, selv om det er de

175 store oljeselskapene som står for både størst andel og størst økning i norske
176 klimagassutslipp siden 1990.

177

178 Norsk klimapolitikk bør baseres på følgende prinsipper:

179 1. Den skal være kunnskapsbasert og i tråd med våre internasjonale forpliktelser.

180 1. Norge skal kutte vår rettferdige andel av egne utslipp.

181 2. Vi skal bruke mer av vår rikdom til omstilling globalt.

182 3. De som forbruker og slipper ut mest i Norge skal redusere mest av sine utslipp. En
183 aktiv og omfordelende politikk er viktig for rettferdig klimaomstilling.

184 4. Kutt i klimagassutslipp skal gjennomføres uten tap av verdifull natur og uten brudd
185 på menneskerettighetene.

186 ENERGIEN MÅ KOMME UTEN UTSLIPP OG FORDELES RETTFERDIG

187 Å omstille Norge til et lavutslippssamfunn vil kreve økt fornybar energiproduksjon.
188 Klimakrisen kan likevel ikke løses ved å gå på akkord med naturverdier, friluftsliv og
189 lokalsamfunn. Derfor må vi alltid starte med å redusere energiforbruket, gjennom å
190 være kritisk til prosjekter som ønsker å bruke strøm, og gjennom å legge til rette for
191 redusert forbruk i næringsliv og husholdninger. Dernest må vi utnytte arealer vi allerede
192 har tatt i bruk til energiproduksjon, med blant annet solceller på tak og nærvind på grå
193 arealer. Med disse prinsippene opprettholder vi kraftoverskudd, og samtidig vinner
194 både klimaet og naturen.

195

196 Etersom energi er en knapp ressurs, må vi prioritere bruken av den bedre. Vi må slutte
197 med sløsing med energi på tiltak som kryptoutvinning og hyttebyer, og i stedet bruke
198 strøm slik at vi får redusert klimagassutslippene, minimert naturinngrep, og økt lokal
199 verdiskaping og beredskap.

200

201 **D07:** (Jonas, Christine) Stryke "Etersom energi er en knapp ressurs, må vi
202 prioritere bruken av den bedre. Vi må slutte med sløsing med energi på tiltak som
203 kryptoutvinning og hyttebyer, og i stedet bruke strøm slik at vi får redusert
204 klimagassutslippene, minimert naturinngrep, og økt lokal verdiskaping og
205 beredskap."

206

207 All energiproduksjon har konsekvenser for natur. Dette gjelder vindkraft på land, men
208 også vannkraft, solparker og havvind. Hensynet til natur og de som bruker
209 naturområder fra før skal bli prioritert høyt. Strømnettet bør også avlastes ved å ta i
210 bruk overskuddsvarme, fjernvarme og biogass i mye større grad enn i dag.

211

212 Med økt etterspørsel etter fornybar energi i Norge og i Europa, og med mer variabel
213 produksjon fra sol og vind, må vi forvente at strømprisene i perioder vil bli høye. I slike
214 perioder bør alle som bor i samme prisområde få sin andel av statens ekstra inntekter
215 utbetalt direkte. Dermed vil man fortsatt spare penger på å redusere forbruk, og unngå
216 at de som har minst får en urettferdig belastning.
217

218 **DYREVERN OG DYREVELFERD**

219 Menneskene deler jorda med et mangfold av ulike livsformer som har iboende verdi.
220 Vile dyrs leveområder må bevares og restaureres og produksjonsdyr og kjæledyr må
221 behandles godt. I dag lever flere hundre millioner dyr i oppdrettsmerder, haller og fjøs,
222 og som kjæledyr, forsøksdyr og sportsdyr. Dyr som holdes i fangenskap av mennesker
223 skal ha mulighet til å utfolde sin naturlige atferd, inkludert hvile, bevegelse og
224 stimulerende aktiviteter, å være utendørs og få dekket både sosiale- og næringsbehov.
225

226 Et landbruk hvor bonden ikke lenger er presset til å produsere mest mulig, raskest mulig
227 og billigst mulig, gir mer rom for dyrevelferd, sunnhet og kvalitet. Landbrukspolitikken
228 er viktig for å heve mange dyrs status og livsvilkår i Norge. Matproduksjonen og
229 tilskuddene må innrettes slik at det lønner seg at dyr har det bra. Dette har vi skrevet
230 mer om i landbrukskapittelet.

231 **LIVSKVALITET**

232 Alle skal få finne sin glede og mening i livet, men for mange strekker ikke tiden til. Så
233 lenge man har nok materielle goder, er det relasjoner, mening og frihet de fleste ønsker
234 seg. Det kan vi få til uten å overbelaste naturen slik vi gjør i dag.

235 I stedet for å legge opp til at folk skal jobbe stadig mer for å kjøpe stadig flere ting, må
236 det bli enklere å velge mer fritid fremfor høyere lønn. Da kan vi redusere
237 forbruksveksten og tidsklemma, samtidig som vi skaper et mer inkluderende samfunn
238 med bedre tid til barn, familie, venner, kultur- og naturopplevelser, demokratisk
239 engasjement og frivillighet.
240

241

VÅRE LØSNINGER

242

KLIMA

243

NORGES MÅL OG TILTAK

244

245 De Grønne vil:

- 246 1. At norsk klimapolitikk i praksis fører til at Norge leverer på sine internasjonale
247 forpliktelser, inkludert Parisavtalen.
- 248 2. Alltid legge føre-var-prinsippet og mest mulig oppdatert kunnskap til grunn når vi
249 utarbeider politikk og gjennomfører klimatiltak.
- 250 3. Årlig lage et nasjonalt klimabudsjett og legge frem et nasjonalt klimaregnskap, og
251 pålegge kommuner og fylker å gjøre det samme.
- 252 4. Prioritere varige nullutslippsløsninger foran kortsiktige tiltak og ineffektive
253 løsninger.
- 254 5. At Norge skal melde inn til FN som mål å kutte 80% av våre territoriale utslipp
255 innen 2035, sammenlignet med 1990. Målet skal nås uten at handel med
256 internasjonale klimakvoter eller beregnet økt opptak av karbon i skog og natur
257 regnes med.
- 258 6. Sette CO₂-avgiften på et nivå i tråd med norske klimamål, slik at utslippskutt lønner
259 seg like mye uansett hvor kuttet skjer. Inntektene fra økt CO₂-avgift skal gå tilbake
260 til innbyggerne i form av direkte kontantutbetalinger.

GLOBALE KLIMAKUTT

261

- 262 7. Bidra til globale klimakutt gjennom å inngå strategiske avtaler med land som
263 trenger finansiering for å fase ut kull og finansiering av utbygging av
264 nullutslippsløsninger, uten at det bryter med menneskerettighetene.
- 265 8. Styrke garantiordningen for investeringer i fornybar energi i utviklingsland hos
266 Norad, og arbeide for at Norfund i større grad er tilbyder av småskala lån til
267 utvikling av fornybar energi i utviklingsland.
- 268 9. At klimaavtrykket av vår import og eksport skal reduseres kraftig i tråd med
269 Parisavtalen, gjennom blant annet innføring av klimatoll i samarbeid med EU for
270 import, og utfasing av produksjon av olje og gass for eksport.

271 SEKTORVISE TILTAK

- 272 10. Olje og gass (11,5 mill tonn CO₂e i 2023): utarbeide en plan for slutfasen av norsk
273 olje som prioriterer utslippskutt og bruker kraft fra land på bærekraftig industri
274 fremfor å pumpe opp mer olje og gass. (se eget kapittel)
- 275 11. Industri og bergverk (10,9 mill tonn CO₂e i 2023): gjennomføre en storskala satsing
276 på klimakutt og karbonfangst, gjennom statlige partnerskap med industrien og
277 ulike finansielle virkemidler.
- 278 12. Veitrafikk (8 mill tonn CO₂e i 2023): sikre at tilnærmet all veitrafikk er nullutslipp
279 innen 2030.
- 280 13. Luftfart, sjøfart, anleggsmaskiner m.m. (7,7 mill tonn CO₂e i 2023): etablere
281 næringsfond for utslippsfrie skip og tungtransport og satse på elektrifisering av
282 båtruter og anleggsmaskiner, og de korteste flyrutene.
- 283 14. Jordbruk(4,5 mill tonn CO₂e i 2023): bidra til at bonden kan gjøre effektive
284 klimakutt uten tap av inntekter, og uten at det går ut over våre mål for
285 matforsyningen.
- 286 15. Andre kilder, energiforsyning og oppvarming (4,1 mill tonn CO₂e i 2023): tette
287 utslipp fra avfallsdeponi og sikre CO₂-fangst på alle større forbrenningsanlegg i
288 Norge.

290 NATUREN PÅ LAND

291 De Grønne vil:

- 292 1. Sikre varig vern av områder for friluftsliv og naturopplevelser der folk bor, gjennom
293 en nærnaturlov.
- 294 2. Sikre at nasjonale villreinområder, myr og våtmarksområder, gammelskog og andre
295 spesielt verdifulle naturtyper ikke bygges ned eller på andre måter forringes.
- 296 3. Stanse og reversere nedbyggingen av strandsonen. Sikre at allemannsretten blir
297 etterfulgt, og at kommunene håndhever lovverket.
- 298 4. Stanse alle nye firefelts- motorveiprosjekter, og sikre at eventuelle inngrep i
299 naturen i Lågendeltaet og våtmarksområdene ved Tyrifjorden blir reversert.
- 300 5. Kun tillate nye fritidsboliger og ny infrastruktur til fritidsboliger innenfor allerede
301 utbygde områder.
- 302 6. Verne all gjenværende ur- og naturskog, dvs. skog der det ikke har vært flatehogd
303 etter 1940.

- 304 7. Etablere nye nasjonalparker og verneområder, blant annet Søre Bjørnafjorden og
305 Preikestolen nasjonalpark, samt utvide Jotunheimen nasjonalpark.
- 306 8. Regulere ferdsel til særlig utsatte naturområder, som har blitt destinasjoner for
307 masseturisme, slik at naturverdiene og besøkendes sikkerhet ivaretas.
- 308 9. Sikre stedsegne villblomster og bievennlige arealer, ved å gi alle offentlige aktører,
309 virksomheter og veimyndigheter, inkludert kommuner, fylker og stat, ansvar for å
310 etablere og skjøtte blomsterenger og bievennlig kantvegetasjon på sine
311 eiendommer.
- 312 10. Stramme inn regelverk og praksis med å tillate motorferdsel i norsk natur, også for
313 nyttekjøring, slik at hensyn til planter, dyr og ikke-motorisert friluftsliv settes først.
- 314 11. Etablere et restaureringsprosjekt for Oslofjorden med blant annet nitrogenrensing
315 av avløp og krav til jordbruksarealer for alle kommuner i nedbørsfeltet til
316 Oslofjorden, samt innføre et moratorium for alt fiske i Oslofjorden i ti år.
- 317 12. Gi villreinen større leveområder ved å koble sammen fragmenterte områder med
318 nye landskapsøkologiske korridorer.
- 319 13. Forvalte rovdyrbestandene i Norge på en bærekraftig måte, samtidig som man tar
320 hensyn til beitenæring og bosetting, ved å blant annet øke bestandsmålet til
321 minimum 8 helnorske ynglinger av ulv, å avvikle rovviltnemndene, og å støtte
322 forebyggende tiltak mot rovdyrskader.
- 323 14. Innføre strengere restriksjoner for innførsel av planter og jord, for å begrense
324 spredning av fremmedarter som kan utgjøre en økologisk risiko og påvirke
325 mulighetene for matproduksjon.

326 HAVET

327 De Grønne vil:

- 328 1. Stanse all ny oljeleting, og alle planer om mineralutvinning på havbunnen.
- 329 2. At sårbare og verdifulle områder som Lofoten, Vesterålen og Senja, iskantsonen,
330 polarfronten i Barentshavet og Norskehavet, havområdene rundt Jan Mayen,
331 Mørebankene, Iverryggen og Skagerrak vernes fra industriell aktivitet på
332 havbunnen.
- 333 3. Ikke tillate fiske av plankton (f.eks. raudåte) og saktevoksende arter på store dyp,
334 havbaserte oppdrettsanlegg eller andre nye marine næringer før vi har et
335 tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag.
- 336 4. Sørge for en miljøforsvarlig opprydning i giftige bunnmasser og forurensning i
337 havner, elvemunninger og fjorder.

- 338 5. Si nei til all deponering av gruveavfall i sjø, inklusive i Førdefjorden og
339 Repparfjorden, og legge til rette for alternativ bruk av restmasser fra gruver og
340 tunneler.
- 341 6. Bedre situasjonen for sjøfugl ved å legge sårbare bestanders næringsbehov inn i
342 modeller for fiskeri- og økosystemforvaltning.
- 343 7. Utvide grensene for nasjonale laksefjorder til alle områder som er viktige for
344 villaksen og regulere næringsvirksomhet, utbygging og andre trusler mot villaksen
345 langt strengere.
- 346 8. Styrke kunnskapen om påvirkning fra havvind på marine økosystemer, marine
347 næringer, sjøfugl og trekkveier, og sikre at denne blir tatt hensyn til i all
348 havvindutbygging.
- 349 9. Innføre varig vern av minst 30 % av norske havområder innen 2030. Buntråling skal
350 forbys i alle marine verneområder.

351 **NATUR OG AREALFORVALTNING**

352 De Grønne vil:

- 353 1. Flytte forvaltningen av plan- og bygningsloven, og forvaltningen av jaktbart vilt,
354 tilbake til klima- og miljødepartementet, og sikre at myndighet til å innvilge
355 dispensasjoner fra nasjonale retningslinjer og forbud ligger hos statsforvalter.
- 356 2. Verne minst 30 prosent av norsk natur innen 2030 og restaurere minst 30 prosent
357 av forringet norsk natur innen 2030, og sikre at målene innfris gjennom et
358 representativt utvalg av norsk natur.
- 359 3. Gjøre hele naturmangfoldloven gjeldende for norske havområder, inkludert
360 bestemmelsene om områdevern, utvalgte naturtyper og prioriterte arter.
- 361 4. Gjøre forvaltningsplanene for havområdene rettslig bindende, inkludere kyst- og
362 fjordområdene og fastsette mål for miljøtilstanden.
- 363 5. Lovfeste arealnøytralitet og naturpositivitet innen 2030, og 20 prosent forbedring
364 av naturtilstanden i Norge innen 2050, etter modell fra klimaloven.
- 365 6. Opprette en ordning for frivillig vern og restaurering av prioriterte naturtyper,
366 tilsvarende eksisterende ordning for frivillig vern av skog, og tilskudd til spesielle
367 miljøtiltak i jordbruket.
- 368 7. Opprette klima- og naturkompensasjonsordninger med krav om at den som bygger
369 ned natur skal betale for avbøtende og kompenserende tiltak, som restaurering av
370 forringede naturområder, som i praksis sikrer at viktige naturverdier i sum ikke går
371 tapt eller forringes.

- 372 8. Utrede en naturavgift for å stanse skadelige og unødvendige naturinngrep i norsk
373 natur, der det ikke finnes forbud mot nedbygging, og sørge for at løsninger og
374 teknologier som innebærer lav naturskade blir mer konkurransedyktige.
- 375 9. Flytte ansvaret for bestilling og kvalitetssikring av konsekvensutredninger for
376 reguleringsplaner fra forslagsstiller til kommunal planmyndighet, og for
377 konsekvensutredninger på kommuneplannivå til regional planmyndighet.
378 Forslagsstiller skal fortsatt finansiere utredningene som i dag.
- 379 10. Styrke Natursatsordningen og kommunenes kapasitet til å ivareta naturmangfoldet.
- 380 11. Innføre et krav om planvask, som pålegger kommunene å gå gjennom og vurdere
381 endring eller oppheving av reguleringsplaner, dersom planen innebærer inngrep i
382 natur eller medfører store klima- og miljøkonsekvenser.
- 383 12. Gi fylkeskommunene ansvar for å initiere arbeid med regionale planer for
384 landskapsforvaltning, blant annet for å sikre regional koordinering av kommunenes
385 planarbeid.
- 386 13. Etablere en digital medvirkningsplattform hvor innbyggere inviteres til å definere
387 viktige natur- og landskapsområder i sitt nærmiljø.

388

389 MILJØGIFTER

390 De Grønne vil:

- 391 1. Sikre at klær, mat, leker, kosmetikk, emballasje og andre forbrukerprodukter som
392 omsettes i Norge skal være trygge og giftfrie, og forby produksjon og import av
393 alle perfluorerte stoffer i forbrukerprodukter.
- 394 2. Kartlegge omfanget av import, omsetning, bruk og avfallshåndtering knyttet til
395 «evighetskjemikalier» som PFAS (per- and polyfluoroalkyl substances) i Norge, og
396 avbøte skadene, og kompensere dokumenterbare helse- og miljøskader[SN10] fra
397 tidligere bruk og omsetning av slike stoffer
- 398 3. Forby plastprodukter med helse- og miljøskadelige tilsetningsstoffer, som
399 hormonhermere, flammehemmere, PFAS og lignende.
- 400 4. Jobbe internasjonalt for endring av produsentansvaret for miljøgifter, slik at
401 bevisbyrden på skadelige effekter legges til produsent, og ikke til forbruker.
- 402 5. Gjeninnføre forbudet mot bruk av blyhagl til jakt.
- 403 6. Forby engangsgriller.

- 404 7. Styrke norsk forskning på miljøgifter og forurensning, inkludert forskning på
405 miljøgifters effekt på barn og på miljøvirkningene av stoffer.

406 FORURENSING

407 De Grønne vil:

- 408 1. Sikre ren luft i norske byer og lokalsamfunn, ved å skjerpe kravene til luftkvalitet i
409 tråd med Folkehelseinstituttets anbefalinger.
- 410 2. Belønne tiltak som beskytter insekter, dyr og mennesker mot unødvendig bruk av
411 utendørs lys og få norske nasjonalparker registrert som "International Dark Sky
412 Park".
- 413 3. Begrense støy som skader livskvalitet, helse og dyr, og forby oppskyting av
414 fyrverkeri i privat regi.

415 PLAST

- 416 1. At Norge bidrar til at en global plastavtale blir sterkest mulig og følges opp av flest
417 mulige land for å stanse spredning av plast både i havene og på land.
- 418 2. Finansiere utfasing av gummigranulat på alle kunstgressbaner i samarbeid med
419 relevante aktører.
- 420 3. Fase ut bruk av alle produkter av engangspplast som har reelle alternativer, og forby
421 bruk av plast i produkter som ofte havner i naturen, som sigaretter, snus, glitter og
422 heliumballonger.
- 423 4. Innføre en egen plastskatt, som reduserer bruken av plast, gjør resirkulert plast
424 billigere enn ny fossil plast og finansierer håndtering av et avfallssystem som gir
425 null plast på avveie og høy gjenvinningsgrad.
- 426 5. Redusere spredning av mikroplast fra kilder som bildekk, landbruk, tekstiler, maling,
427 hudpleieprodukter og vaskemidler gjennom krav til rensing av avløp.
- 428 6. Fase ut fallunderlag av plast på lekeplasser, og pålegge kommunene å finne
429 alternative måter å sikre universell utforming.
- 430 7. Videreutvikle dagens produsentansvarsordninger med mål om at produsenter
431 pålegges fullt produkteierskap. Dette innebærer ansvar for utvikling og finansiering
432 av systemer som sikrer størst mulig grad av gjenvinning og resirkulering av egne
433 produkter, samt kartlegger og bidrar til effektiv opprydding og fjerning av egne
434 plastprodukter som ikke gjenvinnes eller resirkuleres.

- 435 8. Sette krav til deponering og rensing av mikroplast fra snø som måkes fra byrom og
436 sterkt trafikkerte veier.
- 437 9. Belønne aktører som sikrer opprydding av plastsøppel i norsk natur, og styrke
438 programmene som bidrar til dette både til lands og havs.
- 439 10. Øke gjenvinningsgraden av plastemballasje til 70 prosent innen 2030 og legge til
440 rette for mest mulig kortreist gjenvinning.
441

442 ANNET AVFALL

- 443 1. Sette krav om lukkede avfallsbeholdere i offentlige byrom for å redusere mengden
444 forsøpling.
- 445 2. Kartlegge Norges kapasitet for lagring av farlig avfall, tilrettelegge for økning av
446 kapasiteten og for etablering av trygge løsninger for lagring av farlig avfall,
447 inkludert det norske atomavfallet.
- 448 3. Få på plass et pliktig nasjonal båtregister for å stanse mengden misligholdte
449 småbåter som synker eller hensettes i naturen.
- 450 4. Innføre en avgift på deponering av gruveavfall og restmasser, for å stimulere til økt
451 gjenfylling på land og gjenbruk av avfallet.
- 452 5. Øke kunnskapen om sirkulære avløpsløsninger for gjenbruk av viktige
453 næringsstoffer i landbruk og grøntanlegg. Kunnskapen skal testes i
454 byutviklingsområder og renseanlegg med mål om å skaleres opp.
- 455 6. Sikre utarbeidelse av en forskrift, med hjemmel i Forurensningsloven, som klargjør
456 ansvaret båthavner har for at vedlikehold og rensing av småbåter ikke fører til
457 utslipp av miljøgifter, mikroplast fra bunnstoff eller annen forurensning, samt at
458 miljømyndigheten tilføres tilstrekkelige ressurser til å føre nødvendig tilsyn og
459 oppfølging av båthavnene.
- 460 7. Stanse spøkelsesfiske med ikke-nedbrytbart plastredskap ved å pålegge alle som
461 fisker i norske farvann å merke alle redskap så de kan spores tilbake til eier, og
462 pålegge eier økonomisk ansvar for opprydding og miljøskade.
- 463 8. Arbeide for etablering av flere og bedre ettersorteringsanlegg i Norge for å sikre
464 høy grad av materialgjenvinning.
- 465 9. Sette strengere miljøkrav for bruk og håndtering av EPS (isopor).

466

DYREVERN OG DYREVELFERD

De Grønne vil:

1. Grunnlovsfeste dyrs egenverdi, og styrke krav til dyrevelferd i alle forskrifter for dyrehold, jakt og fangst, i tråd med dyrs artstypiske og individuelle behov.

D08: (Jonas, Christine, Stefan) Stryke "Grunnlovsfeste dyrs egenverdi" slik at punktet lyder:

"Styrke krav til dyrevelferd i alle forskrifter for dyrehold, jakt og fangst, i tråd med dyrs artstypiske og individuelle behov"

2. Jobbe for at alle dyr skal få tilgang på uteområder i tråd med sine naturlige behov.
3. Stanse veksten i norsk oppdrettsindustri inntil dyrevelferdsproblematikken er løst, ved å inkludere forurensning, dødelighet og andre dyrevelferdsparametre i trafikklyssystemet.
4. Fase ut burhøns og maserasjon av hanekyllinger i eggindustrien.
5. Forby kirurgisk kastrering og bruk av CO2 som bedøvelsesmetode på griser.
6. Forby import av produkter fra pelsdyroppdrett.
7. Innføre obligatorisk ID-merking av alle arter familiedyr, med hund og katt som førsteprioritet.
8. Innføre krav om kurs og sertifisering for hunde- og katteoppdrettere.
9. Forby avl og import av dyreraser som genetisk medfører store helseproblemer eller lidelser for dyrene, som hunder med skjelettlidelser eller for korte nesepartier.
10. Innføre investeringsstøtte til små og mellomstore fjøs som må ombygges i tråd med løsdriftskravet innen 2034.
11. Avvikle den kommersielle hvalfangsten.

D11: (Marius, Frode, Jonas, Cecilie, Stefan) Ikke ha med kulepunkt 11

12. Avslutte statlig tilskudd til selfangst.

D17: (Frode, Christine) Stryke kulepunkt 12

13. Ha som langsiktig mål å halvere kjøttforbruket, av hensyn til dyrevelferd, folkehelse og klima, og sørge for at dyrevelferd systematisk prioriteres fremfor produksjonsvekst i landbruket.
14. Øke støtten til frivillige organisasjoner som arbeider for dyrevelferd, og styrke muligheten til samarbeid med offentlige etater.

- 498 15. Forby salg i butikk av fugl, reptiler og smådyr som ikke skal holdes i bur av
499 velferdshensyn, og øke kontroll og tilsyn med øvrige dyr i dyrebutikker.
- 500 16. Styrke dyrepolitiet i alle landets politidistrikter, øke strafferammen for vold og
501 overgrep rettet mot dyr og styrke Økokrims arbeid mot dyrevelferdskriminalitet.
- 502 17. Sikre tilstrekkelig veterinærdekning i Norge, og finansiere flere [gratis](#) klinikk for
503 dyr.
- 504 18. Fase ut dyreforsøk så langt det er mulig.
- 505 19. Forby bruk av langtidsvirkende gift som avlivingsmetode for mus og rotter.
- 506 20. Forby fellefangst for vilt utenfor definerte soner eller for forskningsformål.
- 507 21. Jobbe for et internasjonalt forbud mot handel med levende ville dyr, og et globalt
508 rammeverk under FN som skal sette minstestandarder for dyrevelferd i landbruket.

509 **ENERGI**

510 De Grønne vil:

- 511 1. Ha et nasjonalt mål om å spare 13 TWh i norske bygg innen 2030. For å få til dette
512 vil vi blant annet etablere en tilskuddsordning på 1 milliard kroner i året for
513 kommunene, slik at energisparetiltak og større energirehabiliteringer kan
514 gjennomføres.
- 515 2. Stoppe alle planer om å sende kraft fra land til olje- og gassinstallasjoner.
- 516 3. Utarbeide nasjonale retningslinjer for prioritering av prosjekter som søker
517 tilknytning til strømmettet. Klima- og miljømål, lokal verdiskaping og beredskap
518 legges til grunn for prioriteringen.
- 519 4. Stille krav om nær nullenergi for offentlige nybygg, og energiklasse A eller B for
520 bygg som leies av det offentlige.
- 521 5. Øke støtteordninger gjennom ENOVA til energieffektivisering og lokal
522 energiproduksjon i privatboliger og fjerne barrierer i lovverk og reguleringer slik at
523 det legges til rette for fornybar energiforsyning i lokalsamfunn, der strøm kan
524 produseres, deles og lagres.
- 525 6. Gi ENOVA et tydelig formål om å bidra til å redusere energiforbruket i norske
526 husholdninger. Gjøre ENOVAs mandat mer forbrukervennlig ved å åpne for
527 vesentlig økt investeringsstøtte til modne og velprøvde energieffektiviseringstiltak.
- 528 7. Etablere trygge lån til husstander for å redusere energiforbruket, lagre energi og ta
529 i bruk fornybare kilder til energi uten naturinngrep. Utforme lånet etter modell fra

- 530 lånekassen, sånn at man ikke må legge ut større summer og heller kan få lån
531 omgjort til tilskudd når energiforbruket har gått ned.
- 532 8. Få på plass et rammeverk som sikrer at batterier kan utnytted både som energilager
533 i bygg og som balansekraft i nettet. Potensialet som ligger i bruk av å integrere
534 elbilbatterier i strømmettet (vehicle-to-grid) må blant annet utløses.
- 535 9. Sikre urfolk reell deltakelse og avgjørende innflytelse på vilkårene for
536 kraftkonsesjoner og -utbygging, i tråd med urfolks rettigheter, slik disse er nedfelt
537 blant annet i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og ILO-konvensjon
538 nr. 169.
- 539 10. Si tydelig nei til utbygging av vannkraft i vernede vassdrag, og heller verne flere
540 vassdrag mot kraftutbygging. Opprusting og effektutvidelser av vannkraftverk skal
541 kun gjennomføres der vilkår og tiltak samlet sett har positiv virkning på miljøet
542 sammenlignet med dagens tilstand.
- 543 11. Føre en restriktiv politikk for utbygging av vindkraft på land. Framtidige
544 vindkraftkonsesjoner på land i Norge må ikke redusere områder med urørt natur,
545 reinbeite eller andre viktige natur- og friluftslivsverdier.
- 546 12. Satse stort på vindkraft til havs på norsk sokkel, under forutsetning av at
547 naturkonsekvensene er forsvarlige og at hensynet til marine økosystemer og
548 næringer, sjøfugl og trekkveier alltid ivaretas.
- 549 13. Følge opp Stortingets vedtatte mål om at Norge innen 2030 skal produsere 8 TWh
550 solstrøm. Solenergi bør først og fremst etableres i tilknytning til eksisterende
551 infrastruktur. Større frittstående solparker skal ikke bygges i urørt natur eller
552 komme i konflikt med natur- og friluftslivsinteresser, eller samisk kulturutøvelse.
- 553 14. At statens ekstra inntekter i perioder med høye strømpriser deles ut igjen til
554 befolkningen, gjennom månedlig utbetaling med et likt beløp til alle personer i hver
555 husstand. Strømbonus-ordningen differensieres ut fra løpende strømpris i de ulike
556 prisområdene.
- 557 15. Støtte opp om videre internasjonal forskning på kjernekraft og håndtering av
558 kjernefysisk avfall, men styre vår egen energisatsing til andre energiformer som er
559 raskere tilgjengelig og der vi allerede innehar nødvendig kompetanse.

560 **D02:** Kjernekraft (Suzanne, Torkil, Tobias, Jonas, Hilde) Alternativ til punkt
561 15:

562 Åpne for utredning og etablering av kjernekraftverk, som ikke bidrar til å
563 forsinke omstillingen bort fra petroleum. Det må stilles krav om utnyttelse av
564 overskuddsvarme og påkobling til strømmettet, og staten må både sikres
565 inntekter og stå ansvarlig for varig lagring. En avgift per produsert KWh
566 innføres, slik at kostnader til varig lagring og sanering dekkes.

- 567 16. Avlaste strømmettet gjennom å stille krav om utnyttning av overskuddsvarme, og
568 utløse mer utbygging av- og tilkobling til fjernvarmeanlegg med strenge miljøkrav
569 til bruk av biomasse.
- 570 17. Stimulere til økt produksjon av biogass fra avfall med et eget nasjonalt
571 støtteprogram gjennom Enova/Bionova og takstreduksjoner for biogasskjøretøy,
572 og sikre tilgang på biogass over hele landet.
- 573 18. Sikre gode støtteordninger for fjordvarme og bergvarmepumper, og igangsette
574 endring av lovverk slik at det blir mulig å pålegge bruk av fjord- eller bergvarme i
575 reguleringsplaner.
- 576 19. Sikre god lokal forankring og medvirkning i alle konsesjons- og søknadsprosesser,
577 samtidig som vi innfører strenge miljøkrav slik at økonomiske hensyn alene ikke blir
578 utslagsgivende.
- 579 20. Beholde eksisterende mellomlandsforbindelser, og samarbeide tett med andre land
580 om å erstatte fossil energi med fornybar. Kablene til Danmark må fornyes, og
581 havvindparker på norsk sokkel etableres med hybridkabler slik at produsert energi
582 utnyttes best mulig.
- 583 21. Prioritere energisikkerhet gjennom beskyttelse av kritisk infrastruktur mot eksterne
584 trusler som cyberangrep, militære angrep eller terror, og naturkatastrofer.
- 585 **D18:** (Frode, Suzanne, Christine, Hilde) Tillegg, nytt kulepunkt:
- 586 Etablere bedre prisreguleringsregimer for å sikre at vi ikke får uforutsigbare
587 prishopp. Energi er en nødvendighet og sterkt varierende priser er en trussel
588 for både privatøkonomi og bedrifter

589

590 **FRIHET FRA OVERFORBRUKET**

591 De Grønne vil:

- 592 1. Samarbeide med partene i arbeidslivet om å redusere normalarbeidstiden.
- 593 2. Sette mål om at alle verdistrømmer som inngår i norsk forbruk og produksjon skal
594 være innenfor planetens tålegrenser, og sikre en strategi for å komme dit.
- 595 3. Gjøre det tryggere, enklere og billigere å ta gode miljøvalg, slik at det blir mer
596 attraktivt å reparere og kjøpe brukt fremfor å kjøpe nytt.
- 597 4. Sikre at forbrukere har like gode rettigheter ved bruk av leie- og leasingtjenester,
598 som ved kjøp av nye varer.

- 599 5. Gjøre det lønnsomt å dele gjennom f.eks. øke skattefritaket for å leie ut hytter og
600 biler.
- 601 6. Legge til rette for flere dele-, utleie- og utlånsordninger som dagens bildeleringer,
602 biblioteker og BUA.
- 603 7. Fjerne merverdiavgiften på reparasjon, gjenbruk, kollektivtransport og
604 kulturopplevelser.
- 605 8. Regulere reklame i det offentlige rom strengere, stramme inn mulighetene for
606 oppsøkende reklame, og forby reklame som stimulerer til særlig miljøbelastende
607 virksomhet
- 608 9. Lovfeste "retten til å reparere" ved kjøp av alle produkter, ved å stille krav om at
609 forbruker enkelt skal få informasjon om reparerbarhet og tilgang på nødvendige
610 deler.
- 611 10. Stille strengere minstekrav til levetid for at varer skal kunne selges og markedsføres
612 i Norge, og styrke reklamasjonsretten i forbrukerkjøpsloven.
- 613 11. Heve reklamasjonstiden til 10 år for elektriske artikler som hvitevarer og fjernsyn.
- 614 12. Utrede obligatorisk merking av antatt levetid for produkter, samtidig som
615 reklamasjonstiden for produktene knyttes til antatt levetid og produktets pris over
616 levetiden skal fremkomme av prislappen.
- 617 13. Redusere matsvinnet i hele verdikjeden med 70 prosent innen 2030 fra 2017-nivå,
618 gjennom å innføre matkastelov med tydelige krav, og ved å belønne løsninger som
619 reduserer matsvinn.
- 620 14. Stille krav til gjenbruksvennlig design som muliggjør reparasjon, gjenbruk og
621 gjenvinning av materialer.
- 622 15. Bekjempe «fast fashion» ved å innføre avgift på klær med kort levetid, etablere
623 levetidsmerking på klesplagg, og utrede en kastelov for å redusere svinn i
624 klesindustrien.
- 625 16. Stille krav i stedsutvikling og annen forvaltning til fysisk og sosial infrastruktur for
626 deling, ombruk og resirkulering og støtte kommuner i utvikling av attraktive
627 reparasjons- og resirkuleringspunkter.

628

2. LIVSKRAFTIGE LOKALSAMFUNN

VISJON

I 2045 bor vi i vennlige, frodige og oppfinnsomme byer, bygder og nabolag. Uansett hvor i landet folk bor opplever de å ha gode tjenester nært seg der de bor.

Sirkulærøkonomien gjør at folk kan delta, skape og påvirke mer, uten at det går på bekostning av det lokale eller globale livsgrunnlaget. Våre bygder og byer har nå mindre forurensing og utslipp. Mennesker i alle aldre legger viktige premisser i stedsutviklingen, og vi er mer oppmerksomhet til de nære fellesskapene: dalen, bygda, øya; nabolaget.

Hverdagsdemokratiet blomstrer. Med kortere avstander, menneskevennlig stedsutvikling og utvida muligheter for redusert arbeidstid, er flere engasjert i hverdagsdemokratiet: velforeninger, skoler, organisasjoner og sivilsamfunnet. Denne daglige deltakelsen skaper livskvalitet og bygger tilhørighet og tillit, nedenfra og opp. Vi tør å være til bry for hverandre. Vi er åpne og rause overfor ny-ankommere, og legger til rette for at de integreres og blir aktive, deltakende samfunnsborgere. Kommunene har lav terskel for å teste nye løsninger, slik at lokalt engasjement og kunnskap kommer fellesskapet til gode. Endringene vi skaper sammen får kraft når vi tydelig ser hvordan lokale initiativer også bidrar til å løse verdens store utfordringer.

Framtidens byer, bygder og nabolag er mer selvhjulpne, og folk i distriktene er tryggere på at de har mange gode naboer også i fremtiden. En mangfoldig, sirkulær økonomi basert på både lokalt og nasjonalt ressursgrunnlag bidrar til å både opprettholde bosetting og styrke naturen over hele landet. I byene er det meste av det vi trenger i hverdagen enkelt tilgjengelig til sykkel eller til fots. Nabolaget vokser frem som et stadig viktigere sosialt og økonomisk fellesskap. Her finnes ulike typer lokal handel, servicetilbud, kultur og gratis møteplasser hvor folk i alle aldre kan møtes året rundt.

BYER OG BYGDER HVOR FOLK TRIVES

Vi jobber for levende og mangfoldige lokalsamfunn. Befolkningen i hele landet skal ha tilgang på gode velferdstjenester, kollektivtransport, gode boliger, grønne jobber og nødvendig infrastruktur. Bosetting i hele landet er viktig for verdiskaping, naturforvaltning og identitet, så vel som beredskap og sikkerhet, og vil spille en

664 nøkkelrolle i den grønne økonomien. Vi er avhengige av hele landet i det grønne skiftet.
665 Den globale omstillingen må skje nær folk, der vi bor, møtes og arbeider. Gjennom å gi
666 kommunene mer frihet og selvråderett, vil vi skape vennlige, frodige og oppfinnsomme
667 lokalsamfunn.

668
669 Byene må i større grad få bestemme over sin egen utvikling og prioritere å skape gode
670 og sosiale byrom. Det betyr at statlige myndigheter skal ha høy terskel for å legge
671 begrensninger på kommuner som ønsker å gjennomføre tiltak for bedre
672 trafiksikkerhet, mer menneskevennlige byrom eller mindre biltrafikk.

673

674 STYRKING AV LOKALDEMOKRATIET

675 For å sikre demokratisk engasjement, er det viktig at beslutningene blir tatt på nivået
676 som er nærmest mulig dem det gjelder. De Grønne er kritiske til de kontinuerlig økende
677 kravene til kommunene og kritiske til at nye oppgaver lovpålegges. De Grønne er mot
678 tvangssammenslåing av fylker og kommuner, men anerkjenner at det er krevende for
679 små kommuner å imøtekomme alle dagens lovkrav. Det bør derfor åpnes for
680 oppgavedifferensiering mellom kommuner, slik at lokaldemokratiet i større grad kan
681 avgjøre hvordan velferdstjenestene skal innrettes.

682
683 De Grønne er også positive til interkommunale løsninger, og vil bevare og styrke
684 mulighetene for slikt samarbeid.

685
686 Samtidig som De Grønne vil at kommunene skal ha myndighet til å selv bestemme mer
687 over hvordan de innretter sine egne tjenester, har de i dag et for stort ansvar i
688 arealpolitikken. Mange steder bygges innbyggernes nærnatur ned i et uakseptabelt
689 tempo og omfang, og for ofte trumfer kortsiktige, økonomiske interesser verdifull
690 natur.

691
692 Det trengs en mer helhetlig arealpolitikk som ser større områder under ett. Slik vil vi
693 unngå et kappløp mellom kommunene om å bygge ned mest mulig natur til fordel for
694 næringsareal. I praksis betyr dette at kommunestyre får mindre makt til å bryte folks
695 rett til nærnatur, livskraftige økosystemer og intakt natur.

696
697 De Grønne er tøffe forkjempere for naturen og klok samfunnsutvikling i hele landet.
698 Plan- og bygningsloven er til for å brukes, så vi sikrer estetikk, trivsel og bærekraft, og
699 ikke lar hastverk og kortsiktig økonomi overstyre viktigere verdier.

700

701 EN BEDRE KOMMUNEØKONOMI

702 Offentlig pengebruk bør flyttes fra statlig byråkrati til de kommunale tjenestene folk er
703 avhengig av i hverdagen. De Grønne mener derfor at kommuneøkonomien må styrkes
704 vesentlig gjennom økt rammefinansiering, som igjen finansieres av at statlige
705 støtteordninger blir overført til kommunerammen. I dag finansieres nye initiativ i
706 kommunene for ofte av statlige prosjekt-tilskuddsordninger. De Grønne mener dette
707 gir kortsiktige satsinger, som i all hovedsak favoriserer større kommuner med
708 kompetanse og kapasitet til å søke midler. De Grønne vil derfor heller gi kommunene
709 finansielle forutsetninger for å utvikle egeninitierte prosjekter som møter lokale behov
710 over tid.

711

712 ET SIVILSAMFUNN SOM KNYTTER MENNESKER SAMMEN

713 Frivilligheten og sivilsamfunnet bringer folk sammen og bidrar til livskvalitet og
714 kunnskap. Frivillige og ideelle organisasjoner er dessuten en viktig del av
715 velferdstilbudet.

716 Derfor må det finnes romslige og forutsigbare støtteordninger der driftsstøtte og høy
717 forutsigbarhet er normalen og prosjektstøtte unntaket.

718

719 De Grønne vil jobbe for at flere har tid, overskudd og mulighet til å engasjere seg
720 frivillig. Det er viktig å sikre gode arbeidsvilkår for de frivillige organisasjonene og
721 samtidig sikre deres uavhengighet.

722

723 TILGANG PÅ NATUR OG FRILUFTSLIV GJØR LIVET RIKERE

724 Naturen gir menneskene mulighet til ro, perspektiver og ettertanke. Den gir også
725 spektakulære opplevelser av rå, utemmet naturkraft i vind, bølger, dyreliv og urørt
726 natur. Gjennom friluftsliv fremmes nærhet til naturen og forståelse for at vi må ta vare
727 på den. De Grønne vil ta vare på og styrke tilgangen til natur og hensynsfullt friluftsliv
728 som er en viktig del av norsk kultur. Utvikling av friluftslivstilbud er også verdifullt for
729 stedstilhørighet og reiseliv. Allemannsretten må sikres, og friluftslivet være lett
730 tilgjengelig for hele befolkningen. Grønn friluftspolitikk skal ta vare på naturmangfoldet
731 slik at det kan gi naturopplevelser og glede til dagens og framtidens generasjoner.

732

733 KULTURLIV SOM ENGASJERER OG BERIKER

734 I et grønt samfunn blomstrer kulturlivet. Immaterielle verdier som kunst- og
735 kulturopplevelser, spiller en viktig rolle når vi skal bedre livskvaliteten og frikoble
736 økonomien fra ressurskrevende materielt forbruk og forurensning. Forbruket av ting

737 skal ned, forbruket av opplevelser skal opp. Samtidig må politikken støtte opp om
738 initiativer for å redusere også kulturbransjens miljøavtrykk i tråd med naturens
739 tålegrenser. De Grønnes kulturpolitikk skal stimulere skaperkraft og engasjement og ta
740 hensyn til hele bredden i det norske kulturlivet. Skapende og utøvende kunstnere og
741 kulturarbeidere skal få tillit, frihet og ansvar innenfor forutsigbare rammer. Politikere
742 skal holde en armlengdes avstand til kunstfaglige vurderinger, men sikre trygge rammer
743 med finansierings-, utdannings- og arbeidsmuligheter i både byene og distriktene.
744

745 IDRETTE ER EN SAMFUNNSBYGGER

746 Idrettsbevegelsen i Norge er en av våre aller viktigste arenaer for inkludering av barn og
747 unge. Samtidig er idrettslagene en fellesskapsarena for de mange voksne som ofte
748 gjennom dugnad bidrar med innsats i drift og vedlikehold av anlegg. Både den
749 organiserte og den uorganiserte idretten bidrar til et rikere samfunn. De Grønne ønsker
750 primært at nye idrettsanlegg skal bygges i områder hvor det er liten tilgang på slike, og
751 dette bør spesielt sees i sammenheng med levekårsutfordringer. Deltagelse og
752 tilhørighet i et fellesskap gjennom idrett er viktig forebyggingspolitikk. De Grønne er
753 derfor kritiske til at terskelen for å delta i breddeidretten blir høyere gjennom økt press
754 på dyrt utstyr, og høye treningsavgifter. For oss er det viktig at kostnadsnivået holdes
755 lavt slik at alle har mulighet til å delta.
756

757 VÅRE LØSNINGER

758

759 LOKALT SELVSTYRE

760 De Grønne vil:

761 1. Åpne for oppgavedifferensiering mellom kommuner

762 **D04:** (Pål, Lan, Ingrid, Suzanne) Alternativ til punkt 1:

763 Beholde generalistkommuneprinsippet for å sikre likeverdige
764 velferdstjenester i hele landet.

765 2. Føre en politikk som støtter mindre kommuner i å slå seg sammen, men sikre at
766 kommune- og fylkessammenslåing er frivillig og avgjøres lokalt.

767 3. Være kritiske til å lovpålegge kommunene nye oppgaver i kommende
768 stortingsperiode.

769 4. Gi kommuner mulighet til å innføre lokal turistskatt.

770 5. Beholde kommunenes adgang til å kreve inn eiendomsskatt.

- 771 6. Styrke kommunenes økonomiske og politiske handlingsrom gjennom å øke
772 rammefinansieringen og redusere antall statlige tilskuddsordninger. Statlige
773 tilskuddsordninger skal i mindre grad være søknadsbasert, og heller baseres på
774 deltakelse i kompetansenettverk hvor tilskudd kombineres med erfaringsdeling og
775 felles læring.
- 776 7. Utvide kommunenes handlingsrom for å drive forsøk, med frihet fra lov- og
777 forskriftskrav, slik at det også omfatter individuelle rettigheter, men aldri i strid med
778 menneskerettighetskonvensjonene.
- 779 8. Gi kommunene rom for å prøve ut nye og innovative måter å organisere tjenestene
780 til barn og unge på som fremmer inkludering og hindrer utenforskap.
781
- 782 9. Sikre at regionnivået blir et sterkt folkevalgt nivå, med større helhetlig ansvar for
783 arealforvaltning, transport og næringsutvikling, som tar inn regionale og nasjonale
784 perspektiver og prioriteringer.
- 785 10. Gi kommuner større råderett på samferdselsfeltet, blant annet for å kunne
786 prioritere myke trafikanter, senke fartsgrenser og etablere nullutslippssoner.
- 787 11. Gi de større byene og kommunene full myndighet over veinettet innenfor
788 bygrensene.
789

790 **LEVENDE, GRØNNE DISTRIKTER**

791 De Grønne vil:

- 792 1. Utrede mulige skattefordeler som gjør det mer attraktivt å bosette seg og bli
793 boende i distriktskommuner.
- 794 2. Sikre tilgang til bredbånd med minimum 100Mbit/sek-hastighet over hele landet.
- 795 3. Videreutvikle bygdemiljøpakker og bygdevekstavtaler for å styrke
796 tettstedsutviklingen i distriktskommuner
- 797 4. Aktivt jobbe for at flere statlige arbeidsplasser legges utenfor Oslo
- 798 5. Bidra til å bygge lokale fagmiljøer, inkubatorer og næringsklynger i distriktene med
799 utgangspunkt i lokale behov og muligheter, og styrke støtten og finansieringen til
800 dette gjennom Siva og Innovasjon Norge.
- 801 6. Styrke regionsamarbeid for offentlige tjenester som helse, utdanning og transport,
802 der det kan bidra til bedre oppgaveløsning.
- 803 7. Sikre et godt og forutsigbart luftambulansetilbud i hele landet.

- 804 8. Arbeide for et synlig og reelt tilstedeværende politi i hele landet, med forsvarlig
805 responstid og tilstrekkelig kapasitet, også til å drive godt forebyggingsarbeid.
- 806 9. Sikre tilbud om lærer- og sykepleierutdanning i hele landet gjennom å styrke
807 finansieringen til desentraliserte utdanningstilbud med geografisk spredning.
- 808 10. Gjøre flere offentlige servicetilbud tilgjengelig som ambulerende tjenester
809

810 **VENNLIGE, FRODIGE OG OPPFINNSOMME BYER**

811 De Grønne vil:

- 812 1. Jobbe for en generell markalov som skal sikre vern av bynære naturområder
- 813 2. Omprioritere areal i byene fra vei, cruisekaier og parkeringsplasser til bilfrie gater og
814 flere grønne byrom
- 815 3. "15 minutters-byen" skal legges til grunn som målestokk i all steds- og byutvikling.
816 Kort avstand til det du trenger i hverdagen, til fots eller med sykkel gir grunnlag for
817 redusert klimautslipp, næringsgrunnlag for nærhandel og sosial infrastruktur, og
818 bedre forutsetninger for godt sosialt nettverk og lokalsamfunn.
- 819 4. Utvikle en nasjonal plan for arkitektur og by- og stedsutvikling
- 820 5. Styrke offentlige aktørers kompetanse på arkitektur, planlegging og medvirkning.
- 821 6. Gjøre det attraktivt å transformere eksisterende bygg, bygge bærekraftig og bidra
822 til biodiversitet
- 823 7. Redusere risiko i innovasjonsprosjekter slik at flere stimuleres til å utvikle
824 framtidens by- og stedsutvikling.
- 825 8. At regjeringen skal være en pådriver for grønn byutvikling i våre største byer
- 826 a. Oslo
- 827 i. Utvikling av bilfritt byliv i Kvadraturen,
- 828 ii. Utvikling av Trondheimsveien til bygate,
- 829 iii. Utvikling av kaia mellom Rådhuset og Bjørvika uten cruisebåter.
- 830 b. Trondheim
- 831 i. Utvikling av bilfritt byliv i Midtbyen
- 832 ii. Styrke lokaltogene gjennom flere avganger på Trønderbanen
- 833 c. Bergen

- 834 i. Videreutvikle og bygge bybanen videre til alle bydeler i Bergen med
835 80% statlig finansiering.
- 836 ii. Sikre mer bærekraftig turisme, uten cruisebåtanløp
- 837 d. Tromsø
- 838 i. Sikre gjennomføring av bypakken og byvekstavtalen Tenk Tromsø,
839 gjennom å kompensere for bortfall av bompengainntekter
- 840 ii. Ta ansvar for å bygge gode sykkelveier parallelt med riksvegen
841 gjennom byen
- 842 iii. Erstatte flyplasstunnelprosjektet i Tenk Tromsø med en statlig
843 finansiert evakuerings- og sykkel tunnel, som vil gjøre det mulig å lede
844 tungtrafikken inn i Tromsøs eksisterende tunnelsystem. Dette vil
845 redusere kostnadene betydelig.
- 846 e. Stavanger:
- 847 i. Ha en bærekraftig områdeutvikling hvor utbygging konsentreres
848 langs kollektivaksene og utbygging i områder med dårlig
849 kollektivdekning unngås
- 850 f. Kristiansand
- 851 i. Utvikle Posebyen som grønn gamleby med bilfritt byliv
- 852 ii. Gjennomføre byvekstavtalen og sikre bedre kollektivtransport og
853 sykkelekspressvei
- 854 iii. Jobbe for framtidrettede løsninger som elferje og lokaltog sentralt
855 på Sørlandet
- 856 9. At offentlige byggeprosjekter alltid skal bidra til grønn byutvikling med kort avstand
857 til godt og etablert kollektivtilbud.
- 858 10. Sørge for at det investeres i klimatilpasning og byreparasjon, for blant annet å sikre
859 flom og rasutsatte områder, gjøre etablerte bygg og boområder klima- og
860 natur-smarte. De grønne mener at det må stilles større krav til at private aktører
861 bidrar til slike investeringer.
- 862 11. Gjeninnføre forbud mot bygging av nye kjøpesentre utenfor bysentrum og si nei til
863 utvidelse av eksisterende sentre. Forvandle klossete næringsparker og grå arealer
864 med funksjoner som kommer grønt næringsliv, lokalmiljøet og naturen til gode.
- 865 12. Sørge for at viktige statlige arbeidsplasser som sykehus og politi lokaliseres i
866 tilknytning til eksisterende byer og tettsteder, og er enkelt tilgjengelig med

- 867 kollektivtransport fremfor at de plasseres utenfor på en måte som låser folk til
868 bilbruk.
- 869 13. Jobbe for at Norge skal bli ledende på urbant landbruk, ved å prioritere areal og
870 gode støtteordninger til innovasjon og ulike former for matproduksjon i byene.
- 871 14. Tilrettelegge for at byggebransjen øker andelen gjenbruk og resirkulering av
872 bygningselementer og materialer i byggeprosjekter. Incentivordninger,
873 tilskuddsordninger og forskriftsendringer må innføres for å øke takten på
874 byggebransjens grønne skifte.
- 875 15. Jobbe for at alle byer i Norge har en kommunal byarkitekt med selvstendig stemme
876 og påvirkning på byutvikling og byggeplaner

877

878 **SIVILSAMFUNN OG FRIVILLIGHET**

879 De Grønne vil:

- 880 1. Være pådriver for gode og forutsigbare vilkår for det frivillige arbeidet og
881 sivilsamfunnet. Tilskuddene bør justeres i tråd med lønns- og prisvekst, fortrinnsvis
882 være flerårige, og ha stabile tildelingskriterier der endringer varsles i god tid.
- 883 2. Satse mer på frivillighet og samarbeid mellom det offentlige og sivilsamfunnet for å
884 supplere og styrke kulturtilbud og mer helhetlige omsorgs- og velferdstjenester.
- 885 3. Sikre at alle kommuner har gode rammer for å koordinere sivilsamfunnet lokalt slik
886 at gode krefter kan møtes og skape gode hverdager for alle.
- 887 4. Styrke frivilligsentralene og sikre åpne møteplasser i alle lokalsamfunn.
- 888 5. Gi frivillige organisasjoner full kompensasjon for merverdiavgift.
- 889 6. Øke skattefradraget for gaver til frivillige organisasjoner.
- 890 7. Forenkle lover, regler og rapporteringskrav som gjelder frivilligheten.
- 891 8. Endre lovgivningen slik at det blir enklere for ideelle stiftelser å drive
892 inntektsbringende virksomhet.
- 893 9. Sikre at det etableres felles og lokale møteplasser i større bolig og
894 byutviklingsprosjekter ved at det f.eks. skal avsettes et gitt minsteareal til
895 fellesfunksjoner pr. bolig innenfor planområdet.

896

897 **FRILUFTSLIV**

898 De Grønne vil:

- 899 1. Grunnlovsfeste allemannsretten og verne om prinsippet om at ferdsel i utmark skal
900 være gratis og tilgjengelig for alle.
- 901 2. Innføre en nærnaturlov for varig vern av områder for friluftsliv og naturopplevelser
902 der folk bor.
- 903 3. Jobbe for at den norske friluftstradisjonen basert på et enkelt og naturvennlig
904 friluftsliv videreføres og styrkes.
- 905 4. Stramme inn regelverk og praksis med å tillate motorferdsel i norsk natur, også for
906 nyttekjøring, slik at hensyn til plante-, dyre- og friluftslivet settes først. Ikke tillate
907 fornøyleskjøring med motoriserte kjøretøy, inkludert snøscooter, utenfor vei og
908 sti.
- 909 5. Verne skjærgården mot overdreven motorisering og utarbeide et bedre regelverk
910 for fartsgrenser og motorstørrelser for fritidsbåter. Innføre strenge restriksjoner for
911 unødig bruk av vannscooter.
- 912 6. Lage og gjennomføre en handlingsplan for bærekraftig turisme i Norge i samarbeid
913 med natur- og friluftsansjoner, reiselivsnæringen, kommuner, lokale
914 matprodusenter og lokale kulturinstitusjoner.
- 915 7. Legge til rette for økt bruk av naturen i offentlige institusjoner som barnehager,
916 skoler og omsorgssentre ved å gjøre uteområder egnet for aktivitet og
917 naturopplevelser.
- 918 8. Styrke barn og unges kunnskap om natur og friluftsliv ved å øke bevilgningen til
919 Den naturlige skolesekken.
- 920 9. Forsterke ute- og friluftslivsundervisningen gjennom aktive læringsmetoder i
921 lærerutdanningene og å gi lærere og barnehageansatte mulighet for relevant faglig
922 kursing.
- 923 10. Styrke det drukkingsforebyggende arbeidet, blant annet gjennom å sikre bedre
924 svømmeundervisning, god tilgang til svømmehaller, og å innføre en praktisk del i
925 opplæringen til båtførerprøven.
- 926 11. Gjøre friluftsliv til en del av introduksjonsprogrammet for innvandrere for å bidra til
927 økt inkludering og fellesskap, bedre helse og kulturinnsikt.
- 928 12. Videreføre og utvide tilskuddsordningen som gir kommuner midler til juridiske
929 avklaringer med å fjerne ulovlige hindringer i strandsonen

930 13. Utvide og styrke skjærgårdstjenesten som forvalter og ivaretaker av
931 friluftsområder langs kysten og bidragsyter i kampen mot marin forsøpling.

932 14. Kartlegge sammenhengende områder i Norge som er egnet for landskapsvern.

933

934 KUNST OG KULTUR

935 De Grønne vil:

936 1. Stille offentlige lokaler til disposisjon for kulturlivet som atelierer, utstillingslokaler,
937 verksteder, utsalgssteder, øvingsrom, konsertlokaler, lydstudioer og lignende.

938 2. Beholde et desentralisert og gratis bibliotektilbud og styrke folkebibliotekene som
939 lokal møteplass og arena for mangfoldig kulturformidling, aktiviteter og
940 arrangementer, læring, deleordninger og utlån av kulturprodukter i ulike formater
941 og sjangre rettet mot alle deler av befolkningen.

942 3. Styrke kulturskoletilbudet og kulturskolens lovfesting i opplæringsloven, med mål
943 om å sikre faglig nivå, bredde, og reell tilgjengelighet for alle.

944 4. Gi regelmessige og gode tilbud om kulturopplevelser for både unge og eldre, blant
945 annet ved å styrke Den kulturelle skolesekken og Den kulturelle
946 spaserstokken/rullatoren, og innføre Den kulturelle bæremeisen nasjonalt.

947 5. Videreutvikle gode og forutsigbare støtteordninger for kunstnere,
948 kunstnerorganisasjoner og institusjoner innenfor alle kulturfelt, og spesielt det frie
949 feltet.

950 6. Styrke norsk produksjon, formidling og eksport av musikk, film, litteratur, teater,
951 dans, spill og andre kulturuttrykk

952 7. Sikre kulturtilbud i lokalsamfunnene der folk bor og legge til rette for flere kortreiste
953 kulturopplevelser.

954 8. Sikre at støtteordninger for turnévirkosomhet stiller krav om miljøvennlige
955 transportformer, og at støtte til kulturarenaer og øvingsfasiliteter belønner flerbruk,
956 rehabilitering av bygg og reparasjon og deling av utstyr.

957 9. Revidere og styrke ordningen med utstillingsvederlag og -honorar, slik at
958 kunstinstitusjoner gir kunstnere riktig kompensasjon for arbeidet med utstillinger
959 og de reelle produksjonskostnadene.

960 10. Hindre at samme eiere kan kontrollere både forlag, distribusjon og bokhandel for å
961 sikre fri konkurranse på bokmarkedet.

- 962 11. Stille krav om at offentlig støttede kulturinstitusjoner skal operere i tråd med
963 tariffavtaler og standardkontrakter som sikrer rimelig lønn for arbeidet til skapende
964 og utøvende kunstnere, inkludert frilansere, samt jobbe for å styrke kulturskaperes
965 rettigheter i kontraktsforhandlinger generelt.
- 966 12. Stille miljø- og bærekraftskrav til festivaler og institusjoner som mottar statsstøtte,
967 om eksempelvis avfallshåndteringsplan, materialflytanalyse og grønne ridere.
- 968 13. Sikre rettighetene til opphavspersoner i møte med KI, nye bruksmønstre og digitale
969 plattformer for kultur, bl.a. gjennom europeiske reguleringer, bruk av avtalelisens og
970 kollektive vederlag.
- 971 14. Jobbe for brukersentrerte modeller for vederlag fra strømming av musikk, film, spill
972 og litteratur, slik at mest mulig av det brukere av strømmetjenester betaler, går til
973 dem som har laget innholdet den enkelte bruker faktisk strømmer.
- 974 15. Jobbe for å sikre kulturskaperne rimelig vederlag fra plateselskaper, forlag,
975 produsenter, distributører, strømmetjenester, samt ved konserter og andre
976 fremføringer.
- 977 16. Utrede nye modeller for opphavsrettens vernetid som kan sikre at gamle verk ikke
978 faller ut av den kulturelle allmenningen og blir glemt.
- 979 17. Beholde Fond for utøvende kunstnere (FFUK) eller en tilsvarende fondsordning for
980 musikere og den frie scenekunsten.
- 981 18. Styrke kunstneres og frilanseres sosiale rettigheter i NAV, og innføre minstefradrag
982 for kunstnere og frilansere. Hele personinntekten skal telle med i opptjening av
983 ytelse.
984

985 **KULTURARV**

986 De Grønne vil:

- 987 1. Jobbe for god samordning av forvaltningen av materiell og immateriell kulturarv.
- 988 2. Styrke Kulturrådets ressurser til oppfølging av Norges forpliktelser gjennom
989 UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.
- 990 3. Satse på nye bruksområder for tradisjonelt håndverk og materialkunnskap gjennom
991 et samarbeid mellom staten og næringslivet etter modell fra Innovasjon Norge og
992 med et spesielt fokus på alternativer til plast.
- 993 4. Bevare truede immaterielle uttrykk, som tradisjonell sang, dans og håndverk
994 gjennom stipender for utøvere og målrettet støtte til formidlingsinstitusjoner og
995 kompetansesentre.

- 996 5. Gi håndverksfagene større plass i grunnskolen, og tradisjonshåndverk i
997 videregående opplæring.
- 998 6. Iverksette en nasjonal opptrappingsplan for å ta igjen vedlikeholdsetterslepet og
999 rehabilitere museumsbygg.
- 1000 7. Sikre en jevnere fordeling av nasjonale kulturmidler, slik at viktige
1001 kulturinstitusjoner som forvalter nasjonale kunst- og kulturverdier utenfor Oslo får
1002 tilstrekkelige midler til drift og vedlikehold.
- 1003 8. Sikre landets kulturhistorisk viktige religiøse bygninger et eget fond for vedlikehold.
- 1004 9. Kartlegge og ivareta verneverdige landskap, gjennom medvirkning og samarbeid,
1005 og sterk vektlegging av kulturminnefaglige råd.
- 1006 10. Etablere fartøy- og bygningsvernsenter i alle fylker for kursing av båt- og huseiere,
1007 opplæring av håndverkere og samarbeid med frivilligheten.
- 1008 11. Styrke arbeidet med å digitalisere museenes samlinger under frie lisenser.
- 1009 12. Prioritere kulturminneforskning på klimatilpasset bygnings- og fartøyvern,
1010 klimapåvirkning på kulturminner, minoriteters og urfolks kulturarv.
- 1011 13. Stimulere til økt mangfold og representativitet i forvaltningen av kulturarv, og sikre
1012 høringsretten til museer og arkiver som dokumenterer nasjonale minoriteters
1013 historie.
- 1014 14. Sikre finansiering av museer og arkiver som dokumenterer nasjonale minoriteters
1015 historie.
- 1016 15. Ta grep for å motvirke spekulativt forfall av verneverdige bygninger, enten
1017 eiendomsbesitter er offentlig eller privat.
- 1018 16. Arbeide for at nasjonalt og regionalt viktige krigsminner skal inkluderes i
1019 kulturminneloven.
- 1020 17. Ivareta NRK som arkiv- og formidlingsinstitusjon og utvikle et system for årlig
1021 registrering og publisering av verk som faller i det fri når vernetiden går ut.
- 1022 18. Gi de frivillige kulturvernorganisasjonene forutsigbare rammer og faste årlige
1023 søkbare driftsmidler.
- 1024 19. Innføre en kompensasjonsordning for merkostnader knyttet til restaurering av
1025 fredede bygninger i privat eie og pålagt arkeologisk arbeid med kulturminner.
1026

1027 IDRETT OG FYSISK AKTIVITET

1028 De Grønne vil:

- 1029 1. Legge til rette for et mangfold av rimelige og gratis idretts- og fritidstilbud for barn
1030 og unge.
- 1031 2. Prioritere investeringer i anlegg for breddeidrett og ta vare på eksisterende anlegg
1032 fremfor å bygge nytt. Nye anlegg bør prioriteres i områder som mangler
1033 idrettsanlegg, og områder med sosiale problemer.
- 1034 3. Beholde enerettsmodellen for pengespill, og sørge for at mer av idrettsmidlene fra
1035 Norsk Tipping går til breddeidrett og til lokale klubber. Tette hull i dagens
1036 enerettsmodell, som reklamer for pengespill sendt fra utlandet og lootboxes
1037 (tilfeldige belønninger som koster ekte penger) i dataspill.
- 1038 4. Anerkjenn den egenorganiserte og uorganiserte idretten som en del av norsk
1039 idrettsliv som har rett på andeler av idrettsmidler, samt egne nærmiljøanlegg og
1040 aktivitetsparker.
- 1041 5. Forby alle nye kunstgressanlegg å bruke gummigranulat, fase ut kunstgressanlegg
1042 med gummigranulat og støtte utvikling av og bytte til miljøvennlige alternativer.
- 1043 6. Støtte deleordninger for friluft-, kultur- og idrettsutstyr.
- 1044 7. Gi offentlig støtte til forbund for e-sport, slik at e-sporten får en representasjon og
1045 utvikling på lik linje med annen konkurransesport og jobbe for å få et større
1046 internasjonalt e-sportsarrangement til Norge.
- 1047 8. Sikre universell utforming av idrettsanlegg, og støtte systematisk
1048 inkluderingsarbeid i idretten så flest mulig kan delta, uavhengig av økonomi og
1049 funksjonsvariasjon.
- 1050 9. Håndheve fluor-forbudet i skismøring, og arbeide for billige og effektive
1051 testmetoder.

1052

1053

1054

3. VELFERD HELE LIVET

1055

1056 VISJON 2045

1057 *Se for deg dager med bare god tid. Du våkner av deg selv og hører barna i nabolaget*
1058 *leke utenfor. Når du kikker ut av vinduet, ser du at en ser seg rundt etter det neste*
1059 *treet å klatre i mens to andre sjekker hvilke bær som nå er modne i nabolagshagen.*
1060 *Tenk deg at de som skal hjelpe dine foreldre eller besteforeldre gjennom dagen har*
1061 *både tid til å sette seg ned for en prat, og nødvendig kompetanse for god omsorg i*
1062 *livets siste faser slik at du slipper å bekymre deg. Dager der du får tenkt tanker ferdig,*
1063 *og rekker å dele ideer og middager med andre.*

1064
1065 *Vi mennesker er natur, som vokser og hviler og lever med naturens rytmer. I ulike*
1066 *situasjoner og faser av livet, har vi ulike behov for å gi eller ta imot. Alle trenger vi*
1067 *hjelp, og alle har vi noe å bidra med. Vi er mangfold. Framtidens bærekraftige*
1068 *velferdssamfunn er som et økosystem, hvor livet utspiller seg i samspill med andre liv,*
1069 *ingenting går til spille, og alle får mulighet til å bidra med det de kan. Overskudd til mer*
1070 *enn å overleve er fordelt likere mellom oss. Her dyrkes fellesskap og livskvalitet og vi*
1071 *skaper meningsfulle hverdager sammen. De Grønne vil bygge et samfunn hvor folk har*
1072 *bedre tid og blir mindre ensomme, hvor vi lettere finner kortreiste gleder og trygge*
1073 *fellesskap.*

1074
1075 *Visjonen er et samfunn som gir barna en trygg og leken oppvekst, med rikelig kontakt*
1076 *med det som vokser og gror. Der ungdommen blir hørt og tatt på alvor, og finner*
1077 *sunne veier til mestring i både skole og fritid. Der veien inn i voksenalder gir alle*
1078 *mulighet til å bidra med det de har å gi, og kan stole på en grunnleggende økonomisk*
1079 *trygghet. Da kan vi senke skuldrene og være kreative, sammen og alene. Det er et*
1080 *samfunn hvor du får rask og riktig hjelp den dagen en livskrise rammer deg eller*
1081 *tryggheten din må gjenoppbygges. Der småbarnsforeldre og andre med store*
1082 *omsorgsoppgaver har kortere arbeidsdager og lengre ferier, fordi omsorg er livsviktig*
1083 *arbeid. Der vi har muligheten til å bo mer sosialt, også inn i alderdommen, og sammen*
1084 *kan dyrke hager, fellesskap, mening, og gode nærmiljøer.*

1085

1086 VELFERD UNDER PRESS

1087 *Selv om Norge er et av verdens beste land å bo i, med et godt utbygd helsevesen og*
1088 *omfattende sosialtjenester som ivaretar de fleste som trenger det, så er velferden i dag*
1089 *under press fra flere kanter. Mange er ufrivillig enslige og ensomme, mange har det*
1090 *tungt psykisk, og vi gjemmer oss ofte bak hver vår skjerm. Selv om de fleste eldre er*

1091 friskere enn noen gang, skal vi hjelpe flere personer med demens eller store pleiebehov
1092 enn før.

1093

1094 Vi avdekker i dag oftere sammensatte helseproblemer, og økningen i uførhet særlig
1095 blant unge bekymrer. De som jobber opplever et økende press om å løpe fortere og bli
1096 mer effektive. Mange barn vokser opp i fattigdom, mens mange andre i samfunnet
1097 opplever økt velferd og materiell velstand.

1098

1099 SAMMEN OM VELFERDEN

1100 De Grønne vil jobbe systematisk for å motvirke økende ulikhet og utenforskap, ta tak i
1101 systemene som sliter folk ut og møte varslede problemer med kloke løsninger. Sånn kan
1102 vi sikre fortsatt god velferd hele livet.

1103

1104 Velferdsstatens ordninger skal bidra til økonomisk trygghet og en anstendig
1105 levestandard for barn, småbarnsforeldre, seniorer og alle som har begrensede
1106 muligheter til å

1107 delta i arbeidslivet. De Grønne vil sikre et fortsatt sterkt offentlig velferdstilbud til alle.
1108 Ideelle og kommersielle aktører kan gi et større mangfold og være et positivt
1109 supplement, samtidig som det er avgjørende at offentlige velferdsmidler kommer
1110 brukerne til gode. Vi vil redusere silotenkning og sikre at ulike tjenestetilbydere, både
1111 offentlige og private, samarbeider og koordinerer seg.

1112

1113 3.1 OPPVEKST OG KUNNSKAP

1114 EN GOD START PÅ LIVET

1115 De fleste barn og unge lever gode liv i trygge familier, men for mange vokser opp i
1116 usikre omsorgsmiljøer. Det offentliges mål i familiepolitikken bør primært være å styrke
1117 foreldres omsorgsevne gjennom råd og veiledning. Tiden som ungdom og ung voksen
1118 kan være en sårbar fase i livet for mange. Alle våre unge skal ha mulighet til å bli trygge
1119 og selvstendige mennesker med kompetanse til å utvikle seg, delta, påvirke og skape.
1120 For noen av de mest utsatte barna i samfunnet må det offentlige ta et større ansvar, og
1121 da er tidlig innsats viktig. De Grønne vil ha et samfunn med mindre press og stress fordi
1122 vi mener dette gir rom for bedre livskvalitet og bedre psykisk og fysisk helse på kort og
1123 lang sikt.

1124

1125 LEKEN LEGGER GRUNNLAGET FOR DANNEELSE

1126 Å være barn har en viktig egenverdi. Det er ikke et mål at barna våre så raskt som mulig
1127 skal bli effektive, flinke unge voksne. En god barnehage og skole tar vare på barns
1128 nysgjerrighet og læringslyst gjennom lek og trivsel, og kompetente voksne med tid til å
1129 ivareta hvert enkelt barns grunnleggende behov.

1130
1131 Barnets utvikling skal ivaretas emosjonelt, motorisk og intellektuelt i hele
1132 utdanningsløpet. De Grønne vil redusere omfanget av testing og målstyring og gi
1133 lærerne faglig handlingsrom.

1134

1135 KOMPETANSE FOR ET GRØNT SAMFUNN

1136 En innovativ og inkluderende sirkulærøkonomi trenger ressursene som sitter i hver og
1137 en av oss. Engasjerte medborgere, håndverkere, servicemedarbeidere, teknologer og
1138 akademikere, og mange flere er avgjørende for å omstille Norge. Derfor må
1139 grunnopplæringen være variert og mangfoldig. Mangfoldet av barn og unge, som skal
1140 bli til hele mangfoldet av voksne, må få både utfordringer, mestring og lærelyst.

1141
1142 Utdanningstilbudet skal ruste ungdom for jobb eller videre utdanning. For å sikre viktig
1143 kompetanse for framtida, et mer inkluderende arbeidsliv og sivilsamfunn må skolen ta i
1144 bruk flere praktiske arbeidsmåter, få bedre tilgang på alternative læringsarenaer og
1145 ruste opp yrkesopplæringen.

1146

1147 GODE STUDENTLIV OG KUNNSKAP FOR FRAMTIDA

1148 Spisset formalkompetanse og allmennkompetanse gjør også enkeltmennesker i stand
1149 til å løse nye oppgaver i et arbeidsliv i endring. Verdien av dette kan ikke måles bare i
1150 penger.

1151 Vår tid krever kunnskap, innovasjon og endringsevne for å sikre overgangen til et
1152 bærekraftig og sirkulært samfunn. Samfunnet er i rask endring og har store behov for
1153 praktisk, teknisk, helsefaglig, pedagogisk og samarbeidende kompetanse. De Grønne vil
1154 sikre alle tilgang på relevant og fleksibel kompetanseheving gjennom hele
1155 yrkeskarrieren.

1156
1157 De Grønne anerkjenner at studenter er utsatte fordi de ofte lever uforutsigbare liv med
1158 lite penger, høyt prestasjonspress, begrensede sosiale nettverk og færre rettigheter til
1159 for eksempel dagpenger ved arbeidsledighet. Studenter utsatte posisjon er blant
1160 grunnene til at studenter ofte har dårligere psykisk helse. De Grønne vil forebygge
1161 uhelse ved å styrke studentøkonomien, bedre tilgangen på studentboliger og
1162 møteplasser, og tilrettelegge for en god overgang til arbeidslivet.

1163

1164

VÅRE LØSNINGER

1165

1166

EN GOD BARNDOM

1167

De Grønne vil:

1168

1169

1170

1. Styrke samhandlingen mellom tjenester som jobber med barn, unge og deres familier. Blant annet gjennom en tydeligere plassering av ansvaret for å koordinere tjenestenes innsats.

1171

1172

2. At prinsippet om barnets beste skal ligge til grunn for hele tjenestetilbudet gjennom oppveksten og følges tett opp.

1173

1174

1175

3. Ta hensyn til at familiers situasjon er ulik og at alle barn skal ha muligheten til trygg tilknytning til sine foreldre, om det er en eller flere, og derfor bevare dagens mødre- og fedrekvote på 15 uker.

1176

1177

4. Bekjempe konsekvensene av familiefattigdom gjennom økt økonomisk støtte til foreldre.

1178

1179

1180

5. Sikre alle barn og foreldre en god start på familielivet, gjennom god svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg og god oppfølging ved adopsjon eller fosterhjemsplassing.

1181

1182

6. Gi helhetlige hjelpetiltak til foreldrene under svangerskapet, spesielt dersom det er mistanke om omsorgssvikt under eller etter svangerskap.

1183

7. Sikre alle blivende foreldre tilgang på foreldreveiledning.

1184

1185

8. Åpne opp for at barn med flere enn to omsorgspersoner, også kan ha flere enn to juridiske foreldre.

1186

1187

1188

9. Sikre barns rett til samvær og omsorg med begge foreldre, også etter samlivsbrudd. Likestille foreldrene i Barneloven og forvaltningen av denne ved å sikre begge foreldre reelt likeverdig foreldreskap, også etter samlivsbrudd.

1189

1190

1191

10. Sikre at barn med funksjonsvariasjoner eller sykdom får oppfylt sine lovfestede rettigheter til opplæring, helsehjelp, fritidsaktiviteter, familiesamvær, omsorg og samfunnsdeltakelse, på lik linje med andre barn.

1192

1193

1194

11. Sikre at funksjonsvarierte foreldre får riktig støtte til å utøve foreldrerollen sin og at ansatte innen helse, omsorg og barnevern har oppdatert kunnskap om både synlige og usynlige funksjonsnedsettelse.

- 1195 12. Styrke forbudet i § Barnelovens 43 mot at en forelder saboterer barnas samvær
1196 med den andre forelder etter samlivsbrudd, og styrke hjemmelen for effektive
1197 sanksjoner mot samværsabotasje i Barnelovens § 65. Barnekonvensjonen og
1198 hensynet til barnets beste skal være det førende prinsipp, slik at barnas mening blir
1199 hørt, og mulighet til å takke ja eller nei til samvær ivaretas.
- 1200 13. Styrke tilbud om møteplasser og språkopplæring til foresatte og barn som ikke
1201 bruker barnehage, som for eksempel Åpen barnehage og aktiviteter på biblioteket.
- 1202 14. Videreføre kontantstøtten for barn mellom 1 og 2 år.
- 1203 15. Sikre kompetanse om vold, overgrep og traumer hos alle som jobber med barn,
1204 gjennom utdanning og systematisk kursing og kompetanseheving.
1205

1206 **BARNEVERN OG FAMILIEVERN**

1207 De Grønne vil:

- 1208 1. Sikre at barnekonvensjonen aktivt legges til grunn i all saksbehandling som angår
1209 barn og unge, og særlig vektlegge viktigheten av at barns stemme blir hørt i saker
1210 som angår dem.
- 1211 2. Tilrettelegge for flere lavterskeltilbud for familier i sårbare situasjoner, inkludert
1212 forebyggende familieråd og foreldreråd som mobiliserer ressurser i nettverket
1213 rundt.
- 1214 3. Styrke familievernet og meglingstilbudet til familier som trenger det.
- 1215 4. Bedre kjønnsbalansen ved å rekruttere flere mannlige familieterapeuter og
1216 barnevernspedagoger.
- 1217 5. Videreføre tiltakene i kompetansesatsningen på det kommunale barnevernet.
- 1218 6. Sikre at fosterforeldre får tilgang på god veiledning og støtte.
- 1219 7. Redusere kommunenes egenandel når barn og ungdom trenger opphold på
1220 institusjon.
- 1221 8. Øke rekrutteringen av fosterhjem generelt, og rekruttere flere beredskapshjem og
1222 fosterhjem som tar imot søsken for å sikre at søsken kan plasseres i samme
1223 fosterhjem om de ønsker det.
- 1224 9. I større grad benytte frikjøp av fosterforeldre til barn med store omsorgsbehov.
- 1225 10. Øke det kulturelle og språklige mangfoldet blant fosterfamilier, beredskapshjem og
1226 ansatte i barnevernet.

- 1227 11. At det skal gjennomføres tverrfaglig kartlegging av behov og ressurser for alle barn
1228 som skal flytte til institusjon.
- 1229 12. Vurdere om Statsforvalteren skal ha myndighet til å pålegge interkommunalt
1230 samarbeid om barneverntjenester for å ivareta rettsikkerheten til barn og familier.
- 1231 13. Gi personer under 18 år som har rusproblemer lik rett til behandling i
1232 spesialisthelsetjenesten som de over 18.
- 1233 14. Gjennomgå praksis for omsorgsovertakelser med et mål om å få bedre belyst de
1234 styrkene som ligger i fortsatt tilknytning til foreldre og familie. Avslutte dagens
1235 praksis der foreldre risikerer å stå alene og måtte bevise sin omsorgsevne i møte
1236 med en rettspraksis der den barnevernsfaglige instansens ord får en større tyngde.
1237

1238 BARNEHAGE

1239 De Grønne vil:

- 1240 1. Jobbe for å utvide retten til barnehageplass i kommunen og oftere sikre
1241 barnehageplass i nærmiljøet.
- 1242 2. Sørge for lav makspris og gode moderasjonsordninger.
- 1243 3. Styrke bemanningen i barnehagene og spesielt rekrutteringen av menn.
- 1244 4. Gi barnehagepersonalet mer tid til individuell oppfølging av barna, til planlegging
1245 og samarbeid, samt redusere krav til unødvendig rapportering og dokumentasjon.
- 1246 5. Sikre at ansatte i barnehagene får tilgang til etter- og videreutdanning.
- 1247 6. La barnehagen være en integrert og aktiv del av lokalsamfunnet gjennom å styrke
1248 samarbeidet med andre offentlige institusjoner og frivillige aktører.
- 1249 7. Stille kvalitetskrav for trygge materialer i lekeplasser og i leker, forby materialer
1250 med miljøgifter, og bidra til trygge og miljøvennlige alternativer og mye natur på
1251 uteområdene.
- 1252 8. Gi barn på asylmottak rett til plass i ordinær barnehage.
- 1253 9. Beskytte barns frie lek i barnehagen.
- 1254 10. Øke bruk av naturen som arena for lek, læring og mestring i barnehagene.
- 1255 11. Sikre at mat i barnehagen er inkluderende og følger nasjonale kostholdsråd.
- 1256 12. Gå mot forslag om digital kompetanse og skolefaglig læring i barnehagen.
1257

1258 GRUNNSKOLE

1259 De Grønne vil:

- 1260 1. Sørge for bedret finansiering av skolesektoren gjennom å styrke
1261 kommuneøkonomien og øremerkede midler til fysisk læremateriell og skolemat.
- 1262 2. Styrke skolen som arena for tverrfaglig, helhetlig, samordnet og kunnskapsbasert
1263 oppfølging av barn og unge.
- 1264 3. Styrke gratisprinsippet i skolen og tilby gratis skolemat og leksehjelp.
- 1265 4. Sikre at lek og fysisk aktivitet får en større plass i skolen, særlig de første
1266 skoleårene.
- 1267 5. Redusere bruken av skjerm i barneskolen, inkludert hjemsending av digitale enheter
1268 fra 1.-7. trinn. Skolene må sikres ressurser til trykte læremidler. Samtidig må digitale
1269 og oppdaterte verktøy være tilgjengelig når det gir pedagogisk nytte.
- 1270 6. Gi lærerne mer tid til kjerneoppgavene sine ved å redusere krav til rapportering,
1271 dokumentasjon og testing.
- 1272 7. Sikre at ledere i skolen bruker mindre tid på forvaltningsoppgaver, slik at de kan
1273 fokusere på arbeidet med pedagogisk ledelse.
- 1274 8. Sikre at nyutdannede lærere får kvalifisert veiledning i et introduksjonsår, der både
1275 nyutdannet og mentor sikres avsatt tid til veiledning.
- 1276 9. Sikre at barn som trenger ekstra oppfølging gjennom skoledagen, også får dekket
1277 dette behovet på SFO/AKS.
- 1278 10. Sikre økt kompetanse og bemanning i SFO-tiden.
- 1279 11. Redusere antall skoletimer i småskolen, og intensivere arbeidet for å sikre at de
1280 laveste trinnene får en skolehverdag preget av lek, praktisk undervisning og
1281 uteskole.
- 1282 12. Jobbe for å utsette skolestart til 7 år, og starte systematisk utprøving av fleksibel
1283 skolestart etter modenhet.

1284 **D01:** (Cecilie, Christine, Stefan, Jonas, Suzanne, Pål, Hilde) Alternativ til
1285 punkt 12:
1286 *Følge opp anbefalingene fra evalueringen av 6-årsreformen, for å sikre at*
1287 *første klasse blir preget av mestring, lek, aktivitet og trygghet for alle barn.*
1288 *Vi vil bl.a. legge til rette for økt kompetanse på bruk av lek og frilek i*
1289 *skolehverdagen og flere voksne i klasserommet.*
- 1290 13. Gjøre det enklere å få innvilget utsatt skolestart.

- 1291 14. Kutte antallet undervisningstimer i skolen for å frigi mer tid til aktivitet som
1292 stimulerer barnas helhetlige sosio-emosjonelle utvikling og dekker barnas behov for
1293 omsorg, trygghet og lek.
- 1294 15. Gå mot forslag om obligatorisk heldagsskole.
- 1295 16. Redusere den samlede mengden prøver og kartlegginger i skolen.
- 1296 17. Begrense bruken av karakterer i grunnskolen og ikke innføre karakterer i
1297 barneskolen.
- 1298 18. Sikre tilstrekkelige statlige midler til å kunne innføre et daglig gratis, varmt
1299 skolemåltid basert på nasjonale kostholdsregler, der eget personale har ansvar for
1300 gjennomføring. Områder med levekårsutfordringer skal prioriteres.
- 1301 19. Beholde adgangen til å etablere og drifte ikke-kommersielle private skoler med
1302 annen pedagogisk eller religiøs profil, og sikre økonomiske rammer som muliggjør
1303 forsvarlig drift og utvikling av disse.
- 1304 20. Sikre universell utforming av alle skolebygg slik at elever med ulike former for
1305 funksjonsvariasjon har mulighet til å gå på skole i sitt nærmiljø.
- 1306 21. Gjøre en ekstraordinær innsats for å sikre at alle barneskoler og ungdomsskoler skal
1307 være tilgjengelige med rullestol innen 2032.
- 1308 22. Innføre en nasjonal satsing på forebygging av vold og trusler i skolen.
- 1309 23. La læreren få gjøre jobben sin med tillit og pedagogisk handlingsrom i ryggen.
- 1310 24. Emosjonell utvikling og trivsel skal vektlegges for å sikre en trygg skolehverdag
1311 uten mobbing og mistriivsel.
- 1312 25. Fremme tidlig innsats for elever med behov for ekstra støtte, gjennom nært
1313 samarbeid mellom lærere, barnehage, PP-rådgivere og spesialpedagoger.
- 1314 26. Arbeide for en økning av tilgang til alternative opplæringsarenaer, som kan ivareta
1315 elever som ikke får tilfredsstillende utbytte av det ordinære skoletilbudet.
- 1316 27. Heve lærernes kompetanse i å gjenkjenne barn med høyt læringspotensial og gi
1317 tilpasset opplæring.
- 1318 28. Sørge for at digitale læremidler blokkerer annonser og persontilpasset reklame, og
1319 at det installeres filter som beskytter barn mot skadelig innhold.
- 1320 29. Innføre nasjonale regler som sikrer en mobilfri grunnskole. Slike regler må ha unntak
1321 som sikrer lærernes metodefrihet og elevenes behov for hjelpemidler.
- 1322 30. Bygge opp skolebibliotekene, for å tilby en møteplass på skolen som ikke har
1323 prestasjon som formål.

- 1324 31. Styrke undervisningen i sosial kompetanse, positiv seksualitet, grensesetting og
1325 normkritikk.
- 1326 32. Inkludere kunnskap og kompetanse om seksualitetsundervisning i
1327 lærerutdannelsen.
- 1328 33. Støtte prøveprosjekter i ungdomsskolen med skolestart senere på dagen.
- 1329 34. Gjennomføre forsøk med alternativer til dagens eksamen i grunnskolen, med mål
1330 om en mer helhetlig sluttvurdering.
- 1331 35. Sikre midler til at skolen aktivt jobber med aktiviteter og opplæring i demokratiske
1332 prinsipper og menneskerettigheter.
- 1333 36. Styrke muligheten for å utvikle praktiske ferdigheter og gjennom satsing både på
1334 egnede lokaler, videreutdanning og økt ressurstildeling til skolene.
- 1335 37. Støtte skoler som vil opprette skolehager.
1336

1337 **VIDEREGÅENDE OPPLÆRING**

1338 De Grønne vil:

- 1339 1. Bevare fylkeskommunenes mulighet til å tilpasse inntaksordninger i videregående
1340 opplæring etter lokale forhold og elevenes valg.
- 1341 2. Sikre at det finnes alternative veier til fagbrev for ungdom som ikke kan eller ønsker
1342 å benytte de ordinære opplæringsløpene.
- 1343 3. Styrke rådgivningstjenesten.
- 1344 4. Utrede muligheten for felles PP-tjeneste for kommune og fylkeskommune.
- 1345 5. Støtte prøveprosjekter med skolestart senere på dagen i videregående.
- 1346 6. Styrke retten til medvirkning i egen skolehverdag for elever med nedsatt funksjon.
- 1347 7. Sikre retten til å få opplæring i alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) og
1348 sikre nytt tilbud om denne opplæringen etter endt utdanning for personer med
1349 utviklingshemming som først er moden for å ta det i bruk etter tenårene.
- 1350 8. Gjennomføre forsøk med alternativer til dagens eksamen, med mål om å
1351 yrkestilpasse fellesfagene i videregående opplæring ytterligere og sikre en
1352 sluttvurdering som bedre representerer elevenes kompetanse.
- 1353 9. Tilrettelegge for ordninger hvor læretiden i bedrift kan fordeles over hele
1354 opplæringstiden.

- 1355 10. Stille strengere krav i offentlige anbud og offentlige institusjoner om bruk av
1356 lærlinger og fagarbeidere.
- 1357 11. Tilby mer spesialisering på VG1 og stimulere fylkeskommuner til å samarbeide om
1358 opplæringstilbud på spesialiserte og små fagområder, og samarbeide om
1359 språkmiljø for samisk og tegnspråk.
- 1360 12. Sikre gode vilkår for etter- og videreutdanning for ansatte i skole, barnehage og
1361 andre deler av oppvekstsektoren.
- 1362 13. Styrke tilbud om praktisk læring som kan hjelpe ungdom til videre utdanning eller
1363 arbeid gjennom en større satsing på produksjonsskoler.
- 1364 14. Styrke samarbeid mellom fylkeskommuner og næringsliv for å sørge for mer
1365 relevant praksis i løpet av yrkesopplæringen.
- 1366 15. Jobbe for støtteordninger som gjør det lettere for videregående skoler med
1367 spesielle tilbud å ta imot elever fra andre fylker som ønsker seg eller trenger slike
1368 tilbud, men som ikke finner dem i eget hjemfylke.
1369

1370 HØYERE UTDANNING OG STUDENTER

1371 De Grønne vil:

- 1372 1. Øke studiestøtten med mål om å heve den til 1,5 G og fordele den over 12 måneder,
1373 og innføre en årlig justering av studiestøtten i tråd med lønns- og prisutviklingen i
1374 samfunnet.
- 1375 2. Nedsette en arbeidsgruppe som inkluderer studentrepresentanter for å gjennomgå
1376 og avklare nasjonale rammer for plagiat og fusk.
- 1377 3. Sikre at alle studenter har tilgang til nødvendige læremidler gjennom biblioteks-
1378 og/eller låneordninger, og i større grad kan bruke digitale læremidler med fri lisens.
- 1379 4. Øke studiestøtten for studenter med barn og studenter med nedsatt
1380 funksjonsevne til 2,5 G og fordele den over 12 måneder.
- 1381 5. Sikre at minst 40 % av studielånet omgjøres til stipend ved oppnådde studiepoeng.
- 1382 6. Gjennomføre et løft for studenters psykiske helse, med flere møteplasser og økte
1383 statlige tilskudd til studentsamskipnadenes helsetjenester.
- 1384 7. Bygge minst 3000 studentboliger i året, og prioritere steder med boligmangel.
- 1385 8. Satse på rehabilitering av eksisterende studentboliger, og vektlegge klima- og
1386 miljøkrav i både studentboligbygging og -rehabilitering.

- 1387 9. Sikre at universiteter og høyskoler setter opp jevnlig klimaregnskap med konkrete
1388 handlingsplaner for utslippskutt, og at utdanningsinstitusjonene har nødvendige
1389 forutsetninger for å nå klima- og bærekraftsmålene innen 2030.
- 1390 10. Lovfeste studenters rett til et godt læringsmiljø og universelt utformede
1391 utdanningsinstitusjoner, og sikre at tjenester og infrastruktur i høyere utdanning er
1392 lagt til rette for at alle skal kunne delta.
- 1393 11. Gjøre det lettere for nyutdannede studenter og personer i etter- og
1394 videreutdanning å beholde retten til dagpenger og motta stønad fra NAV, ved å
1395 endre minstesats for inntekt i dagpengeordningen for studenter og nyutdannede
1396 (innen 12 mnd).
- 1397 12. Sikre utdanning som arbeidstiltak for mennesker med nedsatt funksjon ved å fjerne
1398 begrensninger i varighetsbestemmelsen og nedre aldersgrense.
- 1399 13. Sikre at universitetene og høyskolene tilrettelegger for at mennesker med nedsatt
1400 funksjon og gravide kan gjennomføre praksis, samt for frivillig og politisk aktivitet i
1401 utdanninger med obligatoriske undervisningsopplegg som praksis eller turnus.
- 1402 14. Sørge for at alle høyere utdanningsinstitusjoner er åpne og inkluderende steder.
- 1403 15. Reversere innføringen av skolepenger for internasjonale studenter fra land utenfor
1404 EU/EØS, og forsvare lik tilgang på utdanning.
- 1405 16. Sikre alle studenter mulighet til studiepoenggivende praksis i arbeidslivet, og jobbe
1406 for mer samarbeid om å la studenter delta i utviklingsprosjekter.
- 1407 17. Styrke grunnfinansieringen for universitets- og høyskolesektoren.
- 1408 18. Gjøre det enklere for ansatte ved profesjonsutdanningene å kombinere
1409 undervisningsstillinger med arbeid i relevant bransje.
- 1410 19. Sikre internasjonalisering gjennom å styrke Norpart-programmet, gjøre det enklere
1411 for studenter og forskere å skaffe visum til Norge, gjeninnføre kvoteordningen, og
1412 gjøre Students at Risk til en permanent ordning.
- 1413 20. Gi gratis norskkurs til alle internasjonale studenter og forlenge perioden
1414 internasjonale studenter kan få opphold for å søke arbeid.
- 1415 21. Fremme kritisk tenkning og etisk refleksjon knyttet til digital kompetanse, som del
1416 av allmenndannelsen gjennom hele utdanningsløpet.
- 1417 22. Fremme utvikling av norske KI-verktøy og etiske retningslinjer for KI i utdanning og
1418 forskning.
- 1419 23. Utvikle flere insentivordninger for kvalitetsutvikling i høyere utdanning.

- 1420 24. Sikre utdanningstilbud innen undervisning og helsefag for hele landet gjennom
1421 fleksible og desentraliserte utdanningstilbud og muligheter for videreutdanning.
- 1422 25. Utvikle bedre kvalitetssikring av fleksible og desentraliserte utdanninger.
- 1423 26. Sikre at lærerutdanningene gir framtidens lærere god og tverrfaglig kompetanse om
1424 barns grunnleggende behov, også utover læring.
- 1425 27. Stille krav om at lærerutdanningene skal gi lærere kompetanse i urfolks og
1426 nasjonale minoriteter sin kultur, rettigheter og historie, og kjønns- og
1427 seksualundervisning.
- 1428 28. Utvikle prøveordninger for forhåndsautorisering av helsefagutdanninger fra
1429 EU-land, og for godkjenning av praksisperioder i utlandet for studenter i
1430 helsefagutdanninger.
- 1431 29. Trappe opp antallet studieplasser ved fagskolene og ivareta fagskolenes egenart
1432 som arbeidslivsnær utdanning med praktisk tilnærming, og med livslang læring.
- 1433 30. Skape flere veier inn til høyere utdanning, blant annet gi flere elever med fullført
1434 fagbrev tilgang til høyere utdanning ved relevante linjer gjennom "Y-veien".
- 1435 31. Styrke finansieringen av høyere yrkesfaglig utdanning.
- 1436 32. Opprette en nasjonal studentombudsordning for fagskolestudenter.
- 1437 33. Lovfeste et gratisprinsipp for offentlig høyere yrkesfaglig utdanning i
1438 fagskoleloven.
- 1439 34. Gi folkehøgskolene gode rammer.
1440

1441 **3.2 VELFERD, ARBEID OG LIVSKVALITET**

1442

1443 **VEIEN TIL ET GRØNT VELFERDSSAMFUNN FOR ALLE**

1444 Vi er hverandres velferd, og alle tjener på at flest mulig er inkludert. Et inkluderende
1445 samfunn krever aktiv fattigdomsbekjempelse og et sterkt sosialt sikkerhetsnett. Små
1446 forskjeller bevarer tilliten mellom folk og vilje til å slutte opp om felles løsninger, og
1447 ruster også samfunnet bedre til å gjennomføre endringene som klima- og naturkrisen
1448 krever av oss. De Grønne vil føre en målrettet politikk for et sosialt rettfærdig
1449 lavutslippssamfunn, der vi deler mer og bekjemper fattigdom og urettferdighet.

1450

1451 Det bør bli enklere for mennesker å bruke ressursene sine til det beste for seg selv og
1452 andre samtidig som man mottar hjelp fra velferdsstaten. Vårt mål er at flest mulig skal

1453 ha mulighet til å leve gode liv, der de får være ressurs for andre mennesker og bidra i
1454 sine lokalsamfunn med sine ferdigheter og egenskaper. I dag er tjenesteapparatet så
1455 stort og uoversiktlig at det er vanskelig å navigere for den som søker hjelp og støtte. Å
1456 bli en kasteball mellom ulike systemer er direkte skadelig både for barna, de unge og
1457 deres foreldre. De Grønne vil bekjempe konsekvensene av familiefattigdom med
1458 forebygging og støtte. Foreldre som har store økonomiske problemer har ofte dårligere
1459 forutsetninger for å yte omsorg. De Grønne mener derfor at generell
1460 fattigdomsbekjempelse er en forutsetning for å gi barn og unge en god start på livet.
1461

1462 **BO BEDRE OG MER SOSIALT**

1463 Grønn boligpolitikk handler om å veve fellesskapene våre tettere og sikre alle tilgang på
1464 en rimelig bolig det er godt å bo i, med lavt miljøavtrykk. De Grønne vil bruke arkitektur
1465 til å tilrettelegge for gode liv samtidig som vi bruker mindre plass og bor mer sosialt.
1466 Boligene våre skal gjøre det lettere å leve klima- og miljøvennlig.

1467
1468 Dagens boligpriser er altfor høye i de store byene. For mange unge er terskelen til
1469 boligmarkedet uoverstigelig. De Grønne vil gjenreise den sosiale boligpolitikken, og
1470 gjøre det mulig for alle å leie eller eie en bolig med god bokvalitet til overkommelig pris.
1471 Vi vil jobbe for å innføre en tredje boligsektor, og vurdere andre virkemidler for å på sikt
1472 sørge for at alle har tilgang til en hensiktsmessig bolig.
1473

1474 **MENINGSFYLT OG TRYGT ARBEIDSLIV**

1475 Arbeid er en av de viktigste nøklene til inntekt, inkludering, helse og mening i vårt
1476 samfunn. Derfor er vårt mål at flest mulig skal ha lønnet arbeid og trives i jobben sin. De
1477 Grønne vil verne om grunnleggende rettigheter i arbeidslivet, som fast ansettelse og
1478 innflytelse over egne arbeidsvilkår. At arbeidstakere organiserer seg for å bedre sin
1479 posisjon på arbeidsplassen har tjent folk og land godt. Det har gitt bedre fordeling av
1480 velstand og gjør økonomien mer omstillingsdyktig.

1481
1482 At næringslivet også organiserer seg i hovedorganisasjoner, gjør det lettere for
1483 bedrifter å være gode arbeidsgivere, og gir mulighet for landsdekkende avtaler og
1484 samarbeid mellom arbeid og kapital. Vi vil legge til rette for høy organisasjonsgrad, en
1485 sterk arbeidsmiljølov og et godt samarbeid mellom partene i arbeidslivet og staten.
1486 Samarbeidet i arbeidslivet bygger på og skaper gjensidig tillit, og bidrar til at vi har
1487 produktive og innovative bedrifter som ivaretar sitt samfunnsansvar. Det er særlig
1488 viktig når norsk arbeidsliv skal omstille seg ut av oljealderen og ny teknologi gjør at
1489 mange arbeidsoppgaver blir utført på nye måter.
1490

1491 BEDRE TID

1492 Samtidig som det er et gode å få arbeide, er fritiden dyrebar. Kanskje handler den neste
1493 store velferdsreformen om å få bedre tid? De siste tiårene har samfunnet vårt blitt
1494 rikere og rikere, uten at vi har fått mer fritid. En stadig større andel av arbeidsstyrken
1495 opplever at jobben tar så mye tid og energi at det går utover privatlivet. Mange møter
1496 veggene, og sykemeldinger koster både den enkelte og samfunnet dyrt. Derfor vil De
1497 Grønne jobbe for å redusere arbeidstiden og arbeidspresset over tid, og samarbeide
1498 med partene i arbeidslivet for å prioritere tid og livskvalitet fremfor kjøpekraft. Med mer
1499 tid til det som er viktig for oss kan vi leve mer bærekraftig, gi livsgleden rom, og enklere
1500 være der for hverandre.
1501

1502 EN ALDERDOM Å GLEDE SEG TIL

1503 Norske innbyggere lever stadig lengre, og er stort sett friskere enn før. De Grønne
1504 mener at eldre mennesker er en ressurs og representerer verdier, kompetanse og
1505 innsikt samfunnet har behov for. De Grønne vil legge til rette for et seniorvennlig
1506 samfunn, der eldre kan bo hjemme så lenge de vil, i tilrettelagte boformer som har
1507 fellesrom og utearealer som bidrar til aktivitet og mellommenneskelige møter.
1508 Samfunnet må legge til rette for at eldre kan få være en ressurs for yngre generasjoner,
1509 om det er i et bofellesskap, på skolebesøk eller i parken. Sammen skaper vi et samfunn
1510 der alle blir sett, hørt og verdsatt gjennom hele livet.
1511

VÅRE LØSNINGER

1512

1513

1514 SOSIAL RETTFERDIGHET OG KAMP MOT FATTIGDOM

1515 De Grønne vil:

- 1516 1. Redusere inntektsskatten for folk med lav eller gjennomsnittlig inntekt i løpet av
1517 stortingsperioden, mens folk med høy inntekt skal betale mer
- 1518 2. Øke og skattlegge barnetrygden, for å redusere barnefattigdom på en mer
1519 treffsikker og kostnadseffektiv måte.

1520 **D10:** (Suzanne) Alternativ til kulepunkt 2:

1521 Styrke og bevare barnetrygden som en universell ytelse hvor alle barn har et
1522 grunnleggende behov som er likt, mens omfordeling og ytelser som sikrer lik
1523 mulighet for deltakelse reduserer forskjeller.

- 1524 3. Gi barnefamilier i vedvarende lavinntekt en mer helhetlig oppfølging, med en egen
1525 familiekoordinator for både barn og voksne.
- 1526 4. Sikre tilstrekkelig barnefaglig kompetanse hos NAV-ansatte, og tydeliggjøre
1527 gjennom lovverk ansvaret de har for hele familiens levekår. Barneperspektivet skal
1528 prioriteres i alle NAV-saker som involverer barn.
- 1529 5. Utrede ordninger for borgerlønn tilpasset norsk kontekst, og gjennomføre
1530 pilotforsøk for å samle erfaringer om innretning og virkning.
- 1531 6. Jobbe for at kollektivtransporten har familierabatter, er universelt utformet og
1532 tilpasset barn og unge.
- 1533 7. Innføre en mer tillitsbasert sosialstøtte, en garantert minsteinntekt man får tildelt
1534 over tid, som reduserer byråkrati og ikke forutsetter salg av eiendeler.
- 1535 8. Øke satsene for sosialhjelp til SIFO-nivå.
- 1536 9. Beskytte folk mot gjeldsfeller ved å forby markedsføring av forbrukslån og
1537 kredittkort, sette et tak for renter på forbrukslån, og kraftig begrense mulighetene
1538 til å tjene på inkassoinnkreving.
- 1539 10. Gjøre NAV mer tilgjengelig og fleksibelt ved en gjennomgang med sterk
1540 brukerrepresentasjon av telefon- og åpningstider, nettsider og lokalisering av
1541 NAV-kontorer, og ved å styrke tilgangen til en fast kontaktperson over tid.
- 1542 11. Gi NAVs ansatte større rom for å jobbe sosialfaglig ved å forenkle og
1543 avbyråkratisere ytelsene, styrke saksbehandlingskapasiteten, og sikre
1544 etterutdanning og bemanning.
- 1545 12. Styrke og forenkle bostøtten: beregne støtten for 6 måneder, høyere inntekt en
1546 kortere periode skal ikke utløse avslag eller tilbakebetalingskrav og
1547 arbeidsinntekten til barn som er under videregående opplæring holdes utenfor
1548 beregningen.
- 1549 13. Utvide prosjektene med klart språk til hele NAV, slik at vedtak og annen
1550 kommunikasjon med brukere blir formidlet på en måte som er forståelig.
- 1551 14. Sikre at mennesker med så stort hjelpebehov at de har vansker med å be om hjelp
1552 eller klage på avslag blir ivaretatt og fulgt opp, og forlenge klagerett under visse
1553 omstendigheter.
- 1554 15. Endre dagpengeordningen til også å omfatte nyutdannede og personer som har
1555 mindre deltidsstillinger.
- 1556 16. Gjennomføre et pilotprosjekt med delestillinger, samfinansiert av arbeidsgiver og
1557 NAV, der to personer med noe redusert arbeidsevne ansettes, får opplæring
1558 sammen, og får jobbe så mye som helsen tillater.

- 1559 17. Samordne utbetalingsdatoer for velferdsytelser bedre og mer forutsigbar, og sikre
1560 automatisk beskjed om kommende viktige frister i systemet.
- 1561 18. Informasjon er ikke levert før mottaker har forstått. NAV må ta sin del av ansvaret
1562 om mennesker misforstår lovverket knyttet til velferdstjenester, og må
1563 sannsynliggjøre at riktig informasjon er gitt før noen dømmes for svindel.
- 1564 19. Gjøre det enklere å leve godt med lite penger ved å holde allemannsretten i hevd,
1565 styrke landsomfattende deleordninger som folkebibliotek og BUA, og sikre bedre
1566 tilgang til kultur og nærnatur som fellesgoder, uavhengig av inntektsnivå.
- 1567 20. Tredoble engangsstøtten ved fødsel og adopsjon.
- 1568 21. Gi far og medmor selvstendig opptjeningsrett til foreldrepenger.
- 1569 22. Styrke velferdsrettighetene til selvstendig næringsdrivende for sykepenger,
1570 dagpenger og pensjon når man ikke er i et fast ansettelsesforhold, og gjøre det
1571 enklere å kombinere barn og familieliv med å drive egen virksomhet.
- 1572 23. Innføre en ordning der ventetid for behandling blir trukket fra perioden med
1573 arbeidsavklaringspenger, og forlenge maksperioden fra dagens tre år til minimum
1574 fire år for arbeidsavklaringspenger slik at den muliggjør reell avklaring.
- 1575 24. Gi bedre tilgang til sosiale rettigheter gjennom å forenkle prosessen for
1576 registreringsbevis for EØS-borgere.

1577

1578 FOREBYGGE UNGT UTENFORSKAP

1579 De Grønne vil:

- 1580 1. Opprette forsøksprosjekt med ettårig frivillig arbeidsår som et tilbud til
1581 ungdommer over 15 år som er ferdige med grunnskolen.
- 1582 2. Gjennomføre prøveordninger der unge opp til 30 år som står utenfor arbeid og
1583 utdanning får inntektssikring i form av ungdomslønn. Dette må være kombinert
1584 med god veiledning og individuell tilrettelegging for arbeidsrettet aktivitet.
- 1585 3. Sørge for at alle barn og unge kan delta på minst én fritidsaktivitet, og har gode
1586 lekeplasser, fritidsklubb og trygge sosiale møteplasser i sitt nærmiljø.
- 1587 4. Sikre fritidsklubber og oppsøkende ungdomsarbeid i hele landet, enten i kommunal
1588 regi eller interkommunalt.
- 1589 5. Utvide meråpent på bibliotekene, som trygge møteplasser også for unge.

- 1590 6. Styrke områdesatsingene og særlig det forebyggende arbeidet for unge, med
1591 familieråd, foreldreråd og trivselsvandring, for å mobilisere lokale fellesskap.
- 1592 7. Flytte ansvaret for rusoppfølging for ungdom til helsevesenet, og sikre at alle unge
1593 med utfordringer blir møtt med fokus på bakenforliggende årsaker og tilbys
1594 muligheter til å finne trygghet og mening.
- 1595 8. Styrke praktisk utfoldelse i skolen, yrkesfagene og de alternative utdanningsløpene,
1596 og praksisnære jobbtiltak for å inkludere flere i arbeidslivet.
- 1597 9. Jobbe tverrfaglig og tverrkulturelt med å bygge tillit i ulike ungdomsmiljøer, og
1598 etablere regionale plattformer for erfaringsutveksling for ungdomsarbeidere,
1599 minoritetsrådgivere og ressurspersoner fra ulike miljøer som kan bidra til
1600 brobygging i storsamfunnet.
1601

1602 **BOLIGPOLITIKK**

1603 De Grønne vil:

- 1604 1. Gjennomføre en boligsosial reform som tar retten til bolig på alvor, inkluderer
1605 forebygging av boligutfordringer, tiltak som fremmer god bokvalitet og sosiale
1606 boformer og sikrer trygge og langsiktige boliger til en overkommelig pris.
- 1607 2. Innføre en ikke-kommersiell tredje boligsektor i sjiktet mellom kommunale boliger
1608 og det åpne markedet, for å sikre flere gode boliger, og gi kommunene mulighet til
1609 å kreve at inntil 30% av nye boligprosjekter avsettes til tredje boligsektor.
- 1610 3. Legge til rette for utvikling av ikke-kommersielle utleieselskaper eid av ideelle
1611 organisasjoner og det offentlige.
- 1612 4. Styrke leietakernes rettigheter og et mer profesjonalisert og rettferdig leiemarked.
- 1613 5. Utrede en innføring av skattefradrag for leieboeres husleiekostnader som et sosialt
1614 utjevnende tiltak.
- 1615 6. Utvide ordningen med startlån og vurdere å gjøre vilkårene mer gunstige for å
1616 hjelpe førstegangsetablerere å komme inn på boligmarkedet.
- 1617 7. Styrke samarbeidet mellom staten, kommuner og innbyggere om områdeløft for å
1618 bedre miljø, boforhold og levekår der det er levekårsutfordringer.
- 1619 8. Øke støtten til "Housing First"-programmer, og utvide modellen til å benyttes i hele
1620 landet, for å sikre flest mulig hjemløse et sted å bo.
- 1621 9. Styrke Husbanken og utvide Husbankens rolle til å kunne forebygge at husstander
1622 blir vanskeligstilte på boligmarkedet, samt å sikre god bokvalitet og boligvariasjon.

- 1623 10. Stramme inn regulering av de største boligbyggelagene for å sikre sterkt
1624 medlemsdemokrati og sette en maksimumsgrense på ansiennitet som tildelingskriterium.
- 1625 11. Øke energieffektivisering i boliger både for huseiere og leietakere gjennom en
1626 rekke tiltak som momsfratak for kjøp av isolasjon, vinduer og dører, skattefradrag
1627 for håndverkertjenester knyttet til energieffektivisering, og ENOVA-støtte også for
1628 trinnvise tiltak med moden og velprøvd teknologi.
- 1629 12. Tilrettelegge bedre for byggfellesskap, boligbyggelag, mikrohus, økolandsbyer og
1630 andre alternative boformer som bruker naturmaterialer og er energi- og
1631 arealeffektive.
- 1632 13. Sette av arealer og innovasjonsmidler til sosiale boformer, etablering av
1633 generasjonskollektiver og andre bofellesskap, også til ulike demografiske grupper.
- 1634 14. Sikre at utbygging som staten, kommuner eller fylker finansierer, bestiller og er
1635 oppdragsgiver for skal være forbildeprosjekter for god arkitektur og ivareta
1636 hensynet til natur, miljø og landskap.
- 1637 **D12:** (Marius, Hildegunn, Ingrid, Hilde, Suzanne) Tillegg, nytt kulepunkt:
1638 Stille krav om grøntområder, deleløsninger og levende fellesarealer i alle
1639 boligområder. For boliganlegg med mer enn 20 boliger skal det bygges
1640 fellesløsninger som vaskerom, gjestehybel, kjøkken og oppholdsrom og
1641 verksted.
- 1642 15. Utvikle en helhetlig nasjonal arkitekturpolitikk som omfatter både landskap og
1643 bygde omgivelser, og synliggjør hvordan arkitektur og stedsutvikling skal bidra til å
1644 nå overordnede samfunns mål om bærekraft, folkehelse og gode steder.
- 1645 16. Styrke den plan- og arkitekturfaglige kompetansen hos kommunene,
1646 beslutningstagere og den lokale involveringen i stedsutvikling, og vektlegge kvalitet
1647 og bærekraft i et livsløpsperspektiv i alle byggeprosjekter.
1648

1649 **ARBEIDSLIV OG ARBEIDSVILKÅR**

1650 De Grønne vil:

- 1651 1. Sikre arbeidsmiljølovens bestemmelser om fast ansettelse, også i vikarbyrå.
- 1652 2. Justere forbudet mot innleie av arbeidstakere slik at virksomheter har mulighet til å
1653 leie inn eksterne konsulenter og rådgivere med ekspertise og erfaring som
1654 virksomheten selv ikke besitter til klart avgrensede prosjekter i innleievirksomheten
1655 som ikke er en del av den faste virksomheten

- 1656 3. Bevare reglene om kollektiv søksmålsrett og vurdere å utvide dem til å gjelde
1657 klassifisering av arbeidstakere for å sikre rettighetene til arbeidstakere i
1658 plattformøkonomien.
- 1659 4. Bekjempe ufrivillig deltid og øke andelen hele stillinger i helse- og omsorgssektoren
1660 i samarbeid med partene i arbeidslivet.
- 1661 5. Allmenngjøre relevante tariffavtaler når det er mulig, for å sikre seriøse
1662 arbeidsforhold for flest mulig.
- 1663 6. Øke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet ved å tilføre Arbeidstilsynet, NAV og
1664 Skatteetaten ressurser til å håndheve arbeidsmiljøloven.
- 1665 7. Øke støtten til frivillige og ideelle organisasjoner som bistår ofre for sosial dumping,
1666 arbeidslivskriminalitet og tvangsarbeid.
- 1667 8. Praktisere prinsippet om lik lønn for arbeid av lik verdi, herunder å forby ulønnede
1668 praktikantstillinger i det offentlige og utrede ulike tiltak for lønnsutjevning til fordel
1669 for kvinnedominerte yrker.
- 1670 9. Gi småbarnsforeldre med barn i barnehagealder (opp til 6 år) "hentefri", altså rett til
1671 å gå ned til 90% stilling med full lønnskompensasjon. For den enkelte forelder som
1672 er alene om å ha omsorg for barn, eller delt likt mellom foreldre i samme husstand.
- 1673 10. Gjennomføre forsøk med 30-timers uke i offentlig sektor, både i offentlig
1674 administrasjon og for ansatte som leverer tjenester som barnehager og sykehjem.
1675 Forsøkene skal ha særlig fokus på hvordan ulike modeller spiller inn på sykefravær,
1676 helseutvikling hos de ansatte og tilfredshet med arbeidsplassen.
- 1677 11. Samarbeide med partene i arbeidslivet om å redusere normalarbeidstiden, med stor
1678 fleksibilitet for den enkelte arbeidsplass for hvordan arbeidstid og
1679 arbeidstidsreduksjon skal organiseres med mål om å finne gode løsninger for å ta ut
1680 produktivitetsvekst i mer fritid. Dette for å sikre mindre press i alle livets faser.
- 1681 12. Etablere en forsøksordning hvor arbeidsgivere kan søke om å bli med i en ordning
1682 hvor deres ansatte får redusert arbeidstid til 80 eller 90 prosent og kostnaden
1683 dekkes gjennom et spleiselag mellom arbeidsgiver, arbeidstaker (ved noe redusert
1684 lønn) og det offentlige (ved noe redusert arbeidsgiveravgift).
- 1685 13. Innføre en ekstra ferieuke for foreldre med barn opp til 12 år.
- 1686 14. Utrede de langsiktige konsekvensene av økende automatisering av vare- og
1687 tjenesteproduksjon, med vekt på tiltak som motvirker økt økonomisk ulikhet og
1688 sikrer statens skattegrunnlag.
- 1689 15. Åpne for lavere uføretrygding enn 50 prosent.

- 1690 16. Innføre forsøksordninger med å fjerne aktivitetskrav og -begrensninger for
1691 mottakere av dagpenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd.
- 1692 17. Gjennomføre en grønn kompetansereform sammen med partene i arbeidslivet og
1693 opplæringsaktører, med et omstillingsfond for grønn videreutdanning, omskolering
1694 fra petroleumsfag og ekstraordinære tiltak i særlig utsatte bransjer.
- 1695 18. Utrede vilkår for at personer med statsborgerskap i land utenfor EU skal kunne gis
1696 samme vilkår for midlertidig arbeidstillatelse som EU-borgere.
- 1697 19. Arbeide for et enkelt og forutsigbart regelverk for arbeidsinnvandring, for å sikre
1698 raskere tilgang på kvalifisert arbeidskraft, også fra land utenfor EØS-området.
- 1699 20. Sørge for at arbeidsinnvandrere til Norge får informasjon om rettigheter og plikter i
1700 arbeidslivet, og tilbud om gratis norskundervisning.
- 1701 21. Gi likestillings- og diskrimineringsnemnda myndighet til å fastsette oppreisning i
1702 saker innenfor arbeidslivet.
- 1703 22. Utvikle ordninger som gjør fortsatt arbeidslivsdeltakelse mulig for pårørende som
1704 yter omfattende meromsorg til barn, foreldre, partner eller andre nære som er
1705 langvarig syke, rusavhengige eller omsorgstrengende av andre grunner.
- 1706 23. Jobbe videre med modeller for å redusere arbeidstider også i distriktskommuner
1707 der det allerede er for få hender til å løse offentlige oppgaver.
1708

1709 SENIORPOLITIKK

1710 De Grønne vil:

- 1711 1. Gå inn for en mer fleksibel pensjonsalder som gir flere mulighet til å jobbe lenger
1712 dersom man selv ønsker det.
- 1713 2. I samarbeid med partene i arbeidslivet utrede muligheter for et arbeidsliv bedre
1714 tilpasset menneskers ulike livsfaser. Dette inkluderer rettigheter til å jobbe mer om
1715 man kan og vil, og mindre om man har ulike helseplager eller en livssituasjon som
1716 ikke er forenlig med høyt arbeidspress.
- 1717 3. Beholde hovedtrekkene i pensjonsreformen, men være åpne for mindre justeringer
1718 for å forhindre urettferdige utfall og sikre mer sosial omfordeling enn i dag.
- 1719 4. Sikre minstepensjonister økonomisk trygghet.
- 1720 5. Styrke og utvide ordningen med omsorgsstønning, og jobbe for jevnere
1721 kjønnsfordeling blant de som benytter ordningen.

- 1722 6. Likestille pårørende med omsorg for pleietrengende eldre med pårørende for syke
1723 barn.
- 1724 7. Fjerne de øvre aldersgrensene på rettigheter mennesker med nedsatt funksjon har
1725 sånn at eldre som har helse til å delta kan fortsette å være aktive i samfunnet.
- 1726 8. Sikre en velfungerende eldreomsorg som gir frihet og trygghet for den enkelte.
- 1727 9. Jobbe for heltidskultur i eldreomsorgen.
- 1728 10. Legge til rette for valgfrihet og fleksibilitet i hjelpetjenestene der dette er
1729 hensiktsmessig, med mål om at brukerne kan påvirke sin egen hverdag.
- 1730 11. Sikre kompetent oppfølging av Eldres psykiske helse i hjemmesykepleien og på
1731 sykehjem.
- 1732 12. Tilby et sunt og variert kosthold for matglede og i tråd med nasjonale kostholdsråd
1733 på alle offentlige institusjoner, og tilrettelegge for spisevenntjenester, gjerne
1734 sammen med frivillige.
- 1735 13. Jobbe for et mangfoldig aktivitetstilbud i sykehjem og på dagsenter.
- 1736 14. Sikre et godt ytringsklima som innbyr til åpenhet og konstruktiv kritikk i tjenestene.
- 1737 15. Styrke kompetansen om rusproblemer blant eldre i helsetjenestene, og opprette
1738 flere oppsøkende helsetilbud overfor eldre som sliter med avhengighet og
1739 isolasjon.
- 1740 16. Ivareta minoriteter med tolking, oversettelse og tilrettelegging i
1741 omsorgstjenestene.
- 1742 17. Legge til rette for kunnskap om og aksept for kjønns mangfold også på sykehjem.
- 1743 18. Gjennomgå tjenestene for å samhandle mer med frivillige og ideelle organisasjoner.
- 1744 19. Jobbe mot aldersdiskriminering både i arbeidsliv, helsetjenester og forskning.
- 1745 20. Sikre aktiv bruk av eldreråd i lokal og nasjonal politikk.
- 1746 21. Bygge for et demens- og generasjonsvennlig samfunn, f.eks. med demensvennlige
1747 bofellesskap.
- 1748 22. Styrke det offentlig-frivillige samarbeidet ved å bygge opp Hjertervarme nærmiljøer
1749 med tettere samarbeid mellom helsetjenestene og frivilligheten.
- 1750 23. Tilby rådgivning om hvordan nåværende bolig kan møte framtidige behov tidlig i
1751 seniorfasen.
- 1752 24. Tilrettelegge for mangfoldige boformer med høy grad av fellesarealer for gjensidig
1753 støtte og fellesskap på tvers av generasjoner.

- 1754 25. Ha en by- og distriktsutvikling som legger til rette for gode møteplasser mellom
1755 generasjoner i planlegging av boliger, institusjoner og offentlige tjenester.
- 1756 26. Styrke bibliotekene som en naturlig samlingsplass.
- 1757 27. Jobbe for tilgjengelige og varierte kunst og kulturtilbud tilpasset eldre.
- 1758 28. Bekjempe ensomhet og stimulere til mer fellesskap og økt aktivitet i regi av frivillige
1759 organisasjoner.
- 1760 29. Innføre sosial resept på fastlegekontoret, med en frivilligkoordinator som hjelper
1761 ensomme til å finne aktiviteter de vil trives med.
- 1762 30. Støtte oppsøkende virksomhet og belønningsordninger for å rekruttere eldre til
1763 frivillighet.
- 1764 31. Legge til rette for flere ulike tilbud for blandede aldersgrupper, ved å stille lokaler til
1765 rådighet for flerbruk og helt eller delvis lønne instruktører og koordinatore.
- 1766 32. Tilrettelegge for at kompetansen til eldre kommer samfunnet til gode.
- 1767 33. Fokuserer på og informere om verdien av god ernæring og forebyggende trening og
1768 aktivitet for eldre i møtepunkter mellom hjelpetjenester og unge-eldre og
1769 eldre-eldre, med tilbud om tilpasset kurs og trening i offentlig regi.
- 1770 34. Sikre god oppfølging og rehabilitering etter sykdom og skade med mål om at flest
1771 mulig skal kunne leve selvstendige liv lengst mulig.
- 1772 35. Sikre et demensvennlig samfunn der det oppleves trygt å bevege seg utendørs,
1773 med egne felt til gående, syklende og rullende trygt adskilt fra tyngre trafikk.
- 1774 36. Jobbe for at bildelingstjenester og kollektivtransport har brukervennlige løsninger
1775 også for eldre uten eller med lavere digital kompetanse.

1776

1777 **3.3 HELSE OG OMSORG**

1778 **FOLKEHELSE ER VINN-VINN**

1779 Den viktigste helsepolitikken er å bygge et samfunn som gjør folk friskere, gladere og
1780 mindre alene. Mindre stress og press, men mer pusterom og tid til det som er viktig for
1781 den enkelte, legger grunnlaget for bedre hverdager og i sum bedre helse. Det handler
1782 også om å gjøre det mulig for alle å holde seg i bevegelse, ha et godt og variert
1783 kosthold, finne fellesskap, og glede seg over kultur og natur. Det innebærer bedre
1784 fordeling av penger og muligheter, for å motvirke sosial ulikhet i helse.

1785

1786 Helt grunnleggende er naturligvis også ren luft, rent vann, og levende hav og jord, der
1787 maten vår kommer fra. Den største trusselen mot lange og gode liv i framtiden er natur-
1788 og klimakrisa. God miljøpolitikk er også god helsepolitikk. God samfunnsplanlegging er
1789 vesentlig, så folk kan drive med det som gjør dem godt på lang sikt - det som gir
1790 mening, mestring og fellesskap, og styrker både fysisk og psykisk helse, ja, hele
1791 mennesket.

1792

1793 HELSE DER DU BOR

1794 Det er avgjørende at alle har lik tilgang til rett behandling på rett nivå for at ikke sosial
1795 ulikhet forsterkes i helsetjenestetilbudet. Det skal ikke være lommeboken som avgjør
1796 kvaliteten eller omfanget av tjenestene den enkelte får tilbud om. Samtidig er vi åpne
1797 for at ideelle og private aktører kan få tilby helserelaterte tjenester der dette kan
1798 avlaste det offentlige og bidra til variasjon i tjenestetilbudet. De Grønne er opptatt av å
1799 styrke kommuneøkonomien og det lokale selvstyret, og særlig det kommunale
1800 helsetjenestetilbudet.

1801

1802 Den demografiske utviklingen i Norge er utfordrende for våre nære helsetjenester, med
1803 flere eldre som trenger pleie enn yngre som kan jobbe. De Grønne vil lytte til forskning
1804 og fagmiljøer og innrette ressursene basert på deres anbefalinger. Derfor må vi være
1805 åpne for nødvendige strukturendringer og innovasjon i tjenestene for å sikre at alle får
1806 tilgang til nødvendig helsehjelp når de trenger det.

1807

1808 ET GODT HELSEVESEN

1809 De Grønne vil at Norge skal ha verdens beste offentlige helsevesen der alle er sikret
1810 likeverdige helsetjenester, uavhengig av økonomi, bosted, kjønn og kulturell bakgrunn.
1811 Vi vil derfor sikre fortsatt drift på lokalsykehus slik at det fortsatt er trygt å bosette seg
1812 utenfor de store byene. Samtidig er vi åpne for at ideelle og private aktører kan få tilby
1813 helserelaterte tjenester der dette kan avlaste det offentlige.

1814

1815 Et godt helsevesen er avhengig av god faglig ledelse, og tilliten til fagfolkene må
1816 gjenreises. De Grønne vil derfor gjennomføre en tillitsreform i helsevesenet, som
1817 innebærer å gi mer frihet, uavhengighet og utførelse av skjønn i arbeidet ved å
1818 redusere antall mål- og resultatkrav, rapportering og kontroll. Samtidig er det
1819 avgjørende at befolkningen har tillit til det offentlige helsevesenet for å unngå
1820 unødvendig privatisering og økt sosial ulikhet i tilgangen til tjenestene. Vanskelige
1821 prioriteringer må tas på måter som styrker den tilliten.

1822

1823 SMÅ OG STORE PSYKISKE PLAGER

1824 Alle har en psykisk helse, og kan rammes av små og større psykiske plager i løpet av
1825 livet. De Grønne mener at forebygging av psykiske plager må prege hele
1826 samfunnsstrukturen, fra barnehage og skole til arbeidsliv og pensjonisttilværelse.
1827 Mange vil trenge bistand i kortere perioder for å unngå en negativ utvikling av lettere
1828 plager. Derfor vil De Grønne videreutvikle eksisterende kompetente lavterskeltilbud på
1829 kommunalt helsetjenestenivå.

1830
1831 Personer med alvorlige psykisk lidelser lever i snitt 10 – 15 år kortere enn
1832 gjennomsnittsbefolkningen. De Grønne mener det er behov for særskilte tiltak for å øke
1833 levealderen til denne gruppen. De Grønne mener at psykisk helsevern er
1834 underdimensjonert, og mange med psykiske lidelser må stå på lange ventelister eller
1835 risikerer å bli avvist av spesialisthelsetjenesten. Spesialisthelsetjenesten må få
1836 tilstrekkelig med ressurser, inkludert døgnplasser, for å ivareta en sårbar pasientgruppe.
1837

1838 RUSREFORM OG RUSOMSORG

1839 Mennesker med ruslidelser og avhengighet skal møtes med kunnskap,
1840 medmenneskelighet og respekt. Avhengighet av rusmidler eller spill er helseproblemer
1841 og både den som har lidelsen og deres nærpå personer skal tilbys god støtte og faglig
1842 basert behandling. Samtidig skal vi arbeide aktivt for å forebygge og redusere
1843 skadevirkninger på individ- og samfunnsnivå. Forebygging av rusavhengighet skjer
1844 blant annet i oppvekst-, skole-, familie- og helsepolitikken. Et godt og inkluderende
1845 samfunn er viktig for å redusere rusbruk og for å unngå at mennesker blir avhengige.
1846 Barn, unge og voksne skal ha tilgang på varierte rusfrie fritidsaktiviteter og arenaer.
1847

1848 For å skape et tryggere samfunn for unge bør lettere rusmidler som cannabis
1849 legaliseres. Et strengt regulert marked for omsetning av cannabis vil også svekke
1850 inntektsgrunnlaget til kriminelle nettverk og heller generere skatteinntekter til
1851 fellesskapet. Menneskerettighetene til folk som bruker ulovlige rusmidler må ivaretas og
1852 styrkes. De Grønne går inn for avkriminalisering av rusbruk og besittelse av mindre
1853 brukerdoser i tråd med anbefalingene fra Rusreformutvalget. Dette vil spare mennesker
1854 med ruslidelser for tilleggsbelastningen ved å bli bøtelagt og stille i retten, og
1855 samfunnet for unødvendig ressursbruk i et allerede belastet rettssystem.
1856

1857 Rusavhengige er en sårbar gruppe som ofte faller mellom flere stoler i
1858 behandlingsapparatet. Målet for behandlingen er ikke alltid rusfrihet, men å hjelpe
1859 mennesker med å få bedre helse og et tryggere og mer verdig liv. Det er for mange
1860 overdoser i Norge, og vi må bli bedre på skadereduksjon. De Grønne vil bygge ned
1861 silotenkning og sikre bedre koordinering og samarbeid mellom behandlingstilbud innen

1862 rus og psykiatri, og aktivt jobbe for at bostedsløse i denne gruppen får et trygt hjem å
1863 gå til.

1864

VÅRE LØSNINGER

1865

1866

FOLKEHELSE

1867

1868 De Grønne vil:

- 1869 1. Gi lokalsamfunnene et nasjonalt løft for livslang fysisk aktivitet i nærmiljøet, som
1870 forplikter til stedsutvikling som oppmuntrer til å gå, sykle og boltre seg fysisk.
- 1871 2. Integrere naturen aktivt i folkehelsearbeidet og helsevesenet, og utvikle og utvide
1872 tiltak som f.eks. grønn resept, og friluftsterapi.
- 1873 3. Støtte flere egenorganiserte aktiviteter og åpne møteplasser for barn og unge, og
1874 jobbe for inkluderende idrettsarenaer og andre fritidsaktiviteter, så unge kan delta
1875 uansett funksjonsnivå og annet mangfold.
- 1876 4. Stimulere til sunt og miljøvennlig kosthold i tråd med kostholdsrådene, gjennom
1877 offentlige kantiner og institusjoner, blant annet ved å satse på økt kompetanse på
1878 velsmakende og næringsrik vegetarmat for relevante ansatte.
- 1879 5. Gjøre det enkelt og lønnsomt å velge sunne og miljøvennlige produkter gjennom å
1880 utvide og forbedre nøkkelhullsmerkingen.
- 1881 6. Gjøre frukt og grønt billigere for forbrukerne ved å fjerne merverdiavgift eller ved
1882 andre effektive tiltak.
- 1883 7. Sørge for at alle mennesker som er i det offentliges omsorg, enten på sykehjem,
1884 sykehus eller andre institusjoner, får servert smakfull, tilpasset, næringsrik og
1885 bærekraftig mat i tråd med de nasjonale kostholdsrådene.
- 1886 8. Styrke overvåkning, kontroll og opprydding av miljøgifter, forurensning og andre
1887 utslipp, og sørge for ren luft i norske byer og lokalsamfunn.
- 1888 9. Gi flere barn mulighet til å sykle og gå til skolen eller skolebussen ved å
1889 gjennomføre en nasjonal plan for trygge skoleveier, stedsutvikling som fokuserer
1890 på sykkelavstander og flere hjertesoner rundt skoler og barnehager.
- 1891 10. Styrke helseberedskapen ved å utvide beredskapsfunksjonen hos
1892 Folkehelseinstituttet, Helsedirektoratets koordinerende rolle, bygge opp et
1893 beredskapslager og kommunene og spesialisthelsetjenestens intensivkapasitet.

- 1894 11. Bruke kunnskap om lavterskeltiltak som håndhygiene, luftsirkulasjon og
1895 hjemmekontor til å redusere unødig smitte i influensasesongen.
- 1896 12. Sette av midler til et vaksinasjonsprogram med oppfriskningsvaksiner for voksne.
- 1897 13. Ytterligere redusere antibiotikabruken i norsk matproduksjon.
- 1898 14. Raskt få på plass en ny nasjonal strategi mot antibiotikaresistens med mål om
1899 større reduksjoner i unødvendig bruk.
- 1900 15. Informere befolkningen om konsekvensene av økt antibiotikaresistens og ta en
1901 lederrolle internasjonalt i arbeidet mot antibiotikaresistens, blant annet gjennom å
1902 forske på og dele norske tiltak.
- 1903 16. Sørge for at alt folkehelsearbeid i det offentlige regi er tilpasset mangfoldet i
1904 befolkningen gjennom blant annet flerkulturell kompetanse, informasjon på flere
1905 språk og kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold.
- 1906 17. Arbeide for en forpliktende internasjonal avtale som raskest mulig fører til at
1907 antibiotikabruken reduseres til et medisinsk riktig nivå i alle land.
- 1908 18. Jobbe for å løse markedssvikten i legemiddelindustrien som hindrer forskning på
1909 viktige sykdommer og for å sikre tilgang til livsviktige medisiner.
- 1910 19. Styrke forskningen på og oppfølgingen av kvinnehelse, og øke kompetansen og
1911 tilretteleggingen for menstruasjon og overgangsalder.
- 1912 20. Styrke oppfølgingen av hvordan helse og uhelse rammer skjevt, både i form av
1913 sosial ulikhet i helse, minoritetsstress, og i bestemte grupper.
- 1914 21. Aktivt arbeide mot kroppspress i skolen og generelt i samfunnet og øke støtten til
1915 ideelle organisasjoner som jobber mot kroppspress blant barn, unge og voksne.
- 1916 22. Forby markedsføring av kosmetisk kirurgi og av slankemidler.
- 1917 23. Slå sterkere ned på kommersielle aktørers påvirkning rettet mot barn og unge.
- 1918 24. Jobbe for rettferdig fordeling av vaksinedoser internasjonalt gjennom de globale
1919 vaksinesamarbeidene.
- 1920 25. Styrke frivilligheten og bygge engasjement i nærmiljøet, og bekjempe ensomhet
1921 ved å satse på meningsfulle aktiviteter og helhetlige arbeidsrettede lavterskeltilbud
1922 (som f.eks fontenehus), for å styrke muligheten til å leve gode selvstendige liv
- 1923 26. Bygde miljøer skal legge til rette for fysisk aktivitet og fellesskap, og offentlige
1924 myndigheter skal ha dette som konkret styringsmål.
- 1925

1926 NÆRE HELSETJENESTER

1927 De Grønne vil:

- 1928 1. Styrke det kommunale helsetjenestetilbudet med økte statlige rammeoverføringer
1929 til kommunen
- 1930 2. Være åpne for ideelle og private aktører der disse kan avlaste de kommunale
1931 helsetjenestene
- 1932 3. Unngå silotenkning i det offentlige tjenestetilbudet, og sikre bedre samhandling
1933 mellom de ulike tjenestenivåer og sektorer.
- 1934 4. Sikre tilstrekkelig tilgang til sykehjemsplasser
- 1935 5. Styrke hjemmesykepleien vesentlig, med ressurser, kompetanse og bemanning
- 1936 6. Vesentlig styrke palliativ omsorg og kompetanse på smertelindring rundt terminale
1937 pasienter og pasienter i eldreomsorgen som ønsker å dø hjemme
1938 D09: (Jonas, Tobias, Stefan, Suzanne, Hilde) Nytt punkt, tillegg:
1939 Utrede mulighetene for å tillate aktiv dødshjelp
- 1940 7. Tydeliggjøre det kommunale ansvaret for beredskap, styrke avtaleverket og sikre
1941 bedre dekning av kommuneoverleger.
- 1942 8. Skjerme utsatte grupper mot egenandeler og ikke-møtt gebyr i helsetjenesten, og
1943 fjerne egenandelene for alle til og med 20 år.
- 1944 9. Styrke legemiddelberedskapen i Norge ved å tydeliggjøre ansvar for
1945 forsyningssikkerhet og styrke samarbeidet med europeiske samarbeidspartnere.
- 1946 10. Sikre at innbyggere som melder behov for hjemmetjenester får en rask vurdering
1947 av og tilgang til nødvendige hjelpemidler og praktisk tilrettelegging i hjemmet
- 1948 11. Satse på rehabilitering i etterkant av sykdom og skade slik at man kan komme raskt
1949 tilbake i jobb og på skole.
- 1950 12. Styrke habiliteringsfeltet for barn og voksne i kommunene, med faglig tilpasset
1951 støtte og tilrettelegging for gode hverdager, ut fra den enkeltes behov og mål.
- 1952 13. Sikre at flere boligprosjekter er tilpasset eldre og ensomme, med fellesrom og
1953 møteplasser.
- 1954 14. Lytte til det allmenntilleggsfagmiljøet og styrke og videreføre
1955 fastlegeordningen basert på kunnskapsbaserte innspill
- 1956 15. At tannhelse på sikt skal inn i refusjonsordningen slik som andre helsetjenester.

- 1957 16. Satse på forebygging og tidlig innsats gjennom skolehelsetjenesten,
1958 helsestasjoner, lavterskeltilbud for psykisk helse, og aktivitetstilbud for eldre
- 1959 17. Jobbe for at alle kommuner skal være tilknyttet et frisklivstilbud.
- 1960 18. Tilrettelegge for økt samarbeid med frivillige for avlastning av de kommunale
1961 tjenestene og økt kontakt mellom generasjoner og medmennesker
- 1962 19. Styrke kompetansen på den seksuelle reproduktive helsen.
- 1963 20. Sikre gratis valgfri prevensjon for alle opp til 25 år.
- 1964 21. Sikre at kvinner i hele landet har tilstrekkelig enkel tilgang til aborttjenester.
1965 Vurdere om det er behov for kommunale tilbud for kvinner som bor langt fra
1966 sykehus med aborttjenester.
- 1967 22. Sikre tilgang til forebygging, informasjon, veiledning og oppfølging i forbindelse
1968 med abort.
- 1969 23. Sikre god barselomsorg og tett oppfølging ved livets start som et forebyggende
1970 tiltak for både mor og barn
- 1971 24. Bygge videre på de gode erfaringene med primærhelseteam for bedre
1972 tverrfaglighet og oppgavefordeling på fastlegekontorene, og vurdere å styrke
1973 primærhelseteamene med sosialfaglig kompetanse
1974

SPELIALISTHELSETJENESTEN

1975
1976 De Grønne vil:

- 1977 1. Sikre et sterkt offentlig helsevesen der private kun er et supplement.
- 1978 2. Styrke og videreutvikle avtalespesialistordningen
- 1979 3. Sikre spesialisthelsetjenesten tilstrekkelig med ressurser for å håndtere at
1980 befolkningen blir eldre og har et mer sammensatt og komplekst sykdomsbilde.
- 1981 4. Sikre at sykehusene får dekket reelle kostnader, og skjermes for
1982 effektiviseringskutt.
- 1983 5. Sørge for at sykehusene skjermes for store økninger i kapitalkostnader som følge
1984 av investeringer
- 1985 6. Sette av en investeringspott med midler til nye investeringer for sykehus som har
1986 et stort vedlikeholdsetterslep på bygg og utstyr.

- 1987 7. Reformere helseforetakene med sikte på å fjerne de demokratiske og helsemessige
1988 ulempene ved overdreven sentralisering og styring på regionalt nivå.
- 1989 **D14:** (Christine) Erstatte kulepunkt 7:
- 1990 I hovedtrekk beholde foretaksmodellen med statlig eierskap og regional
1991 organisering av ansvaret, for å sikre likeverdige spesialisthelsetjenester i hele
1992 landet.
- 1993 8. Sikre større økonomiske rammer og muligheten for å behandle pasienter uten at et
1994 finansieringssystem, byråkrati og målstyring står i veien for faglige vurderinger og
1995 gode behandlingsforløp.
- 1996 9. Erstatte noe av mål- og resultatstyringen med klinisk fagrevisjon slik som
1997 Sykehusutvalget anbefalte
- 1998 10. Sørge for at stedlig ledelse av sykehusene blir innført, blant annet fordi lange
1999 beslutningslinjer resulterer i utydelige ansvarlinjer og usikkerhet.
- 2000 11. Etablere et nasjonalt kompetansemiljø for samhandling, slik sykehusutvalget
2001 foreslår.
- 2002 12. Sikre at finansieringssystemet tilpasses slik at svake grupper som ikke genererer
2003 inntekter i det innsatsstyrte systemet ikke kommer tapende ut.
- 2004 13. Innføre fritak for egenandel for innbyggere innen rus/psykiatri og alle under 20 år.
- 2005 14. Legge frem en nasjonal opptrappingsplan for å øke intensivkapasiteten.
- 2006 15. Øke og øremerke midler knyttet til helseberedskap i sykehusene slik at tiltak
2007 knyttet til beredskap ikke tas av det ordinære driftsbudsjettet.
- 2008 16. Sikre en faglig begrunnet oppgavedeling som gir rett kompetanse på rett plass til
2009 rett tid.
- 2010 17. At mer av legers tid skal gå til pasientbehandling, forskning, undervisning og
2011 kvalitetsforbedring. Tidstyver som unødvendige rapporteringssystemer, dårlige
2012 IKT-systemer og byråkrati må fjernes.
- 2013 18. Øke antall LIS1-stillinger og sikre at antall LIS1-stillinger følger helsetjenestens
2014 behov for spesialister.
- 2015 19. Forplikte seg til å følge opp at veikartet for en klimanøytral helsesektor fører til
2016 handling og et klimavennlig og utslippsfritt helsevesen ved hjelp av følgende tiltak:
- 2017 a. Lage et nasjonalt klimaregnskap for utslippene fra helsesektoren
- 2018 b. Utarbeide en klimaplan for helsesektoren som setter spesifikke mål for årlige
2019 utslippskutt på veien mot nullutslipp

- 2020 c. Etablere et kompetansesenter for bærekraft som vil stå ansvarlig for å lede
2021 arbeidet med grønn omstilling av helsesektoren
- 2022 d. Sikre lokal forankring for klimatiltak gjennom målrettet arbeid for å informere
2023 og engasjere ansatte på alle nivåer
- 2024 e. Jobbe for at dette arbeidet skal involvere hele helsesektoren, både den
2025 offentlige og den private
- 2026 f. Desentralisere tjenestetilbud der det er faglig forsvarlig.
- 2027 20. Unngå silotenkning og sikre bedre samarbeid mellom spesialisthelsetjeneste og
2028 primærhelsetjeneste, samt andre offentlige tjenestetilbud til befolkningen
- 2029 21. Sikre tilstrekkelig og langsiktig ressurstilgang for å opprettholde tilgjengelige og
2030 kompetente lokalsykehus i hele landet.
- 2031 22. Støtte initiativ for å redusere overdiagnostikk og overbehandling.
- 2032 23. Gi helsepersonell rammebetingelser slik at det er mulig å jobbe etter retningslinjer
2033 anbefalt i kampanjen "Gjør kloke valg".
- 2034 24. Satse på innovasjon, god bruk av velferdsteknologi og digitale
2035 behandlingstilbud for å bedre kvalitet og tilgjengelighet i helsetjenestene.
- 2036 25. Sikre reell tilgang på kompetent og nøytral rådgivning og oppfølging av kvinner og
2037 deres partnere der det vurderes eller har vært utført et svangerskapsavbrudd.
2038

2039 PSYKISK HELSE

2040 De Grønne vil:

- 2041 1. Styrke det offentlige helsetilbudet innen psykisk helsevern, og si nei til private
2042 aktører uten tilstrekkelig forankring i anerkjente fagmiljøer.
- 2043 2. At offentlig finansierte spesialisthelsetjenester innen psykisk helsevern og rus skal
2044 leveres av helseforetakene, men at private underleverandører kan benyttes der det
2045 er inngått avtale med et helseforetak
- 2046 3. Jobbe for økt og stabil rekruttering av kompetent helsepersonell til de psykiske
2047 helsetjenestene ved å ha fleksible insentiver som kan tilpasses individuelle forhold.
- 2048 4. Sikre at helseforetakene gir tjenesteområdene psykiatri og rus høyere prosentvis
2049 aktivitetsvekst enn somatikken.
- 2050 5. Øke døgnplasser for alvorlig psykisk syke i spesialisthelsetjenesten med minst 15%

- 2051 6. Utarbeide en nasjonal strategi for å rekruttere og beholde leger, psykologer,
2052 sykepleiere og annet helsepersonell innen psykisk helsevern.
- 2053 7. Lytte til fagfolk og forskning, og innrette ressursbruken etter faglige anbefalinger.
- 2054 8. Sørge for et mangfoldig og kunnskapsbasert hjelpetilbud, inkludert medikamentfrie
2055 alternativer, musikk-, kunst- og friluftsterapi, der det har dokumentert virkning.
- 2056 9. Unngå silotenkning i det offentlige tjenestetilbudet, og sikre bedre samhandling
2057 mellom de ulike tjenestenivåer og sektorer.
- 2058 10. Styrke tilbudet av overgangsboliger for pasienter i sikkerhetspsykiatrien, inkludert
2059 satse på kompetente ambulante team i en mellomlinjetjeneste mellom
2060 spesialisthelsetjeneste og kommunale tjenester.
- 2061 11. Jobbe for en lovgivning og praksis innen psykisk helsevern som både ivaretar
2062 pasienters rettigheter og samfunnsvernet. De Grønne er opptatt av at alvorlig
2063 psykisk syke mennesker har rett til påvirkning og å bli hørt i valg av behandling, men
2064 også en rett til å bli ivaretatt om vedkommende ikke er i stand til å ivareta seg selv.
2065 All tvangsbruk må være godt begrunnet og så skånsom som mulig.
- 2066 12. Midler fra justisbudsjettet skal følge de som dømmes til psykiatrisk behandling.
- 2067 13. Etablere nasjonal satsing for bedre somatisk helse og lengre levetid ved alvorlig
2068 psykisk lidelse og/eller rusmiddellidelse.
- 2069 14. Sikre kompetanse på lettere psykiske plager og alvorlige psykiske lidelser i skole og
2070 skolehelsetjeneste
- 2071 15. Styrke kunnskapsbaserte lavterskeltiltak og rask psykisk helsehjelp i hele landet.
- 2072 16. Sikre god kompetanse på lidelser knyttet til ettervern og oppfølging av veteraner.
- 2073 17. Øke oppmerksomheten omkring psykiske problemer hos eldre og styrke det
2074 psykiatriske helsetilbudet for denne gruppen.
- 2075 18. Satse på innovasjon og utvikling av hensiktsmessige digitale behandlingstilbud som
2076 avlaster de offentlige helsetjenestene.
- 2077 19. Sikre systematisk arbeid for å forebygge vold i nære relasjoner og seksuelle
2078 overgrep i alle kommuner, og styrke samhandlingen på dette feltet.
- 2079 20. Sikre oppfølging av den nasjonale handlingsplanen mot selvmord, og satse på
2080 forskning og tiltak som kan redusere selvmordstallene i Norge.
- 2081 21. Etablere en landsdekkende informasjonskampanje om psykisk førstehjelp, inkludert
2082 at man har en hjelpeplikt også når noen virker å være i ubalanse psykisk

2083 22. Arbeide mot ensomhet og utenforskap i samfunnet, gjennom tiltak som sosial
2084 resept og å samarbeide med frivillig sektor om flere lavterskel møteplasser.

2085

2086 RUSPOLITIKK

2087 De Grønne vil:

- 2088 1. Fjerne straff for bruk og besittelse av brukerdoser av rusmidler i tråd med
2089 Rusreformutvalgets anbefaling.
- 2090 2. Jobbe mot all diskriminering av rusbrukere og ivareta menneskerettighetene deres.
- 2091 3. Legalisere og strengt regulere salg av cannabis til eget bruk, etter modell fra
2092 Tyskland, og erfaringer fra norsk alkohollovgivning. Det inkluderer egne
2093 utsalgssteder, aldersgrenser, stengetider og innholdsregulering. Det skal åpnes for
2094 at enkeltpersoner skal kunne dyrke opp til 3 cannabisplanter, og utarbeides et
2095 rammeverk for industriproduksjon, der dette ikke kommer i veien for
2096 matproduksjon.
- 2097 4. Utrede om ulike modeller for strengt regulert omsetning av øvrige rusmidler kan
2098 bidra til å redusere skadevirkningene av rusbruk for enkeltindivider og samfunnet.
- 2099 5. Sikre nok behandlingsplasser, inkludert døgnplasser, innenfor rusomsorgen og
2100 psykisk helsevern
- 2101 6. Videreføre en restriktiv politikk for omsetning av alkohol gjennom å beholde
2102 Vinmonopolet og fjerne innreisekvotene
- 2103 7. Legge til rette for et godt samarbeid mellom skoler og helsesektoren for å sikre
2104 forebyggende og faktabasert informasjon om rus og rusmiddelbruk blant unge.
- 2105 8. Prioritere tiltak rettet mot barn og unge som er pårørende eller selv er
2106 rusavhengige.
- 2107 9. Øke kompetansen om rus i helsestasjons- og skolehelsetilbudet.
- 2108 10. Evaluere og revidere overdosestrategien hver stortingsperiode og styrke det
2109 selvmordsforebyggende arbeidet i overdosestrategien.
- 2110 11. Legge til rette for tettere samarbeid mellom behandlere, interesseorganisasjoner
2111 som arbeider med avrusning, kommunehelsetjenesten og NAV med en målsetting
2112 om å bidra til å redusere misbruk, kriminalitet og skadevirkninger.
- 2113 12. Lage nasjonale faglige retningslinjer for kunnskapsbasert forebyggingsarbeid i
2114 kommunene, basert på FNs anbefalte forebyggingsstrategier.

- 2115 13. Sikre at personer med langvarige psykiske lidelser og/eller rusproblemer får oppfylt
2116 sin rett til en fast, pasientansvarlig fagperson som sikrer helhet i oppfølgingen.
- 2117 14. Opprette trygge brukerrom eller brukerstyrte hus i de større byene og andre
2118 tettsteder med større rusproblemer.
- 2119 15. Styrke skadereduserende arbeid, blant annet ved å få på plass en nasjonal
2120 finansiering av utdeling av brukerutstyr, og innføre rusmiddelanalysetjenester som
2121 lar brukere undersøke innholdet i ulovlige rusmidler i trygge rammer.
- 2122 16. Erstatte kriteriebaserte systemer for tildeling av medikamentell rusbehandling med
2123 helhetlig og fleksibel medisinsk vurdering hos kvalifiserte behandlere.
- 2124 17. Styrke det helsefaglige hjelpetilbudet for rusbrukere og tungt avhengige i større
2125 byer ved at helse- og sosialarbeidere er tilgjengelige i offentlig rom.
- 2126 18. Legge til rette for at interesseorganisasjoner med ulike tilnærminger til
2127 rusomsorgen kan motta støtte til informasjonsarbeid og arbeid mot
2128 rusavhengighet.
- 2129 19. Sikre nok rusbehandlingsplasser for sårbare grupper, og mangfold i tilbudet.
- 2130 20. Gjeninnføre fritt behandlingsvalg i rusomsorgen.
- 2131 21. Redusere ventetiden i rusomsorgen og unngå brudd i behandlingen gjennom å
2132 sikre gode økonomiske rammer og legge til rette for at tilbud er tilgjengelig i alle
2133 deler av behandlingsfasen.
- 2134 22. Videreføre og styrke heroinassistert behandling i Norge. De som skal injisere på
2135 brukerrommene bør gis et tilbud om å få heroin eller andre morfinstoffer i pilleform
2136 som et alternativ til gateheroin.
- 2137 23. Vurdere prøveprosjekter for å substitusjonsbehandle flere typer rusavhengighet.
- 2138 24. Jobbe for å øke kompetansen og redusere stigma og fordommer rettet mot
2139 brukere av ulovlige rusmidler i helsevesenet og politiet.
- 2140 25. Sikre trygg overnatting og nok gode oppholdssteder for rusavhengige i byene.
- 2141 26. Sikre tilstrekkelig tilgang til kommunale boliger som har kompetent bemanning og
2142 er tilpasset brukergruppen
- 2143 27. Styrke ettervernet etter soning og rusbehandling med øremerkede statlige midler.
- 2144 28. Sette ned et utvalg som skal se på lovverket for cannabis og ruskjøring. Ulovlig
2145 rusmiddelbruk skal ikke vurderes annerledes enn lovlig rusmiddelbruk i
2146 edruelighetsvurderinger.

- 2147 29. Legge til rette for at festivaler og utelivsarrangementer kan ha helsepersonell
2148 tilgjengelig som kan gi skadeforebyggende informasjon og hjelp i nødsituasjoner.
- 2149 30. Sørge for at de kommunale rusrådgivende enhetene får tilstrekkelig kompetanse
2150 om rusmidler og skadeforebygging.
- 2151 31. Styrke forskning på medikamentelle behandlinger for rusavhengighet, både kurativt
2152 og stabiliserende.
- 2153 32. Innføre fritak for egenandeler i helsetjenesten for personer med tung
2154 rusavhengighet.

2155

2156 4. VERDISKAPING SOM VARER

2157

2158 VISJON

2159 *I 2045 er Norge et foregangsland på å skape verdier og velferd som varer, uten å*
2160 *ødelegge ressursgrunnlaget. Da er både næringslivet og økonomien innrettet for at*
2161 *målet er gode og trygge liv innenfor naturens tålegrenser. Skaperkraft, oppfinnsomhet*
2162 *og mangfold driver oss fremover i et bærekraftig samfunn, slik at kommende*
2163 *generasjoner kan nyte godt av den rike arven vi etterlater oss.*

2164

2165 *Det er enkelt og lønnsomt å gjøre de miljøvennlige valgene, både for enkeltpersoner*
2166 *og en bedrift. Det er attraktivt å starte nye bedrifter, og å forske frem og utvikle ny*
2167 *teknologi. Staten, fylkene og kommunene går foran med å etterspørre og kreve*
2168 *bærekraftige løsninger.*

2169

2170 *Det handler ikke lenger bare om å eie, men om å ha tilgang til det du trenger.*
2171 *Deletjenester, holdbare produkter og lett tilgang til reparasjon og gjenvinning*
2172 *kjennetegner samfunnet vårt. Det går an å leve av å ta vare på, og håndverksyrker får*
2173 *en ny vår.*

2174

2175 *Olje- og gassproduksjonen i Norge er redusert til et minimum; vi skaper i stedet*
2176 *produkter og tjenester som gjør verden til et bedre sted. De kloke hodene som før*
2177 *jobbet i olja har viktige roller innen drift, innovasjon og utvikling i et mangfold av andre*
2178 *næringer.*

2179

2180 *Vi produserer mer frukt, grønnsaker og korn enn noen gang før, lokalsamfunn er mer*
2181 *selvforsynte med mat - og stadig mer av jordbruket driver i tråd med økologiske og*

2182 *regenerative prinsipper. Bruk av lokale og sunne råvarer gir både liv til små samfunn*
2183 *og bedre folkehelse. Skogen, med sitt yrende dyreliv og sine muligheter for både aktivt*
2184 *friluftsliv og sjelero, blir godt tatt vare på, samtidig som vi høster og skaper nyttige*
2185 *produkter fra den.*

2186
2187 *Kystfisket er revitalisert, og lokal foredling gir nytt liv til mange små kystsamfunn. Når*
2188 *oppdrettsanlegg lukkes, og fisken behandles med omsorg og respekt, kan vi også*
2189 *spise og selge oppdrettsfisk med god samvittighet. Livet i fjordene og elvene vil*
2190 *gradvis finne tilbake til en sunn balanse, når de slipper rømt fisk, lakselus og*
2191 *forurensing. Økonomien og næringslivet er til for oss, ikke motsatt. Vi satser på vår*
2192 *iboende kreativitet, og at naturens tålegrenser faktisk får sette rammene. Slik får også*
2193 *vi mennesker lykkeligere og mer meningsfulle liv.*

2194

2195 GRØNN ØKONOMI, ET UTJEVNENDE SKATTESYSTEM, OG ET 2196 SKAPENDE, MANGFOLDIG NÆRINGS LIV

2197 Norge har i dag en økonomi som er avhengig av ikke-fornybare ressurser, og som ikke
2198 er innrettet for å ta vare på naturen – selve livsgrunnlaget vårt. I tillegg ser vi også i
2199 Norge økende sosiale forskjeller.

2200
2201 De Grønne setter livskvalitet og naturens tålegrenser som ramme for økonomien, og vil
2202 føre en omfordelende politikk som gir oss alle selvstendighet og overskudd til å
2203 engasjere oss i lokalsamfunn og storsamfunn. Vi forebygger og reduserer framtidige
2204 offentlige kostnader ved å styrke folkehelsen, inkludere flere i arbeidslivet og investere
2205 mer i omstilling og klimatilpasning.

2206
2207 Målet med grønn skatte- og avgiftspolitik er å få ned ressursforbruk, forurensing og
2208 utslipp, finansiere velferd og beredskap og bidra til omfordeling. MDG vil gjøre de
2209 miljøvennlige valgene til de mest lønnsomme valgene. Brede og rettferdige skatter skal
2210 finansiere velferdsstaten og sikre sosialt rettferdig fordeling. Prinsippet om at
2211 forurenser skal betale skal styrkes, og dekke både klimagassutslipp, naturinngrep,
2212 miljøgifter og materielt forbruk. Vi vil ha et progressivt skattesystem med høyere
2213 bunnfradrag, og høyere sats for de som tjener mest. Vår politikk vil ikke føre til netto
2214 skatteutt, men i sin helhet bidra til de nevnte målene for grønn økonomi. Skatter og
2215 avgifter totalt sett vil vris fra arbeid til ressursbruk.

2216
2217 **D05:** (Lan, Marius, Stefan) Erstatte setningen "Skatter og avgifter totalt sett vil vris
2218 fra arbeid til ressursbruk." med "I årene fremover vil behovene for å finansiere
2219 velferdsstaten, kutte utslipp og omstille økonomien og sikre vår felles beredskap
2220 øke. Midlertidig økte inntekter fra avgifter knyttet til klimaomstilling og ressursbruk

2221 kan ikke finansiere varige utgifter, men skal deles ut igjen til folk eller brukes til
2222 midlertidige omstillingsinsentiver for næringslivet.”

2223
2224 Mange deler av næringslivet ønsker å omstille seg i møte med klima- og naturkrisen, og
2225 er allerede i gang – men det trengs mer politisk handlekraft for å øke hastigheten på
2226 dette arbeidet. Omstilling er krevende, men gir også store muligheter hvis
2227 myndighetene spiller på lag. Vi vil sørge for å fjerne barrierer relatert til kvalifisert
2228 arbeidskraft og tilgang på kapital og markeder, som i dag hindrer nyskapende bedrifter
2229 å vokse. De Grønne har stor tro på skaperkraften som finnes i særlig gründere og små
2230 bedrifter, og vil legge til rette for at også små spirer kan vokse seg store og bidra til
2231 omstilling og trygge, gode samfunn.

2232

2233 FRA OLJE TIL MANGFOLD

2234 I flere tiår har utvinning og eksport av olje og gass hatt stor betydning for norsk
2235 økonomi – både direkte gjennom årlige skatter og avgifter, direkte eierskap (SDØE) og
2236 utbytte, og ikke minst gjennom oljefondets forvaltning av inntektene. Samtidig er
2237 eksport av petroleum Norges største bidrag til global oppvarming, og sektoren binder
2238 opp ressurser og kompetanse slik at Norges omstilling bremses. De Grønne vil derfor
2239 gradvis fase ut norsk olje- og gassvirksomhet. Utfasingen må skje på en forutsigbar og
2240 kontrollert måte, der vi prioriterer enkle utslippskutt først, og sørger for at kraft som i
2241 dag går ut til sokkelen i stedet kan brukes til gode prosjekter på land. Samtidig som olje
2242 fases ut og frigjør ressurser, vil verdiskaping fra andre næringer øke.

2243
2244 Kompetansen som i dag er bundet opp til olje og gass, kan i stedet brukes innenfor
2245 blant annet havvind, grønn skipsfart, karbonfangst- og lagring, automatisering,
2246 prosessindustri, romfart og bioøkonomi. Lokalsamfunn som i dag er svært avhengige av
2247 olje og gass vil nyte godt av flere bein å stå på, men noen vil også trenge hjelp og tiltak
2248 i omstillingen.

2249
2250 Å fortsette dagens høye investeringsnivå og leteaktivitet har høy økonomisk risiko på
2251 sikt. EU og Storbritannia, våre viktigste markeder for olje og gass i dag, har tydelige
2252 ambisjoner om å avkarbonisere frem mot 2040. En strategi for utfasing er derfor det
2253 trygge valget, for å forhindre en markedsstyrt og brå slutt på Norges oljeeventyr.

2254

2255 SIRKULÆRØKONOMI, INNOVASJON OG FORSKNING

2256 Vi må minimere uttak av jomfruelige mineraler, metaller og andre ressurser ved å gjøre
2257 det lønnsomt å velge sirkulære løsninger i alle deler av økonomien. Ressurser på avveie
2258 skal tas hånd om og bidra til verdiskaping, i stedet for å ende opp som avfall. I en

2259 sirkulær økonomi stilles det krav til bedrifter om å ta ansvar for hele levetiden til sine
2260 produkter og tjenester, og offentlige innkjøp brukes som en motor for å hjelpe frem de
2261 som vektlegger miljø. De Grønne vil jobbe for at innkjøperne har den informasjonen de
2262 trenger gjennom blant annet krav til merkeordninger og sertifiseringer som gjør det
2263 enklere å vurdere totalt miljøavtrykk. Teknologiutvikling og innovasjon vil spille en viktig
2264 rolle i omstillingen. Akademia, næringsliv og offentlig sektor må samarbeide på en åpen
2265 og effektiv måte. Forskere og institusjoner må ha nok fleksibilitet og frihet til å drive
2266 både grunnforskning og anvendt forskning.
2267

2268 MAT OG RESSURSER FRA JORDA, SKOGEN OG HAVET

2269 Hovedmålet for norsk jordbruk er at vi spiller på lag med naturen, og at vi produserer
2270 best mulig mat og blir mer selvforsynt på de jordressursene vi har. I en verden preget
2271 av geopolitisk uro og klimaendringer, er lokal matproduksjon basert på norske ressurser
2272 en viktig del av vår beredskap. De Grønne vil sørge for god dyrevelferd, trygg mat, og at
2273 bøndene har ei lønn å leve av. Driftsformene må bygge opp jordressursene i stedet for
2274 å utarme jorda, samtidig som klimagassutslipp reduseres og karbonbinding i jord økes.
2275

2276 Vi må utnytte arealene og ressursene bedre. De Grønne vil øke norsk produksjon av
2277 frukt, bær, grønnsaker og matkorn ved å belønne bruk av areal som er egnet til mat til
2278 mennesker direkte fremfor mat via husdyr. Kjøtt, melk og egg vil vi basere på norske
2279 fôr- og beiteressurser. Matproduksjon må sees i sammenheng med kosthold og helse.
2280 For å få til dette må vi ta tak i de økonomiske strukturene som i dag favoriserer
2281 stordrift, og heller bruke virkemidlene slik at resultatet blir bra både for bønder, dyr,
2282 mennesker og lokalsamfunn.
2283

2284 Kunstig produksjon av animalske matvarer er foreløpig energikrevende og kostbart,
2285 men teknologien er i rask utvikling. Kunstig fremstilt kjøtt, fisk og melk kan på sikt bidra
2286 til å løse problemer relatert til avlstdyrs lidelser, overbruk av antibiotika, overfiske og
2287 miljøbelastninger innenfor kjøttproduksjon og fiskeoppdrett. Samtidig har
2288 matproduksjon gjennom husdyrhold - gjort riktig - også positive sider, og kunstig
2289 produksjon må skje med akseptabelt ressursbruk. Et viktig første steg er uansett at vi i
2290 Norge i større grad må vurdere konsekvensene av den internasjonale utviklingen på
2291 kunstig produksjon, og at slik matproduksjon reguleres på en tydelig måte.
2292

2293 De Grønne vil forvalte skogen med god balanse mellom verdiskaping gjennom
2294 skogbruk, og det å ta vare på skogen både som hjem for mange arter, og som arena for
2295 friluftsliv og rekreasjon for oss mennesker. En grønn omstilling av norsk skognæring
2296 handler om å øke verdiskapingen fra hver tømmerstokk, ikke om å øke uttaket av skog. I
2297 dag går mange lokalsamfunn glipp av verdiskaping knyttet til foredling av norske
2298 råvarer. Vi må satse på økt bruk av trevirke som klimavennlig byggemateriale, og på

2299 kvalitetsprodukter og lokale verdikjeder. Arter, vegetasjonstyper og biologiske
2300 ressurser må kartlegges godt, slik at vi kan verne et representativt utvalg av norsk skog
2301 – særlig gammel skog.

2302
2303 Havene, fjordene og vassdragene i Norge rommer rike økosystemer og unike
2304 naturressurser. De har vært kilde til mat, arbeidsplasser, aktiviteter og bosetting i
2305 tusenvis av år. De Grønnes mål i fiskeripolitikken er å gi framtidige generasjoner den
2306 samme muligheten til å høste av disse naturverdiene. Da må økosystemperspektivet og
2307 føre-var-prinsippet legges til grunn for forvaltningen. Fiskeressursene langs kysten bør
2308 forvaltes og videreføres lokalt, og gjennom økt fokus på kvalitet og bærekraft vil
2309 norsk sjømat bli enda mer etterspurt enn i dag.

2310
2311 Dagens lakseoppdrett er dessverre en miljøsynder. Forurensing, rømt laks og lakselus
2312 knyttet til slik oppdrett truer norske villaksbestander og skader økosystemene. I årene
2313 som kommer trengs en storstilt omstilling til produksjonsformer med null utslipp, null
2314 lus og null rømming. Dyrevelferd må vektlegges langt mer – næringen har i dag store
2315 utfordringer relatert til sykdom, avlusingsmetoder og mengden fisk i merdene.
2316 Betingelsene for å drive med oppdrett langs vår kyst er gode, og gjør vi det på riktig
2317 måte kan oppdrett og annen havbruk gi verdiskaping og mat på bordet også i framtida.

2318

VÅRE LØSNINGER

2319

2320

GRØNN STYRING AV ØKONOMIEN

2321

2322 De Grønne vil:

- 2323 1. Utvikle ordningen med egen "grønn bok" i statsbudsjettet til å bli et integrert,
2324 overordnet og effektivt styringsverktøy for klimautslipp og materielt forbruk.
- 2325 2. At kommunene og fylkeskommunene skal styre etter areal- og
2326 naturmangfoldsbudsjetter og -regnskap som knyttes til kommunebudsjettet etter
2327 prinsippet om arealnøytralitet.
- 2328 3. Synliggjøre i statsbudsjettet hvor stor miljøbelastning Norges import og eksport
2329 bidrar til globalt, og hvor stor andel av verdens ressurser Norge beslaglegger med
2330 vårt forbruk.
- 2331 4. Samarbeide med partene i arbeidslivet om å redusere normalarbeidstiden, med stor
2332 fleksibilitet for den enkelte arbeidsplass for hvordan arbeidstid og
2333 arbeidstidsreduksjon skal organiseres.

- 2334 5. Gi kommunene flere muligheter til å etablere lokale miljøavgifter og turistskatt, som
2335 enten kan deles ut igjen som "miljøavgift til fordeling" eller brukes til å løse lokale
2336 fellesoppgaver.
- 2337 6. Sikre demokratisk kontroll med naturressurser gjennom offentlig, samvirke- eller
2338 allmenningsbasert eierskap, eller gjennom offentlige reguleringer som hindrer
2339 rovdrift på naturen.
- 2340 7. At viktig infrastruktur som veier, baner, kabler, nett, vann og avløp fremdeles i
2341 hovedsak skal eies av det offentlige eller samvirker.
2342

2343 **PERSONSKATT OG AVGIFTER**

2344 De Grønne vil:

- 2345 1. Ha et progressivt skattesystem med større bunnfradrag og høyere sats for de
2346 høyeste inntektene.
- 2347 2. Gjøre de miljøvennlige valgene mest lønnsomme ved at miljøpåvirkning
2348 avgiftsbelegges ved produksjon og salg av varer og tjenester.
- 2349 3. Øke klimaavgiftene gradvis, slik at utslippene går ned i tråd med Norges
2350 forpliktelser etter Paris-avtalen.
- 2351 4. Følge opp skatteutvalgets forslag om å samordne skatt på pensjon og skatt på
2352 inntekt for de høyeste pensjonene.
- 2353 5. Innføre arveavgift på de største formuene.
- 2354 6. Innføre en klimabelønningsordning hvor miljøavgifter deles ut igjen til folk.
- 2355 7. At statens ekstra inntekter i perioder med høye strømpriser deles ut igjen til
2356 befolkningen, gjennom månedlig utbetaling med et likt beløp som er differensiert
2357 ut fra løpende strømpris i de forskjellige prisområdene.
2358

2359 **NÆRINGSPOLITIKK OG SKATT PÅ SELSKAPER**

2360 De Grønne vil:

- 2361 1. Styre næringslivet mer i det store og mindre i det små. Staten skal fastsette
2362 overordnede rammevilkår og unngå politikk som aktivt plukker vinnere med unntak
2363 av der Norge har særlige konkurransefortrinn.
- 2364 2. Redusere skattleggingen av arbeid parallelt med at avgiftene på klimagassutslipp,
2365 naturinngrep, miljøgifter og materielt forbruk økes.

- 2366 **D06:** (Lan, Marius, Stefan) Stryke kulepunkt 2
- 2367 3. Fornye samfunnskontrakten slik at vi hindrer at teknologieiere blir sittende på
2368 gevinsten av effektivisering fra for eksempel kunstig intelligens, men kommer
2369 fellesskapet til gode.
- 2370 4. Trappe ned CO2-kompensasjonsordningen, og avvikle den når
2371 karbontoll-ordningen (CBAM) innføres. Innsparingen skal komme hele næringslivet
2372 til gode.
- 2373 5. Gjennomgå selskapsregelverket, virkemiddelapparatet og øvrige
2374 rammebetingelser, med mål om å lette etablering og drift av bedrifter.
- 2375 6. Sikre norske bedrifter markedstilgang i våre naboland ved å bevare EØS-avtalen, ta
2376 igjen etterslepet på gjennomføring av EØS-relevante regler og jobbe for fullverdig
2377 medlemskap i EU.
- 2378 **D15:** (Frode) Stryke "jobbe for fullverdig medlemskap i EU sånn at punktet
2379 blir "Sikre norske bedrifter markedstilgang i våre naboland ved å bevare
2380 EØS-avtalen, ta igjen etterslepet på gjennomføring av EØS-relevante regler.
- 2381
- 2382 7. Øke bunnfradraget i formuesskatten og øke prosentsatsen for de aller største
2383 formuene.
- 2384 8. Innføre nasjonal eiendomsskatt på næringseiendom.
- 2385 9. Redusere og avvikle subsidier til ikke-sirkulær industri og samle statens
2386 engasjement i sirkulær industri i [Statens Direkte Grønne Eierskap \(SDGE\), etter
2387 modell av SDØE og Petoro](#).
- 2388 10. Tette smutthull i skattesystemet ved å se på regelverket for fradrag for renter til
2389 nærstående utenfor konsern, revurdere fritaksmetoden for selskapers overskudd i
2390 andre selskaper, og følge opp det internasjonale arbeidet mot overskuddsflytting.
- 2391 11. Bidra til en mangfoldig økonomi og bekjempe usunn konsentrasjon av
2392 markedsmakt, blant annet ved å styrke konkurranselovgivningen.
2393

2394 **FRA OLJEAVHENGIGHET TIL GRØNT MANGFOLD**

2395 De Grønne vil:

- 2396 1. Umiddelbart stanse all leting etter nye olje- og gassforekomster.

- 2397 2. Etablere en omstillingskommisjon sammen med partene i arbeidslivet og andre
2398 relevante aktører, som skal sikre en trygg og forutsigbar gjennomføring av
2399 omstillingen bort fra fossil energi.
- 2400 3. Si nei til alle investeringer på eksisterende olje- og gassfelt som øker eller forlenger
2401 produksjonen.
- 2402 4. At Stortinget skal innføre et mål om avvikling av norsk olje og gass innen 2040.
- 2403 5. Stoppe alle planer om å sende kraft fra land til olje- og gassinstallasjoner.
- 2404 6. At Norge på kort sikt skal være en stabil gassleverandør til Europa.
- 2405 7. Iverksette sysselsettingstiltak i lokalsamfunn der det er behov for det.
- 2406 8. Etablere en omstillingsavgift per utvunnet fat olje og gass, som skal brukes til
2407 klimakutt og klimatilpasning i Norge.
- 2408 9. Trappe opp CO₂-avgiften på utslipp fra petroleumsvirksomhet i tråd med 1,5-
2409 gradersmålet.
- 2410 10. At økonomiske incentiver samlet sett skal gi en forutsigbar og gradvis utfasing av
2411 norsk olje og gass, der felt med høy karbonintensitet, høy kraftbruk og lav
2412 lønnsomhet fases ut først.
- 2413 11. Etablere en statlig støtteordning for plugging av brønner og avslutning av felt.
2414 Ordningen fritar ikke selskapene for ansvaret som følger fra petroleumsløven, men
2415 skal bidra til å komme i gang tidligere med dette arbeidet.
- 2416 12. Ta initiativ til en global avtale mellom land som produserer fossile brensler om å
2417 begrense tilbudet av slike brensler, gjennom forpliktende langsiktige planer.
- 2418 13. Stille krav til dokumentasjon og åpenhet rundt petroleumindustriens
2419 markedsføring og informasjonsarbeid, og innføre reguleringer som begrenser slik
2420 aktivitet.
- 2421 14. Fase ut Equinors eierskap i prosjekter i olje og gass i utlandet senest innen 2028.
2422

2423 GRÜNDERE OG SMÅBEDRIFTER

2424 De Grønne vil:

- 2425 1. Gjenninnføre ordningen med betalingsutsettelse for oppstartsbedrifter som ikke
2426 går med overskudd.
- 2427 2. Forbedre opsjonsbeskatningsordningen, slik at det blir lettere for
2428 oppstartsbedrifter å tiltrekke seg kvalifisert arbeidskraft.

- 2429 3. Utrede muligheten for at verdivurdering av oppstartsbedrifter utjevnes over 3 til 5
2430 år etter at selskapet er registrert.
- 2431 4. Legge til rette for og styrke inkubatorer og lokale næringsmiljøer, samt
2432 folkefinansieringsplattformer som kan bidra til å få i gang en virksomhet.
- 2433 5. Lette vilkårene for etablering og drift av små og mellomstore bedrifter ved å
2434 forenkle skatteregler og rapporteringskrav, og gjøre det enklere for små bedrifter å
2435 delta i offentlige anbud.
- 2436 6. Jobbe for å styrke rettighetene og det sosiale sikkerhetsnettet for selvstendig
2437 næringsdrivende.
- 2438 7. Utrede muligheten for at verdien av selskap som introduseres på børs utjevnes mot
2439 selskapets verdi de siste 5 årene og at dette gjøres de første 3 årene selskapet er
2440 notert.
2441

2442 **FRA SLØSESAMFUNN TIL SIRKULÆRØKONOMI**

2443
2444 De Grønne vil:

- 2445 1. Sette mål om at alle verdistrømmer som inngår i norsk forbruk og produksjon skal
2446 være innenfor planetens tålegrenser og at det legges frem en strategi for å komme
2447 dit.
- 2448 2. Innføre nasjonale og regionale verdistrømsanalyser og ressursbudsjett, og drive
2449 stedsutvikling og samfunnsplanlegging i tråd med mål om mer sirkularitet.
- 2450 3. Fjerne moms på reparasjon og bruktkjøp, og systematisk endre skatte- og
2451 avgiftssystemet slik at reparasjon blir mer lønnsomt og nykjøp blir mindre
2452 lønnsomt.
- 2453 4. Etablere en avgift på jomfruelige, ikke-fornybare materialer og innsatsfaktorer for
2454 varer og tjenester som selges i Norge.
- 2455 5. Jobbe for en utvidet ordning for produsentansvar, særlig for plastprodukter, slik at
2456 ansvar og kostnader også for hele verdikjeden inkludert avfallshåndtering må
2457 håndteres av produsent.
- 2458 6. Forby gjenliming og andre produksjonsmetoder og egenskaper som hindrer
2459 reparasjon og gjenvinning.
- 2460 7. Sikre etablering av anlegg for avansert utnyttelse av ulike typer ressurser,
2461 industrielle installasjoner, vrakede skip og farlig avfall, med høy grad av gjenbruk og
2462 resirkulering.

- 2463 8. Bidra til risikoavlastning og gi investeringsstøtte til tiltak for ressurseffektivisering
2464 og sirkulære modeller i industri og bionæringer.
- 2465 9. Gjennomføre kartlegging av alle eksisterende deponier, industriområder og
2466 ressursstrømmer, for å kunne vurdere hva som kan benyttes som innsatsfaktor i ny
2467 produksjon.
- 2468 10. Innføre rivestans som hovedregel for offentlige bygg og infrastruktur, med
2469 mulighet for unntak der det finnes god grunn til det.
- 2470 11. Gjøre det lønnsomt for bedrifter å bidra til redusert materielt forbruk, gjennom å
2471 prioritere sirkulære løsninger i offentlige innkjøp.
- 2472 12. Gjøre sirkulære forretningsmodeller, på linje med teknologi, til en prioritet i det
2473 offentlige virkemiddelapparatet.
- 2474 13. Stille krav til at bygningsmaterialer og byggeteknikker muliggjør gjenbruk.
- 2475 14. Legge til rette for økt bruk av biologisk avfall som matavfall og kloakk.
- 2476 15. Forby eksport av avfall som ikke er lett resirkulerbart, f.eks. brukte klær.
- 2477 16. Sikre etablering/opprusting av anlegg som kan håndtere skip og olje- og
2478 gassinstallasjoner på en sikker, helsemessig forsvarlig og miljøvennlig måte.
- 2479 17. Bygge opp lokale verdikjeder på gjenvinning, ved å stille krav til andel avfall som
2480 avfallsselskapene må gjenvinne i Norge, og vurdere statlig eierskap for å tilby
2481 gjenvinning i et nødvendig omfang.
2482

2483 **OFFENTLIGE INNKJØP SOM FREMMER INNOVASJON**

2484 De Grønne vil:

- 2485 1. Etablere anbefalte standarder for grønne krav for offentlige innkjøp i dialog med
2486 leverandører slik at næringslivet kan innovere og tilpasse sin produktutvikling.
- 2487 2. Sikre at sosiale krav, som krav til seriøsitet i arbeidslivet, blir gjennomført så langt
2488 det er mulig i offentlige innkjøp.
- 2489 3. Sikre at offentlige innkjøp deles i mindre kontrakter når det er mulig, slik at mindre
2490 virksomheter og oppstartsselskaper lettere kan delta.
- 2491 4. Støtte innkjøpsmiljøene med inspirasjon/eksempler, veiledning, opplæring,
2492 maler/verktøy og hjelpetjenester

- 2493 5. Synliggjøre miljøeffekten av offentlige anskaffelser både nasjonalt og også for hver
2494 virksomhet for innkjøpere, virksomhetsledere og allmennheten for å lære av
2495 hverandre og skape interesse.
2496

2497 **FORSKNING**

2498 De Grønne vil:

- 2499 1. Jobbe for en forpliktende opptrapping av den offentlig forskningsinnsatsen til
2500 minimum 1,25 % av BNP innen 2030, med et langsiktig mål om at det offentlige i
2501 samarbeid med andre finansieringskilder skal sikre en samlet forskningsfinansiering
2502 på minst tre prosent av BNP.
- 2503 2. Grunnlovsfeste akademisk frihet, og etablere et program som forsker på og følger
2504 med på status for ytringsfrihet og mediers uavhengighet.
- 2505 3. Sørge for tettere samarbeid mellom myndigheter og forskningsmiljøer for å bidra til
2506 kunnskapsbaserte beslutninger og beredskap.
- 2507 4. Stanse all statlig finansiering av petroleumsforskning der målet er økt utvinning.
- 2508 5. Videreføre og styrke krav om åpen forskning og åpen tilgang-publisering for all
2509 offentlig finansiert forskning, og finansiere åpen tilgang gjennom et offentlig fond.
- 2510 6. Som hovedregel utpeke rektor ved valg på offentlige høyskoler og universiteter.
- 2511 7. Styrke rekrutteringen til forskning ved å gi akademikere tid og tillit, senke
2512 arbeidspresset og beskytte forskningstiden. Økt grunnfinansiering, bedre
2513 administrativ støtte og færre rapporteringskrav må til, så forskere får forske.
- 2514 8. Jobbe for flere faste stillinger i akademia, motvirke midlertidighet, og rendyrke
2515 postdoktorstillinger som kvalifisering til fast stilling.
- 2516 9. Stille krav om studentdeltagelse i flere prosjekter finansiert av Norges
2517 forskningsråd, og opprette insentiver for studentforskningsprosjekter gjennom
2518 Innovasjon Norge.
- 2519 10. Flytte forskningsfinansiering og skattefradrag fra petroleumsforskning til
2520 miljøvennlig energi og framtidrettede sektorer, som sol- og vindkraft,
2521 tidevannskraft, bergvarme og ombruk.
- 2522 11. Styrke arbeidet og videreutviklingen av norsk fagspråk i akademia.
2523

2524

2525 JORDBRUK

2526 De Grønne vil:

- 2527 1. Øke Norges selvforsyningsgrad, basert på landets egne ressurser, til 60 prosent
2528 innen 2030. Målet skal nås ved å prioritere dyrking av grønnsaker, korn, belgvekster,
2529 nøtter, sopp, frukt og bær på de ressurser som er best egnet til slik produksjon.
- 2530 2. At kjøttproduksjon basert på importert kraftfôr skal fases ut og erstattes med økt
2531 bruk av lokale beiteressurser, innenlands kraftfôrproduksjon, insekter og
2532 plantemateriale fra havet.
- 2533 3. Ta mer av dyrket mark i bruk, og ta i bruk jord som ligger brakk. Antall bruk i drift må
2534 økes og det må settes av midler til smidigere generasjonsskifter, rekruttering,
2535 kunnskap og nettverk. Bo- og driveplikten må innskjerpes slik at bønder har tilgang
2536 til lokalsamfunn, og at landbruksareal over hele landet er i bruk og tilgjengelig for
2537 dem som ønsker å produsere mat.
- 2538 4. Gi matjorden langt strengere nasjonalt vern ved at dispensasjoner fra jordvern kun
2539 kan gis av nasjonal planmyndighet og måltallet for nedbygging blir rettslig
2540 bindende for arealpolitikken.
- 2541 5. Kutte utslipp i landbruket blant annet ved å subsidiere innkjøp av
2542 nullutslippskjøretøy, avgiftsbelegge CO₂-utslipp og gjennomgå Enovas ordninger
2543 for primærnæringene slik at også små utøvere får støtte til å oppgradere
2544 eksisterende driftsutstyr til lav- og nullutslippsalternativer.
- 2545 6. Sørge for bedre støtteordninger for bønder som ønsker å investere i tiltak for mer
2546 klimarobust matproduksjon.
- 2547 7. Føre en tilskudds - og kvotepolitikk som opprettholder små og mellomstore bruk.
2548 Kvotene skal sikre at det er økonomisk lønnsomt å tilpasse driften til
2549 ressursgrunnet, og prioritere stølsdrift og marginale arealer. Dette krever blant
2550 annet økning av melkekvotetaket og at fjerning av toppavgrensninger for
2551 husdyrtilskudd reverseres.
- 2552 8. Øke tilskuddet til grøntproduksjon, også for små og mellomstore produsenter.
2553 Tilskudd skal også gis ved bruk av areal som ikke er avsatt til landbruk, som mindre
2554 landbruksareal i byer og tettsteder, og bygningsintegreerte produksjonsarealer.
- 2555 9. At økologisk landbruk utgjør minst 20 % av norsk matproduksjon. Matproduksjonen
2556 må legges til grunn god jordhelse og ivareta matjord som en ikke-fornybar ressurs.
2557 Regenerative metoder der biomasse og økt karboninnhold i jorden styrkes, må
2558 inngå i tilskuddsordningen.

- 2559 10. Styrke rådgivningstjenester for bønder som ønsker å legge om til regenerativt
2560 og/eller økologisk landbruk.
- 2561 11. Anerkjenne landbrukssamvirket, som en forutsetning for landbruk over hele landet,
2562 og opprettholde dagens ordning med henteplikt og markedsreguleringer.
2563 Ordningen med samvirkene, som markedsregulatorer og med mottaksplikt, må
2564 også styrkes for grøntprodusentene slik at norske varer blir tilgjengelig på
2565 markedet i større deler av året.
- 2566 12. Legge til rette for et godt og trygt arbeidsmiljø i landbruket ved å styrke bøndenes
2567 inntekter tilsvarende andre yrkesgrupper. Det må gis muligheter til å ha en
2568 forutsigbar økonomi med tanke på investerings- og driftsbehov, bedre
2569 avløserordningen slik at også bønder kan ta fri, og legge til rette for møteplasser for
2570 et støttende fellesskap for matprodusenter. Arbeidstilsynet skal gis fullmakter til å
2571 følge opp tilfeller med lønnsutbetalinger under gjeldende minstelønn.
- 2572 13. Øke støtten til forebyggende tiltak mot tap av dyr på beite og omstilling til
2573 besetninger som er robuste for utmarksbeite. Eksempelvis belønne småfe fremfor
2574 storfedrift, og bruk av historiske raser som utnytter utmark mer effektivt. Gi rimelig
2575 kompensasjon til bønder som likevel ikke kan benytte seg av beiterettigheter på
2576 grunn av rovdyrbestander.
- 2577 14. Forsterke arbeidet med planteforedling som fremmer sorter som er mer robuste
2578 mot klimaendringer, kan dyrkes i flere klimasoner, har stort artsmangfold og bevare
2579 sorter med kulturhistorie og lokal tilhørighet.
- 2580 15. Gjennomgå alle tilskudd, krav og forskrifter i landbruket i lys av dyrevelferdslovens
2581 krav til god dyrevelferd. Husdyrenes artstypiske behov og muligheter for naturlig
2582 adferd må være i fokus i alle ledd i produksjonen fra fjøs til slakteri.
- 2583 16. Ha et tollvern som sikrer bøndene lønnsomhet og regningsssvarende priser, og
2584 særlig fremmer tilgangen til norskproduserte grønnsaker, frukt og bær i markedet,
2585 og miljøvennlig produksjon og god dyrevelferd.
2586

2587 MATSYSTEMET

2588 De Grønne vil:

- 2589 1. Fremme kosthold som er bra for miljøet, helsen og dyrevelferden. Legge
2590 opplysningskontorene for egg, kjøtt og meieriprodukter ned til fordel for
2591 opplysning om bærekraftig mat og sunt kosthold til skoler, institusjoner og
2592 allmennheten.
- 2593 2. At det skal bli slutt på destruksjon av fullverdig mat som verpehøner, geitekillinger
2594 og grønnsaker som ikke tilfredsstillende pakkestandarder. Mottakssystemene både på

- 2595 slakteri, foredlingsbedrifter og dagligvarenæringen må tilrettelegges for utnyttelse
2596 av alle matressurser og det må innføres en matkastelov.
- 2597 3. At det offentlige bruker sin innkjøpsmakt til å velge kortreist, plantebaserte, sunne
2598 og økologiske matvarer. Minimum 20 % av innkjøp og konsum skal være økologisk
2599 norskproduserte råvarer innen 2030.
- 2600 4. At mulighetene for produksjon og distribusjon av egne merkevarer (EMV) hos
2601 dagligvarekjedene skal reguleres, slik at disse ikke utkonkurrerer små og lokale
2602 produsenter. Konkurransesituasjonen i dagligvarebransjen må overvåkes for å sikre
2603 et robust matmarked som understøtter tilgang til sunne matvarer i butikkene,
2604 tilgang for bøndene til kundene og priser på maten som ivaretar produsentenes
2605 behov for marginer.
- 2606 5. Styrke direktesalgskanaler som REKO-ring, markeder og kooperativer, for å styrke
2607 særlig små bruk og markedshager sine økonomiske marginer. Dette vil også
2608 synliggjøre den verdien bønder bidrar med, øke kompetansen hos forbrukeren og
2609 bidra til lokal verdiskapning gjennom bygging av møteplasser.
2610

2611 SKOGBRUK

2612 De Grønne vil:

- 2613 1. Jobbe for et [nytt skogbruk](#) som ivaretar skogen som leveområde og økosystem,
2614 ved å legge om til fleraldersskogbruk, og ved å dyrke kvalitet fremfor kvantitet.
2615 Støtteordningene for skogeiere som ønsker å gå over til mer skånsom og
2616 naturvennlig skogsdrift må styrkes og samordnes.
- 2617 2. Gjøre kommersiell skogsdrift i Norge til en aktiv bidragsyter for å oppfylle
2618 forpliktelsene i naturavtalen.
- 2619 3. Forby hogst i hekke- og yngletiden.
- 2620 4. Gjennomgå Norsk PEFC Skogstandard, i samråd med skognæringen, for å sikre at
2621 standardene samlet sikrer bevaring og oppbygging av naturmangfold i skog som
2622 drives kommersielt.
- 2623 5. Revidere forskrift om bærekraftig skogbruk, med mål om at forskriften på
2624 selvstendig grunnlag stiller alle nødvendige krav til miljøhensyn som forventes av
2625 skogbruket, samtidig som den eksplisitt legger til rette for straffeforfølgelse ved
2626 grove brudd.
- 2627 6. Gjennomgå tilskuddsordningene under verdiskapings- og utviklingstiltak i
2628 landbruket og Landbrukets utviklingsfond, med mål om å fase ut subsidier til

- 2629 skogbruk som svekker naturtilstanden i produksjonsskog, herunder tilskudd til drift i
2630 vanskelig terreng, til skogsbilveier, til tettere planting og til gjødsling.
- 2631 7. Ta inn generell meldeplikt for hogst i skogbrukslova §11, og tydeliggjøre i samme
2632 lovparagraf at alle kommuner står fritt til å innføre meldeplikt på hogst og andre
2633 skogbrukstiltak på de arealer og for de formål kommunen selv ønsker.
- 2634 8. Innføre forbud mot flatehogst i all ur- og naturskog, dvs. skog der det ikke har vært
2635 flatehogd etter 1940.
- 2636 9. At all flatehogst gjøres søknadspliktig, og at brudd på søknadsplikten straffes med
2637 bøter minimum på størrelse med tømmerets salgsverdi pluss tapte
2638 CO₂-ekvivalenter i vekst og lagring.
- 2639 10. Øke konkurransekraften for tre som byggemateriale gjennom økt prioritering av tre
2640 i offentlige bygg og anlegg, samt krav til livsløpsanalyser i teknisk forskrift i
2641 byggsektoren.
- 2642 11. At større offentlige prosjekter bygges med høy andel trevirke, og materialgjennbruk.
- 2643 12. Intensivere kartlegging av arter, vegetasjonstyper og økosystemer i norsk skoger,
2644 og stille krav til at kartlegging av skog utføres av biologisk og økologisk faglig
2645 kompetent personell.
- 2646 13. Kreve reguleringsplan for tillatelse til bygging av nye skogsbilveier, med strenge
2647 vurderinger i forhold til friluftsliv, naturfare og biologisk mangfold.
- 2648 14. Styrke og samordne støtteordningene for omlegging til økologisk gunstige - dvs.
2649 lukkede - hogstformer, som plukkhogst, med mål om å øke andelen av lukkede
2650 hogstformer til 50 % innen 2040.
- 2651 15. Fjerne miljøskadelige skogbrukssubsidier, som skader gammel naturskog.
- 2652 16. Gjøre Statskog SF til en spydspiss for et mer miljøvennlig skogbruk.
- 2653 17. Verne skogarealer eid av Statskog SF som er aktuelle for vern, vederlagsfritt, og
2654 redusere utbyttet fra Statskog SF i år der selskapet verner nytt skogareal.
- 2655 18. Stanse ytterligere salg av Statskogs eiendommer, for å bevare allmennhetens
2656 muligheter for friluftsliv, jakt og fiske, og vurdere tilbakekjøp av solgte
2657 eiendommer.
- 2658 19. Satse på produksjon av bioenergi basert på biprodukter fra treforedlingsindustrien
2659 og skogsavfall, men unngå en politikk der satsing på bioenergi fører til økt
2660 avvirkning av skog.
- 2661 20. Satse på [bioprospektering](#) av biologiske ressurser fra skogen, for å øke kunnskapen
2662 om de biologiske ressursenes bestanddeler og deres anvendelsesområder.

- 2663 21. Verne ti prosent av produktiv skog innen 2030.
- 2664 22. Forby planting av fremmede arter i skogbruket.
- 2665 23. Forlenge trærnes levetid gjennom å øke rotasjonstid i skogbruket, for å ta bedre
2666 vare på biologisk mangfold og øke karbonlagring i skog.
- 2667 24. Fase ut bruk av plantevernmidler og gjødsling i skogsområder.
- 2668 25. Videreutvikle norsk treforedlingsindustri gjennom å stimulere til spesialisering og
2669 innovasjon.
- 2670 26. Legge bedre til rette for riktig skogsbeiting, som kan øke biologisk mangfold.
- 2671 27. Utvikle en programmessig satsing på bioraffinering av de ulike bestanddelene og
2672 fraksjonene fra biologiske ressurser i skog.
- 2673 28. Gjennomgå konsesjonsloven slik at man styrker muligheten for flere til å eie mindre
2674 skogteiger.
- 2675 29. Øke bevilgningene til frivillig skogvern, og sikre et høyt og forutsigbart støttenivå.
2676

2677 **FISKERI**

2678 De Grønne vil:

- 2679 1. Grunnlovsfeste at råderetten over fiskebestandene og ressursene i havet tilhører
2680 folket.
- 2681 2. Sikre at kvotene settes etter faglige råd, og ikke etter politiske hensyn.
- 2682 3. Beholde deltakerloven, havressursloven og fiskesalgsloven, med strenge grenser
2683 for antall kvoter et rederi kan eie.
- 2684 4. Verne viktige fiskefelt mot oppdretts- og havvindindustri.
- 2685 5. Forby bunntåling.
- 2686 6. Sikre rekruttering og sysselsetting ved utdeling av kvoter, særlig rekruttering av
2687 unge. Kvotebytte internasjonalt må skje uten at man overfører kvoter fra
2688 kystfiskeflåten til havfiskeflåten.
- 2689 7. På en gradvis og forutsigbar måte, overføre en betydelig andel av kvotene fra
2690 havfiskeflåten til kystfiskeflåten, og akselerere overføringen dersom havfiskeflåten
2691 ikke oppfyller sine leveringsforpliktelser.
- 2692 8. Fortsette å holde åpne grupper i fiskeriene som er åpne i dag.

- 2693 9. Si nei til evigvarende kvoter og til at kvoter skal kunne kjøpes og selges på det åpne
2694 markedet. Kvoter som ikke lenger er i bruk skal gå tilbake til staten.
- 2695 10. Styrke lokale fiskemottak og bringe den lokale kystfiskeren tilbake.
- 2696 11. Endre Trålstigen i kystflåtens favør slik at mer fersk fisk kommer til kai og gir økt
2697 verdiskaping langs kysten.
- 2698 12. Redusere merverdiavgiften for lokalt foredlet sjømat.
- 2699 13. Stille krav om at norsk fisk skal ilandføres og prosesseres i Norge for å kunne
2700 markedsføres som norsk.
- 2701 14. Styrke fiskerioppsynets lokale tilstedeværelse langs hele kysten og trappe opp
2702 arbeidet med å forebygge ulovlig fiskerivirksomhet.
- 2703 15. Skjerpe regelverk og kontroll for innrapportering av svamper og koraller som
2704 bifangst.
- 2705 16. Ikke tillate fiske av plankton (f.eks. raudåte) og saktevoksende arter på store dyp,
2706 havbaserte oppdrettsanlegg eller andre nye marine næringer før vi har et
2707 tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag.
- 2708 17. Gjøre kystflåten utslippsfri ved å etablere en tilskuddsordning for elektrifisering.
- 2709 18. Redusere spøkelsesfiske og ønsket bifangst ved å lovfeste krav om sporbart
2710 eierskap for alt fiskeredskap og aktiv merking som gjør det mulig å finne tapt
2711 redskap, og støtte utvikling av selektive og selvoppløsende redskaper.
- 2712 19. Følge opp forslagene fra Kystfiskeutvalget om egen lov og forvaltning for
2713 kystfisket i Finnmark.
- 2714 20. Arbeide internasjonalt mot overbeskatning av fisk og andre marine arter, og for en
2715 økosystembasert havforvaltning.
- 2716 21. Etablere kommunale kvotebanker eller distriktskvoter.

2717

2718 **OPPDRETT OG HAVBRUK**

2719 De Grønne vil:

- 2720 1. Gjennomføre en omstilling av hele havbruksnæringen i retning av integrert,
2721 sirkulært havbruk med null utslipp. Omfanget av oppdrettsindustrien skal tilpasses
2722 et nivå som er forsvarlig med hensyn til miljø og dyrevelferd.
- 2723 2. Kun gi nye konsesjoner til oppdrettsanlegg som oppfyller strenge krav til null lus,
2724 null rømming, minimale utslipp, oppsamling av og høy utnyttelse av alt bioavfall, og

- 2725 dødelighet på under 5%, og stille samme krav til alle eksisterende anlegg innen
2726 2030. Vekst på eksisterende anlegg før 2030 skal ikke tillates, med mindre de
2727 oppfyller disse kravene. Nye konsesjoner tidsbegrenses.
- 2728 3. Skjerpe kravene til dyrevelferd for oppdrettsindustrien, blant annet ved å avvikle
2729 lusebehandling med leppefisk og termisk avlusning, samt utvide kravene til
2730 rapportering av sykdommer.
- 2731 4. Ta hensyn til all relevant miljøpåvirkning ved vurdering av hvilke anlegg som skal
2732 redusere produksjonskapasitet, og følge faglige anbefalinger.
- 2733 5. Jobbe for at dødeligheten i sjøfasen på sikt kommer under 5 %.
- 2734 6. Føre en restriktiv politikk når det gjelder landbaserte oppdrettsanlegg. Kun
2735 etableringer i allerede utbygde næringsarealer tillates.
- 2736 7. Si nei til all videre utvikling av torskeoppdrett, inntil det kan garanteres for
2737 integriteten til bestandene av kysttorsk og at oppdrett kan foregå på en dyreetisk
2738 forsvarlig måte.
- 2739 8. Utvide og trappe opp spleiselaget mellom staten og oppdrettsindustrien om
2740 forskning, teknologiutvikling og investeringer i lukkede anlegg og miljøløsninger.
- 2741 9. Bygge opp bærekraftig fôrproduksjon i Norge, med et mål om at 50 % av fôret til
2742 norsk oppdrettsfisk skal komme fra norske ressurser innen 2035.
2743 Produksjonsomfanget i næringen må tilpasses dette målet.
- 2744 10. Inkludere påvirkningen på sjørørret og sjørøye som tilleggsindikatorer til
2745 trafikklyssystemet, og jobbe for en rask implementering av en slik utvidelse.
- 2746 11. Avskaffe dagens ordning med unntaksvekst i gule og røde områder jfr.
2747 Produksjonsområdeforskriftens §12, i løpet av 2026.
- 2748 12. Intensivere tilsynet med oppdrettsindustrien fra alle relevante myndigheter.
- 2749 13. Styrke den uavhengige forskningen på hvordan oppdrett påvirker økosystemer i
2750 elver, fjorder og havområder.
- 2751 14. Pålegge forurensningsmyndighetene å ta hensyn til alle relevante miljøfaktorer når
2752 de behandler utslippstillatelser, inkludert påvirkning på villaks fra rømming og lus.
- 2753 15. Hjemle vannforskriften i akvakulturloven, slik at den blir bindende for
2754 oppdrettsindustrien og må legges til grunn i all saksbehandling.
- 2755 16. Skjerpe kravene til overvåkning av miljøpåvirkning fra eksisterende og nye
2756 oppdrettsanlegg.

- 2757 17. Beskytte viktige fiskefelt, korallrev og andre sårbare områder mot
2758 oppdrettsindustri.
- 2759 18. Innføre en ny modell for beskatning av havbruksnæringen, for å fremme
2760 bærekraftige løsninger. Innretninger kan være at skattenivå differensieres basert på
2761 oppnåelse av miljøkrav, eller en kombinasjon av grunnrentebeskatning og en
2762 miljødifferensiert produksjonsavgift.
- 2763 19. Satse på forskning, utvikling og vekst innen plantebasert havbruk.
- 2764 20. Innføre hjemfallsordninger for oppdrettslokaliteter, for å hindre permanent
2765 privatisering av fjord- og kystområder.
- 2766 21. Innføre forbud mot å skifte ballastvann eller tømme kjemikalier fra lusebehandling
2767 nær sårbare områder.
- 2768 22. Avvikle bruk av kitinhemmere, nervegifter og kobberimpregnering i norsk
2769 fiskeoppdrett.
- 2770 23. Få på plass obligatoriske systemer for sporing av rømt oppdrettslaks.
- 2771 24. Utvide grensene for nasjonale laksefjorder og avvikle all oppdrettsindustri i disse
2772 fjordene.
- 2773 25. Være en pådriver for etablering av en ny verdikjede for oppsamlet slam fra
2774 oppdrettsanlegg, til produksjon av biogass og gjødsel med resirkulert fosfor.
- 2775 26. Satse på klimasmarte koblinger mellom kraftkrevende industri og matproduksjon,
2776 blant annet ved å satse på å bruke utslipp av CO₂ fra industriell virksomhet til å
2777 produsere marine mikroalger.
- 2778 27. Gi kommuner og fylkeskommuner flere verktøy for å kunne avvise uønskede
2779 oppdrettsetableringer.
- 2780 28. Sørge for at konsekvenser den internasjonale utviklingen innen kunstig fremstilling
2781 av animalsk mat vil få for norsk fiskeeksport og kjøtt- og melkeproduksjon blir
2782 kartlagt, inkludert fordeler og ulemper ved å åpne for import av slike matprodukter
2783 til Norge.

5. DEMOKRATIET FOR ALLE

2784

2785 VISJON

2786 *I 2045 engasjerer mange seg i sine lokalsamfunn gjennom hverdagsdemokratiet:*
2787 *velforeninger, skoler, frivillighet, innbyggerinvolvering og andre former for*
2788 *grasrotinitiativ. Flere er medlem i politiske organisasjoner og partier, og opplever at*
2789 *veien til innflytelse er kort. Deltakelse i samfunnet skaper livskvalitet og bygger*
2790 *tilhørighet og tillit, nedenfra og opp. Det norske demokratiet er et levende folkestyre,*
2791 *og sikrer både rettsstaten og menneskerettighetene våre. Norge er en aktiv del av det*
2792 *europaiske fellesskapet, jobber globalt for en internasjonal rettsorden, og er en viktig*
2793 *premissleverandør for liberale verdier som menneskerettigheter, likestilling og*
2794 *mangfold.*

2795
2796 *Politisk og økonomisk makt og innflytelse er spredt over hele befolkningen. Spesielt*
2797 *unge opplever at deres engasjement er kraftfullt og effektivt. Flere grupper blir*
2798 *representert i demokratiet vårt. 16-åringer har stemmerett og kan stille til valg. Alle har*
2799 *lik mulighet til å bli ledere eller beslutningstakere i samfunnet, uavhengig av kjønn,*
2800 *etnisitet, funksjonsvariasjon, geografisk tilhørighet, alder og økonomisk, sosial eller*
2801 *kulturell bakgrunn. Likestilling og muligheten til å delta i samfunnet og egen hverdag*
2802 *sikres uavhengig av funksjon og kulturell identitet. Man trenger ikke lenger å frykte å*
2803 *være annerledes, for samfunnet er godt for alle. Demokratiet fornyes i takt med*
2804 *samfunnet forøvrig, og distansen mellom system og borgere reduseres.*

2805
2806 *Frie, uavhengige medier fortsetter å sørge for en opplyst offentlig debatt og rammer*
2807 *for kunstig intelligens gjør at den trygt kan brukes til å avlaste oss der det trengs. Det*
2808 *er stort rom for uenighet, men ikke for hatprat. Vi har en kultur der vi er interesserte i å*
2809 *lytte til folk som er annerledes enn oss selv. Vi snakker med hverandre på tvers av*
2810 *politiske skillelinjer. Tilliten er stor, men ikke naiv: godt ettersyn forhindrer korrupsjon.*

2811
2812 *Klima- og naturhensyn, og selve livsgrunnlaget vårt, legges inn som avgjørende*
2813 *faktorer i budsjetter på alle områder og nivåer. Et framtidombud står vakt om*
2814 *kommende generasjoners interesser og bidrar til å sikre at dagens beslutninger ikke*
2815 *sløser bort morgendagens muligheter. Ombudet har gitt en sterkere følelse av ansvar*
2816 *blant politikere for å tenke langsiktig og bærekraftig, samtidig som vi skaper*
2817 *livskraftige fellesskap her og nå.*

2818
2819 *Sammen tar vi gode valg, både på vegne av oss, på vegne av de som kommer etter*
2820 *oss, på vegne av naturen, og i solidaritet med medmennesker over hele verden som vi*
2821 *deler planeten med.*

2822 **DEMOKRATI**

2823 I dag synes for mange at det er vanskelig eller lite relevant å delta i politiske prosesser,
2824 og færre engasjerer seg i politiske partier og organisasjoner. Selv om vi har et sunt
2825 demokrati med høy tillit mellom folk, må det vedlikeholdes og fornyes for å fortsette å
2826 være så velfungerende. Forsøk på å destabilisere demokratier i verden kan gi en økende
2827 mistillit og distanse mellom system og borgere - begge veier. Ekkokamre, politisk vrede
2828 og polarisering preger debatter og gjør det lite attraktivt for innbyggere å bli politisk
2829 aktiv.

2830
2831 De Grønne vil styrke lokaldemokratiet og sivilsamfunnet, og jobbe for demokratisk
2832 kontroll over infrastruktur og viktige tjenester. Alle innbyggere skal ha reell mulighet til
2833 å delta i beslutninger som angår seg og sitt nærmiljø, også de gruppene som er svakt
2834 representert i demokratiet. Den offentlige samtalen må være åpen, inkluderende og
2835 faktabasert, og beslutningsprosesser må være gjennomsiktige. Det offentlige må legge
2836 til rette for at alle som vil delta i politiske debatter og beslutningsprosesser kan få
2837 nødvendig kunnskap og kapasitet.

2838

2839 **MEDIER OG OFFENTLIGHET**

2840 I digitale offentlige rom, hvor algoritmene regjerer, blir enkeltmennesker og grupper lett
2841 isolert fra meningsmotstandere og andre perspektiver. Denne fragmenteringen bør
2842 motvirkes og kompenseres for, og det må jobbes aktivt for å bygge gjensidig forståelse
2843 for ulike verdisyn.

2844
2845 Et mangfold av frie, uavhengige medier og en opplyst offentlig debatt er avgjørende
2846 for et velfungerende demokrati. De Grønne vil jobbe for at de samme journalistiske
2847 rammevilkårene skal gjelde på tvers av plattformer og teknologiske
2848 distribusjonskanaler, og vil sikre gode vilkår for redaktørstyrte og journalistiske medier i
2849 et digitalisert samfunn. Det er avgjørende å legge til rette for en offentlig samtale som
2850 er både konstruktiv og tilgjengelig for alle.

2851

2852 **RETTSSTAT OG MENNESKERETTIGHETER**

2853 Heller ikke i Norge, er grunnleggende menneskerettigheter godt nok sikret. FNs
2854 menneskerettskomité, FNs torturkomité og FNs barnekomité er blant dem som jevnlig
2855 fremmer bekymringer knyttet til blant annet isolasjon og oppfølging av psykisk syke i
2856 fengslene, saksbehandlingstid i domstolene og domstolenes uavhengighet. Norsk
2857 institutt for menneskerettigheter (NIM) har påvist menneskerettighetsbrudd og
2858 diskriminering av rusbrukere. De Grønne vil jobbe systematisk for å løse disse
2859 utfordringene og styrke etterlevelsen av menneskerettighetene på alle områder i
2860 samfunnet.

2861
2862 Rettsstaten og vern av menneskerettighetene er en forutsetning for et mangfoldig og
2863 jevnbyrdig samfunn med trygghet og frihet for den enkelte. Vi har ingen garanti mot at
2864 autoritære krefter i framtiden vil utnytte hull i lovverket til å ta kontroll over viktige
2865 institusjoner. Det er i gode tider vi må ruste oss for dårlige tider. Derfor vil De Grønne
2866 grunnlovsfeste viktige rettsstatlige prinsipper, iverksette tiltak for å sikre en robust
2867 rettsstat og forsvare rettsstaten i internasjonale fora.
2868

2869 **TRYGGHET FRA DISKRIMINERING**

2870 Enkelte grupper er systematisk mer utsatt for alvorlige krenkelser enn andre i dagens
2871 samfunn. På en rekke arenaer og samfunnsområder utsettes personer for hets, trusler
2872 og vold på grunn av blant annet kjønn, kjønnsidentitet og -uttrykk, hudfarge, religion,
2873 funksjonshindre og seksuell orientering. Et samfunn hvor flest mulig lever trygge liv,
2874 uten frykt for å bevege seg eller ytre seg i det offentlige rom, er et bedre samfunn for
2875 alle.
2876

2877 **LIKESTILLING OG SELVBESTEMMELSE**

2878 Alle skal ha likestilt tilgang på utdanning, arbeid, helsehjelp og selvbestemmelse. Men
2879 samfunnet er dessverre fortsatt innrettet slik at enkelte grupper har systematisk
2880 dårligere muligheter. Selv om likestilling står sterkt som verdi i Norge, tjener kvinner
2881 systematisk dårligere enn menn, og et kjønnsdelt arbeidsmarked gir underskudd på
2882 menn i omsorgsykker og oppvekstsektor. Diskriminering og manglende tilrettelegging
2883 stenger mennesker med funksjonsvariasjon eller minoritetsbakgrunn ute. Barselkvinner
2884 opplever utrygghet i en sårbar og avgjørende fase for både dem selv og barnet, mens
2885 for mange menn sliter uten at psykisk helsehjelp når frem. De av oss som bryter med
2886 samfunnets normer for kjønn av seksualitet blir ikke alltid ivaretatt av et fullverdig
2887 helsetilbud.
2888

2889 De Grønne vil derfor føre en systematisk likestillingspolitikk som bekjemper alle former
2890 for diskriminering, og bekjemper maktstrukturer og uvitenhet som tar friheten fra folk.
2891 For å få til det trengs det normkritisk, feministisk og antirasistisk politikk, som ser all
2892 slags usaklig forskjellsbehandling i sammenheng. Det må jobbes aktivt med
2893 rekruttering, inkludering og rettigheter på tvers av sosiale skillelinjer. Sånn vil vi sikre at
2894 alle slags mennesker er frie til å leve trygge, mangfoldige og meningsfulle liv. Vi vil
2895 bygge videre på frihetene kvinnebevegelsen har kjempet frem, og skape et samfunn
2896 som ikke bare fungerer for folk flest, men for alle. Nå er det mangfoldets tur!
2897

2898 **VOLD I NÆRE RELASJONER**

2899 De Grønne vil styrke innsatsen mot trakassering, trusler og vold basert på
2900 gruppetilhørighet, kjønn, funksjonsevne eller hudfarge, i skolen, arbeidslivet, i nære
2901 relasjoner og i rettsstaten. Derfor vil vi øke politiets ressurser til å etterforske vold i
2902 nære relasjoner, hatkriminalitet, og støtte organisasjoner som jobber mot kjønnsbasert
2903 vold, hatprat, rasisme og diskriminering. Vi vil styrke overgreps- og
2904 voldtektsmottakene, krisesentre for kvinner, og bygge ut behandlingstilbudet for
2905 utsatte og overgripere, med særlig fokus på unge utøvere av vold og overgrep. De
2906 Grønne jobber for et samfunn uten rasisme og diskriminering, og er derfor et
2907 antirasistisk parti.
2908

2909 **KRIMINALOMSORG OG STRAFFERETT**

2910 Vi er stolte av å ha en kriminalomsorg som fokuserer på rehabilitering, samtidig har
2911 ressursene til relasjonsarbeid, kompetansebygging og helsehjelp under soning minket.
2912 Norge har fått kritikk for ransaker av mennesker som kan ha brukerdoser av rusmidler
2913 og for bruk av isolasjon i fengsler. De Grønne vil redusere bruken av isolasjon til et
2914 minimum, stille klarere krav til innholdet i fengselsstraffen og styrke arbeidet med
2915 tilbakeføring under soning. Samt legge til rette for at flere saker kan løses utenfor
2916 domstolene og prioritere alternative straffereaksjoner.
2917

2918 Det er viktig for innbyggernes følelse av trygghet at et operativt politi har
2919 tilstedeværelse over hele landet. Politiet bruker i dag store ressurser på bekjempelse av
2920 narkotikarelaterte lovbrudd, og tar også i bruk inngripende virkemidler på dette
2921 området. De Grønne mener rusmiddelbruk primært bør håndteres som et helseproblem,
2922 og at en stor andel av disse ressursene bør omprioriteres til andre formål. Ressurser bør
2923 særlig prioriteres til områder der vi i dag ikke oppfyller våre menneskerettslige
2924 forpliktelser. Eksempler på dette er vold og overgrep mot kvinner og i nære relasjoner,
2925 hatefulle ytringer og hatkriminalitet overfor minoriteter og menneskehandel.
2926

2927 **INTEGRERING OG TOLERANSE**

2928 Dagens asylpolitikk bidrar til å øke forskjellene og tvinger mange ut i utenforskap. Det
2929 er ikke et mål at færre skal ønske å søke asyl her. Vellykket integrering gir folk mulighet
2930 til å ta ansvar for egne liv, delta i lokalsamfunnet og bygge nettverk. Da kan mennesker
2931 som kommer til Norge, om det er for jobb, kjærlighet eller trygghet, gjøre landet vårt
2932 rikere og bedre rustet for framtida. Barn som kommer som flyktninger uten følge av
2933 voksne må tas særskilt godt vare på, og de må ha samme rettigheter som andre barn i
2934 Norge.
2935

2936 De Grønne anerkjenner at god integrering handler om erfaring og kompetanse, og

2937 krever tålmodig samarbeid mellom kommune, sivilsamfunn, skoler og næringsliv. Det gir
2938 også viktige ressurser og impulser til samfunnet, bidrar til å skape gode bomiljøer og til
2939 å hindre radikalisering. God integrering er gjensidig, og handler om å kunne holde sine
2940 røtter levende samtidig som man får delta i samfunnet.
2941

2942 **DIGITALISERING OG KUNSTIG INTELLIGENS**

2943 Teknologi og digitalisering har skapt fantastiske muligheter til fellesskap og samhold på
2944 kryss og tvers av kloden. Samtidig er det del av et globalt marked, hvor både statlige og
2945 kommersielle aktører prøver å skaffe seg makt over oss, gjennom å kontrollere
2946 personinformasjon eller skape avhengigheter. Internasjonale teknologi-giganter slipper
2947 for lett unna personvern, konkurranse- og forbrukerhensyn. De Grønne vil sikre at
2948 nordmenns rettigheter blir forsvart i en stadig viktigere del av våre liv.
2949

2950 Hvert år fornyes IT systemer i offentlig forvaltning og investeringene utgjør milliarder
2951 av kroner. Investeringene er forbundet med stor risiko for havari og
2952 kostnadsoverskridelse og mange prosjekter kritiseres. Investeringer i offentlig
2953 digitalisering bør gjøres gradvis ved at offentlige virksomheter bygger opp teknologisk
2954 peiling i stedet for å leie den inn.

2955 Kunstig intelligens vil forrykke maktbalansen i samfunnet. Virksomheter som investerer
2956 i kunstig intelligens kan få en stor del av gevinstene. De som ikke evner å holde seg
2957 oppdatert på den teknologiske utviklingen risikerer å havne utenfor. Konsekvensene av
2958 den teknologiske utviklingen kan på noen områder bli eksistensielle. De Grønne vil
2959 derfor være i forkant med regulering og bruke føre-var-prinsipper for å sikre kontroll
2960 over utviklingen.
2961

2962 **DELTAKELSE FOR ALLE**

2963 I dag får ikke funksjonshindrede like mye hjelp til å dra i en begravelse eller på et politisk
2964 møte, som å dra på legetime eller jobb. Funksjonshindrede som er gift får ikke alltid leve
2965 sammen og deres rolle som forelder blir ikke ansett som viktig å tilrettelegge for. De
2966 Grønne vil jobbe for full likestilling uavhengig av kropp og kognisjon og sikre at
2967 menneskerettighetene for mennesker med nedsatt funksjon (CRPD) tas inn i
2968 menneskerettighetsloven.
2969

2970 Omkring 90% av offentlig bygningsmasse er ikke rullestoltilgjengelig og mennesker
2971 med usynlige eller kognitive funksjonsnedsettelse får svært liten tilrettelegging for å
2972 kunne delta i samfunnet. De Grønne vil sikre lik rett til brukerstyrt personlig assistanse
2973 (BPA) i hele landet og sørge for at hindre for deltakelse raskt fjernes, spesielt innen
2974 utdanning og politisk deltakelse. Selvbestemmelse og selvstendig deltakelse er viktige
2975 prinsipper for likestilling og frigjøring av funksjonshindrede og må styrkes.

2976 **URFOLK OG NASJONALE MINORITETER**

2977 Norge har i flere sammenhenger og over lang tid, undertrykt sitt urfolk samene og de
2978 nasjonale minoritetene, kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, romer og
2979 romanifolk/tatere. Majoritetssamfunnet har ansvaret for å ta det nødvendige oppgjøret
2980 som blir etterspurt i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport om fornorsking og
2981 urett. Hatytringer og diskriminering er et samfunnsproblem, og urfolk og minoriteter er
2982 særlig utsatt. Dette er dels på grunn av manglende kunnskap og dels som følge av
2983 holdninger som fornorskingspolitikken forsterket. De Grønne mener at det er behov for
2984 større forståelse for hvordan historiske traumer fortsatt har implikasjoner for nasjonale
2985 minoriteter og urfolk.

2986
2987 Nasjonalstatens og majoritetsbefolkningens interesser settes fortsatt foran samisk
2988 kultur og levevei i grenseområdene. Derfor er det behov for å jobbe på tvers av
2989 landegrensene for at samisk kulturutøvelse ikke blir fortrent. De Grønne mener at et
2990 mangfoldig samfunn er et rikt samfunn. Fornorskningen har dermed også hatt negative
2991 konsekvenser for majoritetsbefolkningen som ble frarøvet både kunnskap og et forhold
2992 til en nasjonal historie og eget lands urfolk og nasjonale minoriteter.

2993
2994 Dagens omfang av ulike arealinngrep i reinbeiteområder nødvendiggjør en samlet
2995 vurdering av reindriftens arealsituasjon, ikke minst ut fra Norges folkerettslige
2996 forpliktelser og reindriftssamenes rett til kulturutøvelse. I Fosen-saken fant Høyesterett
2997 at retten til kulturutøvelse var krenket.

2998
2999 De Grønne mener at læring fra Fosen-saken må danne grunnlag for tiltak som kan
3000 forhindre nye, tilsvarende saker. Samtidig er samiske områder særlig sårbare for
3001 klimaendringer, og det kommer til å bli vanskelig å tilpasse samisk kulturutøvelse om
3002 man ikke når 1,5-gradersmålet. Som både FNs klima- og naturpanel (IPCC og IPBES) har
3003 understreket, er lokal og urfolkskunnskap helt grunnleggende i møte med
3004 klimaendringene.

3005

3006 **RELIGION OG LIVSSYN**

3007 Mennesker lever ikke av brød alene, men trenger mening og håp. Det finner folk på
3008 mange måter og mange steder, og for mange innebærer det å tro på noe og høre til i
3009 noe større enn oss selv. Trosfrihet er grunnleggende i et mangfoldig og liberalt
3010 demokrati. Uansett religion eller livssyn bør alle sikres mulighet til å motta åndelige eller
3011 eksistensielle samtaler i livskriser og markere livets faser i egnede lokaler.

3012
3013 Tros- og livssynssamfunn er dessuten viktige sivilsamfunnsaktører, fellesskap og
3014 kulturbærere. Ved alvorlige hendelser kan trossamfunnene bidra i samfunnets
3015 beredskap, med krisestøtte, dialog, seremonier og samlingssteder. Både religiøse og

3016 ikke-religiøse livssynssamfunn har en naturlig plass i den offentlige samtalen. Mange
3017 tros- og livssynssamfunn er sentrale i opplæring og utøvelse av musikk, samt
3018 ivaretagelse av unik materiell og ikke-materiell kulturarv. Vår politikk vil la slike verdier
3019 bevares og utvikles.

3020
3021 Det at vi har et økende mangfold av religioner og livssyn setter nye spørsmål på
3022 agendaen. Som samfunn må vi ta stilling til nye utfordringer knyttet til
3023 enkeltmenneskets rett til å utøve sitt livssyn og religionens plass i det offentlige rom. Vi
3024 i De Grønne vil bekjempe diskriminering på bakgrunn av livssyn og føre en
3025 livssynspolitikk som gir både troende og ikke-troende rom til å utøve sin overbevisning
3026 og praksis. Aktiv livssynsdebatt er en del av et åpent og demokratisk samfunn. En slik
3027 debatt forutsetter et sterkt vern av ytringsfriheten, både for kritikk og forsvar av ulike
3028 livssyn.

3029

3030 **SPRÅK**

3031 Det er behov for massive tiltak for at brukere av urfolks- og minoritetsspråkene samisk,
3032 kvensk, romani og romanés skal kunne ta tilbake språket sitt. Sørsamisk og lulesamisk,
3033 samt samisk i kystområdene, trenger et særskilt løft. Det språklige mangfoldet i Norge
3034 er en kulturell verdi og ressurs som må ivaretas og dyrkes. De Grønne vil la
3035 språkmangfoldet synes og høres og utnytte mulighetene det gir.

3036
3037 Likestilling mellom nynorsk og bokmål må realiseres, og norsk tegnspråk må få offisiell
3038 status. Språkkompetansen i innvandremiljøene må ses på som en ressurs for hele
3039 samfunnet. God morsmålsundervisning er en nøkkel til integrering, og derfor skal
3040 integreringspolitikken fremme barns flerspråklige kompetanse. De Grønne mener det er
3041 nødvendig med et språkløft og en målsetting om flerspråklighet i samfunnet som gir
3042 gode rammer for revitalisering av språk for både barn, ungdom og voksne.

3043

3044 **VÅRE LØSNINGER**

3045

3046 **DEMOKRATI**

- 3047 1. Utvikle verktøy for å sikre at folk i alle samfunnslag kan bli politisk aktive og at det
3048 blir større mangfold blant politikere.
- 3049 2. Innføre en nasjonal forslagsrett der borgere kan få en sak behandlet på Stortinget
3050 med et tilstrekkelig antall underskrifter.

- 3051 3. Opprette et framtidombud for å bidra til at framtidige generasjoners interesser
3052 ivaretas.
- 3053 4. Gjøre politikernes stemmegivning fra både Stortinget, kommunestyre og
3054 fylkesting oversiktlig for innbyggere på nett og i maskinlesbart format.
- 3055 5. Opprette et åpent tilgjengelig lobbyregister for Stortinget.
- 3056 6. Skjerpe karanteneoven med opp til to års karantene og lengre saksforbud mot
3057 statsråder, statssekretærer, politiske rådgivere og toppbyråkrater som går over i
3058 stillinger hvor de er ventet å forsøke å påvirke myndighetene i spørsmål de selv har
3059 jobbet med.
- 3060 7. Ikke innføre heldigitale valg, men videreføre praksisen med papirbaserte stortings-
3061 og lokalvalg av sikkerhets- og personvern hensyn.
- 3062 8. Utvide bruk av felles digital løsning som gjør det enkelt for innbyggere å få innsyn i
3063 alle offentlige dokumenter og saker som ligger til politisk behandling.
- 3064 9. Senke stemmerettsalderen og valgbarheten til 16 år.
- 3065 10. Sikre lik og forutsigbar honorering av folkevalgte i kommuner og fylker gjennom at
3066 ordningen administreres på statlig nivå, og slik at ingen kan få mer enn
3067 statsministeren i totale honorarer.
- 3068 11. Sikre at kandidater til stortingsvalget må oppgi gaver/verdier de mottar på lik linje
3069 med partiene.
- 3070 12. Gjennomføre pilotprosjekter med folkepaneler, som består av et representativt
3071 utvalg av befolkningen og benyttes av lokale eller nasjonale myndigheter for å
3072 undersøke brede problemstillinger.
- 3073 13. Gjennomføre tiltak for å sikre at offentlighetsloven følges i større grad enn i dag,
3074 blant annet utrede nye sanksjoner for grove brudd på loven, og utrede å styrke
3075 merinnsynsbestemmelsen fra kan til skal.
- 3076 14. Sikre at alle som utøver samfunnsoppgaver på vegne av det offentlige eller som
3077 mottar mye støtte omfattes av offentlighetsloven, forvaltningsloven og arkivloven.
- 3078 15. Sikre innsynsrett i algoritmer og systemer med kunstig intelligens når disse brukes i
3079 offentlige organer.
3080
- 3081

3082 **MEDIER OG OFFENTLIGHET**

- 3083 1. Kreve tydelig merking av reklame for å unngå at det kan forveksles med
3084 redaksjonelt innhold.
- 3085 2. Jobbe for strengere regulering av digitale plattformer, og styrke oppsøkende og
3086 forebyggende arbeid på nett.
- 3087 3. Etablere et åpent og løpende oppdatert aksjeeierregister med gratis tilgang for
3088 pressen og allmennheten, og kreve at alle reelle eiere med mer enn 10 prosent
3089 innflytelse får plikt til registrering.
- 3090 4. Utrede virkemidler for sikring av like konkurransevilkår og jobbe for at alle medie-
3091 og teknologiselskaper som tjener penger i Norge, eller på brukerdata generert av
3092 norske brukere, betaler skatt av fortjenesten i Norge.
- 3093 5. Utrede tiltak mot og støtte ideelle aktører i arbeidet for forståelse mellom grupper
3094 og mot hatprat og bevisst villedende informasjon, og kreve at tilbydere av større
3095 sosiale medieplattformer har brukerombud.
- 3096 6. Pålegge alle riksdekkende kommersielle fjernsynskanaler å tilrettelegge
3097 programmer for personer med funksjonsnedsettelse gjennom teksting,
3098 tegnspråktolking, synstolking, lydtekst eller andre teknikker.
- 3099 7. Sikre et sterkt kildevern for redaktørstyrte medier
- 3100 8. Styrke beskyttelsen av varslere slik at det blir enklere å avsløre skadelige forhold
3101 uten å bli straffet eller utsatt for andre negative sanksjoner.
- 3102 9. Gjøre Norge til en internasjonal trygg havn for gravende journalister, kilder og
3103 varslere.
- 3104 10. Opprette et stort og uavhengig mediefinansieringsfond, som kan stimulere til et
3105 samarbeid mellom bransjen og medievitenskapelige institusjoner for å utvikle
3106 moderne, tilgjengelige og samfunnsbyggende medietilbud.
- 3107 11. Sikre at organet som utpekes som tilsynsmyndighet, under EUs forordning om
3108 digitale tjenester, tildeles ressurser til å etablere et solid fagmiljø.
- 3109 12. Holde pressestøtte på et høyt nivå for å sikre rom for grundig og fritt journalistisk
3110 arbeid som er mindre avhengig av både annonsører og klikk-innhold.
- 3111 13. Endre markedsføringslovens §2 annet ledd, slik at det gjøres ulovlig å spille på
3112 rasistiske stereotyper i markedsføring. Markedsføring skal ikke fremme støtende
3113 eller nedsettende karakteristikk av etniske minoritetsgrupper.
- 3114 14. Styrke bibliotekene som arenaer for frilynt diskusjon og samfunnsdebatt.

3115 15. Sørge for at data fra offentlige databaser er gratis tilgjengelig for allmennheten.
3116

3117 **RETTSSTAT OG MENNESKERETTIGHETER**

3118 1. Grunnlovsfeste påtalemyndighetens uavhengighet og uavhengig utnevning av
3119 dommere.

3120 2. Sette ned et utvalg som skal utrede rettsstatens sårbarheter og foreslå tiltak for å
3121 redusere disse.

3122 3. Forsvare ytringsfriheten og retten til å ytre seg om politiske, religiøse og andre
3123 systemer.

3124 4. Innta FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne
3125 (CRPD) i menneskerettsloven, på samme måte som FNs barnekonvensjon og FNs
3126 kvinnekonvensjon.

3127 5. Melde Norge inn i individklageordningene under FNs barnekonvensjon, FNs
3128 konvensjon for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FNs konvensjon om
3129 rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

3130 6. Sørge for at barn født i Norge av papirløse får statsborgerskap ved fødselen.

3131 7. Barn skal ikke straffes dersom det oppdages at foreldrene ikke har fortalt
3132 sannheten i behandlingen av asylsaken sin.

3133 8. Sikre at domstolene er organisert og finansiert slik at saker kan behandles
3134 tilfredsstillende, og avgjøres innen rimelig tid.

3135 9. Styrke ordningen med fri rettshjelp, blant annet ved å heve inntektsgrensen og
3136 inkludere flere sakstyper i ordningen, øke støtten til organisasjoner som gir gratis
3137 rettshjelp og vurdere å gi alle borgere en begrenset rett til gratis rettshjelp.

3138 10. Øke salærsatsene for straffesaker og fri rettshjelp i tråd med salær-rådets forslag.

3139 11. Jobbe for å endre systemet slik at personer uten fast adresse sikres fullverdige
3140 borgerrettigheter i samfunnet.

3141 12. Utarbeide en nasjonal handlingsplan for torturrehabilitering, etablere et nasjonalt
3142 senter for torturrehabilitering og få kunnskap om konsekvenser og behandling av
3143 tortur inn i utdanningsløpet til relevante yrkesgrupper, som helse- og
3144 sosialarbeidere.

3145 13. Motarbeide straffefrihet ved å benytte økonomiske og juridiske sanksjoner mot
3146 personer som har begått grove menneskerettighetsbrudd i andre land.

- 3147 14. Øke kapasiteten til å etterforske, arrestere og stille for retten personer som er
3148 mistenkte for å ha deltatt i folkemord, forbrytelser mot menneskeheten eller
3149 krigsforbrytelser innenfor rammene av norsk og internasjonal lov.
- 3150 15. Sikre psykisk helsevern tilstrekkelig med ressurser til at all bruk av tvang gjøres på
3151 en respektfull, kompetent og hensynsfull måte til det beste for pasienter som har
3152 behov for å bli ivaretatt.
- 3153 16. Fullfinansiere utrulling av sikker teknologi for å sikre opptak av lyd og bilde i alle
3154 domstoler i landet, samt sikre bedre integrasjon i påtalemyndighetens systemer.
- 3155 17. Støtte ordninger med midlertidig opphold for menneskerettighetsforsvarere som
3156 er under sterkt press, for å gi dem mulighet til å arbeide uten å risikere å bli
3157 angrepet.
- 3158 18. Videreføre støtten til Students at Risk.
- 3159 19. Styrke retten til informasjon etter Åpenhetsloven, og følge opp europeisk
3160 lovutvikling om informasjons- og oppfølgingsplikt for etikk, miljø og
3161 menneskerettigheter. Et reelt klageorgan for å behandle innsynsklager må sikres.
- 3162 20. Styrke retten til informasjon, inkludert dokumenter, etter Miljøinformasjonsloven.
3163

3164 TRYGGHET FRA DISKRIMINERING

- 3165 1. Styrke arbeidet mot rasisme, antisemittisme og annen kulturell eller etnisk basert
3166 diskriminering i arbeidslivet, på boligmarkedet og i skole, politi og helsevesen.
- 3167 2. Gjennomgå politiets praksis med utlendingskontroll for å hindre at den fungerer
3168 diskriminerende.
- 3169 3. Sørg for at hvert politidistrikt prioriterer etterforskning og påtale av hatefulle
3170 ytringer og hatkriminalitet, og tilføre politi og domstoler nødvendige ressurser og
3171 kompetanse til dette.
- 3172 4. Innføre en obligatorisk kvitteringsordning i politiet og tollvesenet for å avdekke
3173 mulige fordomsfulle mønstre og rasisme.
- 3174 5. Gjennomgå taushetspliktbestemmelsene i lovgivningen og forvaltningens
3175 praktisering av offentlighetslovgivningen for å finne ut om offentlighetsprinsippet
3176 overholdes.
- 3177 6. Styrke arbeidet mot seksuell trakassering, blant annet ved at slike saker tas inn i
3178 ordningen for fri rettshjelp.

- 3179 7. Stimulere til økt bruk av mekling som vanlig tvisteløsningsmetode og styrke
3180 rettssikkerheten ved mekling.
- 3181 8. Styrke politiets kompetanse i normbrytende seksualitet.
- 3182 9. Opprette en erstatningsordning for de som har blitt tvunget til sterilisering som en
3183 forutsetning for å endre juridisk kjønn.
- 3184 10. Sikre politiet ytterligere ressurser til å takle hatkriminalitet og jobbe for at politiet i
3185 flere fylker og kommuner skal ha en hatkrimgruppe.
- 3186 11. Innføre en tredje juridisk kjønnskategori.
- 3187 12. Ikke gi statsstøtte til organisasjoner som fremmer rasistiske eller diskriminerende
3188 holdninger basert på kjønn, funksjonsevne, religiøs eller etnisk tilhørighet og
3189 hudfarge.
- 3190 13. Øke statsstøtten til organisasjoner og sentre som jobber mot rasisme, islamofobi
3191 og antisemittisme, og formidler om viktige historiske angrep som 25. juni, 22.
3192 juli-senteret og 10. august-stiftelsen.
- 3193 14. Sikre forutsigbar finansiering for organisasjoner som arbeider med å gi helsefaglig,
3194 sosialfaglig og juridisk bistand til personer i prostitusjon.
- 3195 15. Revidere hallikparagrafen slik at den igjen kun omhandler utnyttelse og tvang.
- 3196 16. Styrke rettssikkerheten til personer utsatt for menneskehandel og gi disse rett til
3197 oppholdstillatelse i Norge.
- 3198 17. Evaluere sexkjøpsloven med sikte på å styrke sexarbeideres rettigheter og
3199 trygghet. Vi vil gjøre det enkelt og trygt å komme seg ut av ufrivillig prostitusjon.
- 3200 18. Nedsette et offentlig utvalg som skal utrede og systematisere kunnskap og
3201 erfaringer knyttet til nasjonal og lokal prostitusjonspolitik.
- 3202 19. Motarbeide alle forsøk på å innføre tiggeforbud og arkitektur som er fiendtlig mot
3203 hjemløse.
- 3204 20. Motvirke rasisme blant større aktører på boligmarkedet oppfølging av profesjonelle
3205 leietakere og sterkere sanksjoner mot diskriminering på boligmarkedet.
3206

3207 **LIKESTILLING OG SELVBESTEMMELSE**

- 3208 1. Gjennomføre pilotprosjekter med stillingssøknader uten navn og kjønn på søker i
3209 statlige ansettelser.

- 3210 2. Jobbe for at mer enn ett kjønn er representert som beslutningstakere og
3211 kandidater til stillinger i offentlige barnehager og barneskoler.
- 3212 3. Gjøre tillitsvalgte på arbeidsplassen bedre i stand til å avdekke og forebygge
3213 rasisme og diskriminering.
- 3214 4. Arbeide aktivt med å bekjempe stereotypier og fordommer i arbeidslivet, og
3215 fremme mangfoldig rekruttering gjennom mentorordninger, kjønnspoeng eller
3216 kvotering, der det er nødvendig for å sikre like muligheter i utdanning og arbeid.
- 3217 5. Åpne opp for at medforelder kan ta omsorgspermisjon de seks første ukene etter
3218 fødsel.
- 3219 6. Innføre likestilt foreldreskap i ny barnelov og foreslå tiltak for å styrke medforelders
3220 omsorgsrettigheter og stimulere til en mer balansert fordeling av omsorgsansvaret.
- 3221 7. At NAV skal instrueres til å praktisere bidragsregler kjønnsnøytralt i samsvar med
3222 hovedregel i loven, og legge avtaler og dom til grunn for beregning av bidrag.
- 3223 8. Be om en egen utredning om menns helse, inkludert psykisk helse og selvmord.
- 3224 9. Sikre økt og kontinuerlig satsing på kvinnehelse.
- 3225 10. Styrke fødetilbudet med mål om et trygt, godt og tilpasset tilbud over hele landet.
- 3226 11. Gjøre flerkulturell doula til et nasjonalt helsetilbud.
- 3227 12. Styrke rekrutteringen til jordmoryrket, og sikre en sammenhengende
3228 svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg, med finansiering som sikrer kvalitet og
3229 tid til omsorg.
- 3230 13. Erstatte dagens abortnemnd med et rådgivende og støttende organ som et frivillig
3231 tilbud rettet mot kvinner og foreldre som vurderer å avbryte svangerskapet.
- 3232 D03: opprettholde (Christine, Ingrid, Lan, Marius, Stefan, Suzanne, Frode)
3233 Tillegg, nytt punkt:
3234 Jobbe for at retten til abort blir grunnlovsfestet
- 3235 14. Jobbe mot all form for aldersdiskriminering i offentlige tjenester.
- 3236 15. Gi gratis prevensjon og graviditetstester til alle under 25 år, og styrke
3237 promoteringen av langtidsvirkende prevensjon.
- 3238 16. Sørge for at alle ansatte i helse- og sosialtjenestene har kompetanse og kapasitet
3239 til å ivareta personer som har vært utsatt for overgrep.
- 3240 17. Sikre alle ansatte i helse- og sosialtjenestene kompetanse om kjønns-, relasjons-
3241 og seksualitetsmangfold.

- 3242 18. Styrke undervisningen i positiv seksualitet, grensesetting og normkritikk i
3243 videregående skoler, samt relevante profesjonsutdanninger.
- 3244 19. Sikre kunnskapsbasert behandling av transpersoner
- 3245 20. La helsetilstand og atferdsmønster være avgjørende for hvorvidt en kan bli
3246 blodgiver, ikke kjønn eller seksuell orientering.
- 3247 21. Ikke utføre kjønnsnormerende kirurgi på interkjønnbarn uten at det er akutt
3248 medisinsk nødvendig, og utsette behandling til barnet selv kan fatte beslutninger
3249 om egen helse.
- 3250 22. Arbeide for at lovforbud mot sex mellom mennesker av samme kjønn fjernes over
3251 hele verden
- 3252 23. Sikre at alle nye skolebygg og offentlige institusjoner skal ha tilgjengelige
3253 kjønnsnøytrale toalett- og garderobemuligheter.
- 3254 24. Forby retusjert reklame som fremmer urealistiske kroppsidealer, og jobbe for
3255 strengere markedsføringsregler for aktører på sosiale medier, som beskytter barn
3256 og unge mot kroppspress og annen negativ påvirkning.
3257

3258 **VOLD I NÆRE RELASJONER**

- 3259 1. Opprettholde og styrke barnehus, krisesenter- og tilbud til ofre for vold i nære
3260 relasjoner i alle deler av landet, blant annet gjennom bedre rammevilkår.
- 3261 2. Arbeidet med krisesentertilbud gjøres i tettere i samarbeid med stat,
3262 fylkeskommune og kommune slik at det skapes et godt, robust tilbud, et bredere
3263 nettverk og tillit til tjenesten
- 3264 3. Bevismateriale fra overgrepsofrene skal sikres uten opphold, og på en betryggende
3265 og skånsom måte. Der det forekommer lange avstander, skal legevakt, legekantor
3266 og tilsvarende være utstyrt med nødvendig utstyr og kompetanse for å sikre bevis.
- 3267 4. Utvide og styrke politiets RISK-spesialenhet (risikoanalyse og
3268 kriminalitetsforebygging av vold i nære relasjoner). Målet er at RISK er et
3269 landsdekkende program innen 2026.
- 3270 5. Jobbe for at det skal være et barnehus i hvert fylke og gi alle barn under 18 år
3271 utsatt for vold og/eller overgrep tilgang til barnehusene.
- 3272 6. Rettighetsfeste helsehjelp og psykososial livsløpsoppfølging til alle barn og unge
3273 som benytter av barnehusene.

- 3274 7. Opprette egne krisesentre for rusavhengige kvinner og styrke ulike krisetiltak
3275 overfor denne gruppen, slik som flere overnattingsmuligheter.
- 3276 8. Gjennomføre en nasjonale kampanje gjennom politiet for å gjenreise tilliten for
3277 rusavhengige til å rapportere vold og overgrep i rusmiljøer, og øremerke midler til
3278 politiet for dette
- 3279 9. Bygge ut hjelpe- og behandlingstilbudet til både utsatte, voldsutøvere og
3280 overgripere, herunder tilbudet til unge overgripere, så man har tilgang på hjelp
3281 uansett hvilken kommune man bor i.
- 3282 10. Nedsette et ekspertutvalg for å styrke kunnskapsgrunnlaget om koblingen mellom
3283 vold og overgrep mot dyr, og vold og overgrep mot barn og i nære relasjoner.
- 3284 11. Sikre at barnevernet blir varslet når omsorgspersoner er siktet eller dømt for vold
3285 mot dyr.
- 3286 12. Tydeliggjøre straffelovens voldtektsbestemmelse, slik at seksuell omgang uten
3287 samtykke defineres som voldtekt, og styrke arbeidet mot festvoldtekter.
- 3288 13. Innføre en nasjonal veileder som sørger for at påtalemyndighetene i alle
3289 politidistrikt har tilgang til og kjennskap til bruk av voldsalarm og omvendt
3290 voldsalarm.
- 3291 14. Jobbe for en lovendring, der illeggelse av kontaktforbud omdefineres fra å være en
3292 straff til et forebyggende beskyttelsestiltak.
- 3293 15. Revidere voldserstatningsloven med formål om å styrke ordningen.
- 3294 16. Stille strengere krav til politiattest for personer som skal jobbe med barn, og
3295 inkludere flere voldslovbrudd som i dag ikke gir merknad på barneomsorgsattesten.
3296

3297 **KRIMINALOMSORG OG STRAFFERETT**

- 3298 1. Styrke uskyldspresumsjonen ved blant annet å gi tydelig signal i
3299 straffeprosessloven om at taushet aldri kan tale i noens disfavør.
- 3300 2. Arbeide for et synlig og reelt tilstedeværende politi i hele landet, med forsvarlig
3301 responstid og tilstrekkelig kapasitet, også til å drive godt forebyggingsarbeid.
- 3302 3. Gå mot generell bevæpning av politiet.
- 3303 4. Sikre at regelverk og praksis for bruk av politiarrest ivaretar de menneskerettslige
3304 kravene knyttet til isolasjon og til å fremstilles for fengsling innen 48 timer etter
3305 pågripelse.

- 3306 5. Styrke elevers rettssikkerhet og personvern ved å stille klare krav til hjemmel for
3307 politiaksjoner, og stanse praksisen med skolerazziaer med narkohunder.
- 3308 6. Styrke politiets og tollvesenets arbeid med organisert og grensekryssende
3309 kriminalitet, inkludert menneskehandel.
- 3310 7. Styrke arbeidet for å avdekke og reagere på miljøkriminalitet ved å intensivere
3311 tilsyn, kontroll, håndheving og sanksjonering, samt øke strafferammene for økt
3312 allmennpreventiv effekt.
- 3313 8. Prioritere og utvikle alternative straffereaksjoner til fengselsstraff, herunder utvide
3314 bruken av samfunnsstraff og elektronisk fotlenke, samt gjenopprettende rett og
3315 bruk av konfliktråd i straffesaker.
- 3316 9. Sikre tilbakeføring til samfunnet gjennom et samhandlingsløft mellom offentlige,
3317 private og frivillige aktører, en mer helhetlig soningsplanlegging og bedre
3318 helseoppfølging under soning.
- 3319 10. Stille klare krav til aktiviteter og sosial kontakt for innsatte, samt sikre at bruken av
3320 isolasjon holdes på et absolutt minimum, og styrke oppfølging, helsehjelp og tilsyn
3321 i isolasjon.
- 3322 11. Styrke kriminalomsorgen for å bedre soningstilbudet og unngå faktisk isolasjon
3323 som følge av mangel på bemanning.
- 3324 12. Styrke kriminalomsorgens arbeid med tilbakeføring underveis i soningen, utvide
3325 muligheten til soning i behandlingsinstitusjon og gi økt støtte til å planlegge livet
3326 etter soning.
- 3327 13. Sikre et mer tverrfaglig tilbakeførings samarbeid og økt satsning på rehabiliterende
3328 tiltak for straffedømte som er rusavhengige eller dømt for gjentakende vold eller
3329 seksuelle overgrep.
- 3330 14. Satse på flere og bedre arbeidsrettede tiltak, som å gi innsatte kompetansegivende
3331 opplæring i arbeidsdriften, tilgang til å ta høyere utdanning, og praksisordninger i
3332 arbeidslivet for innsatte som snart skal løslates.
- 3333 15. Sørge for at tidligere innsatte får tilgang til en fast kontaktperson i det offentlige i
3334 en periode etter løslatelse og øke støtten til frivilliges sosiale tiltak overfor tidligere
3335 innsatte.
- 3336 16. Gi ofre og etterlatte etter alvorlige lovbrudd bedre informasjon og avstand til den
3337 som har permisjoner og prøveløslatelser.
- 3338 17. Styrke soningstilbudet for kvinner, blant annet ved å opprette flere
3339 lavsikkerhetsanstalter og oppgradere soningsfasiliteter.

- 3340 18. Fjerne straff for bruk og besittelse av brukerdoser av illegale rusmidler, og i stedet
3341 satse på skadereduksjon og frivillig spesialisert helsehjelp.
- 3342 19. Redusere strafferammen ved brudd på innreiseforbudet i utlendingsloven.
- 3343 20. Sikre at straffegjennomføringen bedre ivaretar innsattes vern mot umenneskelig
3344 eller nedverdiggende behandling og retten til nødvendig helsehjelp.
3345

3346 **INTEGRERING OG INKLUDERING**

- 3347 1. Sikre at alle barn som oppholder seg i Norge får gå på skole.
- 3348 2. Sikre at barn har rett og tilgang til å praktisere sitt morsmål, og kjenner sin historie
3349 og kultur.
- 3350 3. At myndighetene ikke skal tilbakekalle statsborgerskap, og som et minimum innføre
3351 foreldelsesfrist for tilbakekallelse. Ingen skal tape sitt statsborgerskap eller sendes
3352 ut av landet dersom det er andre familiemedlemmer som forårsaker sak om dette.
- 3353 4. Gi amnesti til papirløse voksne etter sammenlagt 7 års opphold i Norge, og til
3354 papirløse barn etter 4 år.
- 3355 5. Gjøre det mer attraktivt for næringslivet å ansette flyktninger og andre innvandrere
3356 gjennom mentorordninger, lønnstilskudd og bedre oppfølging av praksisplasser og
3357 nyansatte flyktninger.
- 3358 6. Jobbe for økt kompetanse innen seksuelt mangfold og reproduktiv helse i
3359 mottaksapparatet, for å sikre helserettigheter og skeives trygghet.
- 3360 7. Styrke og differensiere opplæringen i norsk språk og samfunnsliv for asylsøkere og
3361 innvandrere for å bidra til raskere integrering.
- 3362 8. Kartlegge innvandreres kompetanse kort tid etter ankomst for å kunne tilby
3363 arbeidsrettet opplæring eller jobb så tidlig som mulig og gjøre det enklere å få
3364 godkjent utdanning fra utlandet.
- 3365 9. Utvide ordningen med tilskudd til organisasjoner som bidrar til integrering i
3366 kommunene, og samarbeide med frivilligheten om å sikre trygge og inkluderende
3367 møteplasser som fremmer folkehelse og livskvalitet for alle.
- 3368 10. Legge til rette for et mer omfattende samarbeid og erfaringsutveksling på tvers av
3369 kommuner i integreringsarbeidet.
- 3370 11. Redusere inntektskravet for familiegjenforening.
- 3371 12. Avskaffe krav om at man ved familiegjenforening for foreldre ikke kan ha ektefelle
3372 eller samboer.

- 3373 **D19:** (Jonas, Lan, Hildegunn, Marius, Hilde, Suzanne, Cecilie) Tillegg: nytt
3374 kulepunkt:
3375 At introduksjonsstønadene skal være lik for alle, uavhengig av alder.
- 3376 13. Gi staten større mulighet til å fastsette bosettingsplasser i kommuner i perioder der
3377 flyktninger må vente over 3 måneder for å bosettes i kommuner.
- 3378 14. Gi kommunene økonomiske insentiver til å ta imot flere flyktninger.
- 3379 15. Oppheve ordningen med midlertidig opphold for enslige mindreårige asylsøkere
3380 mellom 16 og 18 år, og som et minimum sikre at disse og unge papirløse får fullføre
3381 videregående opplæring som er startet i Norge, også etter fylte 18 år.
- 3382 16. Overføre ansvaret for alle enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet.
- 3383 17. Gi barn på asylmottak rett til plass i ordinær barnehage.
- 3384 18. Begrense alderstesting til tilfeller der myndighetene kan dokumentere stor tvil om
3385 oppgitt alder på asylsøkeren. Ved tvil skal dette komme asylsøkeren til gode.
- 3386 19. Øke ytelsene til asylsøkere i mottak, for å hindre matusikkerhet og gi bedre levekår.
- 3387 20. Skjerpe kravene til tilsynsmyndigheter som statsforvalteren for bedre ivaretagelse
3388 av tilsynsoppgaver overfor kommuner som bosetter flyktninger. Tilsynet skal også
3389 inkludere grunnskolene for voksne.
- 3390 21. Garantere asylsøkere på mottak et aktivitetstilbud, inkludert norskundervisning.
- 3391 22. Innføre midlertidig arbeidstillatelse for asylsøkere mens de venter på vedtak.
3392

3393 **DIGITALISERING OG KUNSTIG INTELLIGENS**

- 3394 1. Forby bruk av ansiktsgjenkjenning i det offentlige rom og butikklokaler.
- 3395 2. At Norge støtter EUs innledende arbeid for å regulere avhengighetsskapende
3396 teknologiprodukter, og starte gjennomføringen av EUs regulering av
3397 avhengighetsskapende teknologiprodukter parallelt med pågående forhandlinger i
3398 EU.
- 3399 3. Regulere sosiale medier i en egen lov, etter samme prinsipper som
3400 medieansvarsloven gjør for tradisjonelle medier, med krav om å ha en ansvarlig
3401 redaktør for redaksjonelle beslutninger gjort ved utforming av algoritmer, visning
3402 av innhold og markedsføring på det sosiale mediet.
- 3403 4. Bøtelegge sosiale medieselskaper som med fullt overlegg tjener penger på
3404 algoritmer som fremmer polarisering, radikaliserings og trakassering.

- 3405 5. Sikre at brudd på personvernlovgivningen og GDPR fra de store multinasjonale
3406 selskaper følges opp med høy prioritet av norske myndigheter, gjennom styrket
3407 finansiering av Datatilsynet
- 3408 6. Tilføre politiets nettpatrulje nok ressurser og mandat til å sikre at innbyggere som
3409 ønsker å diskutere og fremme politikk ikke kan jages av sosiale medier gjennom hat
3410 og trakassering.
- 3411 7. At alle brukere og alt innhold finansiert av kommersielle og utenlandske statlige
3412 aktører på sosiale medier merkes tydelig.
- 3413 8. Forby overvåkingsbasert markedsføring og gjøre det lettere å reservere seg mot
3414 det.
- 3415 9. Sette aldersgrensen for sosiale medier hvor personopplysninger lagres og deles til
3416 16 år.
- 3417 10. Innføre en norsk digital standard for offentlige innkjøp som stiller krav om
3418 informasjonssikkerhet, personvern og andre digitale rettigheter.
- 3419 11. Bevilge midler til etterretningstjenesten og PST for å øke etterforskning av
3420 påvirkningsoperasjoner og svindelforsøk med bruk av maskingenerert informasjon.
- 3421 12. At Norge gjennomfører en digital lovvask for å sikre teknologinøytrale forskrifter og
3422 regelverk som ikke står i veien for bedre tjenester.
- 3423 13. At de som ikke kan eller vil delta i det digitale rom alltid har alternativer, både
3424 gjennom direkte kontakt og satsing på universell utforming.
- 3425 14. At offentlige organisasjoner som skal gjøre store anskaffelser skal ha ansatte
3426 IT-eksperter som deltar i og styrer offentlige IT-prosjekter.
- 3427 15. Stoppe habilitetskonflikter innen offentlige investeringer der konsulentselskap gir
3428 offentlige organisasjoner råd om innleie av egne kollegaer.
- 3429 16. At avtaler knyttet til offentlig digitale investeringer skal være åpne.
- 3430 17. At offentlig finansiert programvare som hovedregel skal være åpent for innsyn for
3431 alle (Public Money, Public Code).
- 3432 18. At offentlige organisasjoner som utvikler programvare setter av 1% av
3433 utviklingskostnadene til et fond for åpen programvare.
- 3434 19. At juridiske barrierer for å åpne og bruke offentlige data reduseres.
- 3435 20. At staten tar ansvar for å levere digitalt identifisering (bankid) for de i Norge som
3436 av ulike grunner ikke får eller har kundeforhold hos bankene.

- 3437 21. Implementere EUs AI Act så fort som mulig, spesielt kategorisering av kunstig
3438 intelligens etter risikogrupper, at høy-risiko kunstig intelligens følger strenge krav
3439 og at tekst, video, musikk og bilder som er generert av kunstig intelligens blir
3440 tydelig merket for brukeren.
- 3441 22. At tilsyn med kunstig intelligens i Norge samles i ett tilsynsorgan med overordnet
3442 ansvar, så ansvaret ikke spres mellom flere organer.
- 3443 23. At opphavspersoner skal kunne begrense bruk av sine åndsverk til trening av
3444 kunstig intelligens.
- 3445 24. At automatiserte beslutningsprosesser som påvirker mennesker er transparente og
3446 mulig å ettergå.
- 3447 25. At Norge investerer i utdanning innen teknologifag og etterutdanning for å sikre at
3448 de som får sine yrker endret av kunstig intelligens får nye muligheter.
- 3449 26. At alle norske språk får gode språkmodeller, slik at norske borgere får fullverdig
3450 verdi av verdiskapningen.
- 3451 27. At lover, kartdata, statistikk og andre datasett som eies av det offentlige skal kunne
3452 benyttes til trening av kunstig intelligens slik at det offentlige som helhet skal
3453 kunne tilby en bedre forvaltning av innbyggernes behov.
- 3454 28. Utrede hvordan Norge kan sikre mer demokratisk utvikling og tilgang til kunstig
3455 intelligens for å motvirke at utviklingen drives av få markedsledende aktører med
3456 unik kapitaltilgang, f.eks. gjennom å lage norsk offentlig infrastruktur for kunstig
3457 intelligens eller samarbeide med EU a la CERN.
- 3458 29. At modeller med høy risiko må registreres og godkjennes hos et tilsyn for kunstig
3459 intelligens før anvendelse.
- 3460 30. At Norge støtter opp om internasjonalt samarbeid for regulering, sikkerhet, og
3461 tilsyn for å motarbeide internasjonal og human risiko knyttet til kunstig intelligens
- 3462 31. Styrke forskningen på evnene til, og etiske konsekvenser av, autonom kunstig
3463 intelligens for å klarlegge faktisk tilstand og utvikling på teknologien. Samt styrke
3464 forskningen på trygg kunstig intelligens og forklarbarhet – altså hvordan forklare
3465 hvorfor en modell oppfører seg som den gjør
- 3466 32. Sikre at kunstig intelligens og språkteknologi tar hensyn til de norske skriftspråkene
3467 og talemålene.

3468 DELTAKELSE FOR ALLE

- 3469 1. Gi alle likestilte liv uavhengig av funksjon ved å legge til rette for selvbestemmelse,
3470 selvstendig deltakelse og muligheten til å bidra i samfunnet og egen hverdag, samt
3471 bygge ned geografiske forskjeller i oppfyllelse av rettigheter.
- 3472 2. Anerkjenn at funkofobi er en utbredt holdning som påvirker tilbud av tjenester,
3473 vurdering av rettigheter og økonomiske prioriteringer.
- 3474 3. Ta menneskerettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) inn i
3475 menneskerettighetsloven i sin helhet.
- 3476 4. Gjøre det mulig for funksjonshindrede å delta likestilt samtidig som det ikke fører til
3477 økte utslipp eller tap av biodiversitet ved å gjøre nullutslipp kollektivløsninger
3478 tilgjengelige for selvstendig bruk, gi tilpasset elbil, tilpasse sykkelveier til raske
3479 elektriske mobilitetshjelpemidler og gjøre naturopplevelser tilgjengelige på en
3480 skånsom måte for naturen.
- 3481 5. Opprette en sannhets og forsoningskommisjon som skal granske historiske og
3482 nåværende systematiske brudd på menneskerettighetene til mennesker med
3483 funksjonsnedsettelse.
- 3484 6. Iverksette tiltak for å gjenopprette funksjonshindredes tillit til det offentlige og
3485 sikre tilgangen til offentlig debatt og politisk deltakelse på lik linje med andre
3486 innbyggere.
- 3487 7. Gi diskrimineringsnemnda økt kompetanse på tilrettelegging i arbeid, skole og
3488 studier, også innen profesjonsstudiene.
- 3489 8. Lage retningslinjer for hvordan det offentlige skal redegjøre for vurderinger av
3490 "uforholdsmessig byrde" i saker om universell utforming og tilrettelegging for
3491 deltakelse. På en sånn måte at diskrimineringsnemnda kan vurdere
3492 forholdsmessigheten.
- 3493 9. Jobbe for økt fokus på trakassering, vold og overgrep mot personer med nedsatt
3494 funksjon, samt at det er enkelt å melde i fra om slike hendelser og at det følges
3495 opp.
- 3496 10. Gjøre BPA til en statlig ordning, under Arbeids- og sosialdepartementet, som gis
3497 uavhengig av størrelsen på behovet og som skal kunne brukes til å leve selvstendig
3498 også på fritiden.
- 3499 11. Sikre retten til selvbestemmelse og retten til å motta nødvendig støtte til å utøve
3500 den rettslige handleevnen. Inkludert retten til å velge bort hjelpetilbud.

- 3501 12. Definere bevegelsehjelpemiddel og kommunikasjons hjelpemidler som kritiske
3502 hjelpemidler og sikre hjelp innen 3 timer ved feil, samt rettighet til reparasjon og et
3503 forsvarlig lånehjelpemiddel innen et døgn så langt det er mulig.
- 3504 13. Utvide potten til aktivitetshjelpemidler for alle under 26 år og tilby lån til alle over
3505 26 år med samme vilkår som lånekasselån.
- 3506 14. Kartlegge hvordan standarder og regler for ulike typer mobilitetshjelpemidler kan
3507 tilpasses bruk på både gående, syklende og friluftslivsarenaer.
- 3508 15. Styrke tilbudet om funksjonsassistanse og lønnstilskudd i arbeidslivet.
3509 Funksjonsassistanse må gis på bakgrunn av behov for assistanse og ikke typen
3510 funksjonsnedsettelse. Muligheten til å takke ja til en jobb skal ikke hindres av
3511 antallet som allerede bruker disse tilbudene.
- 3512 16. Funksjonsassistentordningen må utvides slik at den også inkluderer personer som
3513 er på arbeidsutprøving, har en midlertidig ansettelse, har praksisplass, jobber frilans
3514 og for de som studerer på voksenopplæring, høyere utdanning eller fagskoler.
- 3515 17. Etablere en tilskuddsordning til virksomheter som raskt gjør eiendom og interiør
3516 mer universelt utformet i forbindelse med nyansettelser.
- 3517 18. Lage en plan for å gjøre offentlige bygninger tilgjengelige for mennesker med
3518 mobilitetshjelpemidler, synshjelpemidler, mennesker med sensorisk sensitivitet og
3519 mennesker med utmattelse.
- 3520 19. Gjøre en ekstraordinær innsats for å sikre at alle barneskoler og ungdomsskoler skal
3521 være tilgjengelige med rullestol innen 2032.
- 3522 20. Offentlige tjenester som tilbys fra bygninger som ikke kan gjøres tilgjengelig, må
3523 flyttes til egnet bygg.
- 3524 21. Pålegge offentlige virksomheter og bedrifter å informere i tilgjengelige kanaler om
3525 bygningers tilgjengelighet, tilpasninger og planer for å øke tilgjengeligheten.
- 3526 22. Ingen skal bosettes langvarig i bofellesskap eller på sykehjem mot sin vilje.
- 3527 23. Gjennomgå Plan- og bygningsloven for å utbedre regler for universell utforming
3528 som underbygger muligheten for å delta og bo selvstendig.
- 3529 24. Lage eller finansiere en digital løsning for boligbygging mellom mennesker med
3530 tilpassede boliger.
- 3531 25. Gjøre det forbudt å bruke en øvre aldersgrense for tjenester/rettighetene til
3532 funksjonshindrede, muligheten til å delta i samfunnet skal være det som er
3533 avgjørende.

- 3534 26. Sikre mennesker med funksjonsnedsettelse reell medvirkning i arbeid med NOU-er
3535 og andre prosesser som påvirker deres levekår uten at pårørende gjør mesteparten
3536 av medvirkningen.
- 3537 27. Der hvor det av tungtveiende grunner velges kollektivløsninger som ikke muliggjør
3538 selvstendig reise for personer med funksjonsnedsettelse, skal det utløse rett til et
3539 annet tilbud, sånn som tilpasset bil, parkeringstillatelse og økt beløp på TT-kort.
- 3540 28. Gjøre det mulig å gi tillatelsen for tilrettelagt parkering (såkalt HC-kort) til flere og
3541 stimulere til at kommuner sikrer at tilstrekkelig antall plasser reserveres til formålet.
- 3542 29. Innføre en lovfestet plikt for alle kommuner å tilby ledsagerbevis, samt sørge for at
3543 alle som mottar offentlig støtte skal godta ledsagerbevis.
- 3544 30. Det offentlige skal ha en mer aktiv holdning til begrepene funksjonshindrede og
3545 kronisk syke bruker om seg selv
3546
3547

3548 **URFOLK OG NASJONALE MINORITETER**

- 3549 1. Gjøre samefolkets dag til offisiell fridag i Norge.
- 3550 2. Støtte og videreutvikle Sametinget som det viktigste verktøyet for
3551 selvbestemmelse for det samiske folket, samt styrke og lovfeste
3552 konsultasjonsordningen mellom Staten og Sametinget.
- 3553 3. Innføre prosedyrer for å gi forutsigbarhet i økonomiske spørsmål for Sametinget og
3554 andre samiske budsjettområder, for eksempel ved at det hvert år legges frem en
3555 stortingsproposisjon om satsingsområder og prioriteringer i samepolitikken.
- 3556 4. Innføre en ordning med samiske observatører i Stortinget og gi Sametinget
3557 forslagsrett i Stortinget.
- 3558 5. At Stortinget som en del av sin kontroll med forvaltningen iverksetter en
3559 gjennomgang av manglende implementering av vedtak på det minoritetspolitiske
3560 feltet.
- 3561 6. Utrede et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale
3562 minoriteter, herunder former for medbestemmelse.
- 3563 7. At Regjeringen årlig skal rapportere til Stortinget om oppfølgingen av Sannhets- og
3564 forsoningskommisjonens rapport.
- 3565 8. Sette i gang en uavhengig gransking av Fosen-saken.

- 3566 9. Etablere et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med
3567 ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.
- 3568 10. Kartlegge betydningen av og tapet av duodji, joik, matsystemer, tradisjonell
3569 kunnskap, samisk verdensforståelse og åndelighet, samt mangfold innen kirkeliv.
- 3570 11. At kunnskapsformidling om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser styrkes i
3571 undervisningen i grunnskole, i videregående skole og ved høyskoler og
3572 universiteter.
- 3573 12. Styrke skogfinske, samiske og kvenske/norskfinske kulturinstitusjoner,
3574 kulturorganisasjoner og kunstner- og kulturmiljøer, samt støtteordningene for
3575 driftstilskudd og prosjekttilskudd til nasjonale minoriteter.
- 3576 13. Styrke forskning og formidling på urfolk og nasjonale minoriteters historie, språk og
3577 kultur i universiteter, museer, arkiver og kulturinstitusjoner.
- 3578 14. Gi kvenske/norskfinske og skogfinske kulturminner et lovfestet vern på linje med
3579 samiske kulturminner og etablere Norsk Skogfinsk Museum/Norjan
3580 metsäsuomalaismuseum som et nasjonalt kultur- og kunnskapssenter.
- 3581 15. At navneloven endres med hensyn til krav om antall slektsledd, slik at skogfinner og
3582 kvener/norskfinner ikke blir forhindret fra å ta tilbake etternavn som har blitt
3583 fornorsket.
- 3584 16. At eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark kartlegges i tråd
3585 med folkeretten. Inkludert retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og
3586 nasjonale minoriteters bruksrettigheter. Samt en samlet gjennomgang av
3587 reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.
- 3588 17. Styrke arbeidet for å beskytte og bevare urfolks og andre minoriteters rettigheter
3589 internasjonalt.
- 3590 18. At samenes rett til kulturutøvelse blir ivaretatt i det grønne skiftet, gjennom å treffe
3591 tiltak for å beskytte samiske rettigheter både mot klimaendringer og mot
3592 naturinngrep som truer disse rettighetene.
- 3593 19. Prioritere arbeid i skole og andre miljøer for å motvirke antisemittisme og
3594 antisiganisme. Det skal være trygt å være jøde, kven/norskfinne, skogfinne, rom,
3595 romanifolk/tater og same i Norge.
- 3596 20. Bidra til at det norske romfolkets kultur ivaretas og videreføres, og støtte arbeid
3597 som setter søkelys på romanifolkets og romenes historie og kultur i Norge,
3598 inkludert språkene romani og romanés.
- 3599 21. Gi reindriften stabile økonomiske rammevilkår og samtidig sikre god dyrevelferd og
3600 forvaltning av beiteområder.

3601 22. At Norge skal være en sterk stemme innad i Europa-samarbeidet for å sikre rom og
3602 romanifolks menneskerettigheter og formelle unnskyldninger og oppreisning for
3603 den urett som er begått mot dem.
3604

3605 RELIGION OG LIVSSYN

3606 1. Sikre et livssynsåpent samfunn, anerkjenne troens betydning i mange menneskers
3607 liv, og likebehandle alle tros- og livssynssamfunn.

3608 2. Sikre vern mot diskriminering på bakgrunn av religion, livssynstilhørighet og
3609 kulturell tilhørighet, og retten til religionsutfoldelse, også i det offentlige rom.

3610 3. Legge til rette for og utfordre til at tros- og livssynssamfunn bidrar med sine egne
3611 stemmer inn i den moralske utfordringen klima- og miljøkrisen utgjør.

3612 4. Invitere tros- og livssynssamfunn til samskaping om sosiale utfordringer,

3613 5. Jobbe for stabile rammebetingelser for trossamfunnenes virksomhet.

3614 6. Reetablere en særlig støtteordning for musikk- og kulturpraksis i tros- og
3615 livssynssamfunn etter modell av Kulturrådets støtteordning for kirkemusikk.

3616 7. Legge til rette for at eldre og syke i institusjoner kan få sjelesørgere fra den tros-
3617 eller livssynsretningen de måtte ønske.

3618 8. Videreføre statlig tilskudd til drift av KAs nasjonale kirkebyggdatabase og
3619 finansiere utvidelse av denne til å omfatte alle tros- og livssynssamfunns bygg og
3620 gravplasser.

3621 9. Legge til rette for etablering av flere livssynsfleksible seremonirom.

3622 10. Gjennomføre bevaringsstrategien for kirkebygg, så kulturhistorisk verdifulle kirker
3623 bevares og holdes tilgjengelige for befolkningen.

3624 11. Sikre økonomisk støtte til organisasjoner som arbeider for å styrke kvinner og
3625 skeives rettigheter innenfor tros- og livssynssamfunn, og støtte inkluderende lokalt
3626 barne- og ungdomsarbeid i regi av trossamfunn og organisasjoner.
3627

3628 SPRÅK

3629 1. Grunnlovsfeste jamstillingen mellom bokmål og nynorsk.

3630 2. Sikre minoriteters rett til eget språk og kulturell utfoldelse.

- 3631 3. Sikre likeverdige tjenester og rettssikkerhet for minoritetsspråklige innbyggere ved
3632 å sørge for at alle offentlige etater overholder tolkeloven.
- 3633 4. Styrke tilsynet med offentlige etaters bruk og bestilling av tolk, styrke budsjettene
3634 til nødvendige tolketjenester, og jobbe for at tolk skal bli en beskyttet tittel.
- 3635 5. Gi grunnleggende innføring i samisk og tegnspråk som del av norskundervisningen
3636 for alle skolebarn.
- 3637 6. Bevare statlige sameskoler som samiske alternativ i grunnutdanningen og nasjonale
3638 sentre for språkopplæring.
- 3639 7. Etablere støtteordninger for oversettelse av barne- og ungdomslitteratur til samisk
3640 og for oversettelse av samiske bøker til norsk.
- 3641 8. Ta initiativ til en nasjonal satsing for revitalisering av kvensk språk, blant annet ved
3642 øke bruken av kvensk i det offentlige rom og i media og styrke kvensk undervisning,
3643 for å få opp antall språkbrukere til et nivå som kvalifiserer til nivå III i
3644 minoritetsspråkpakten.
- 3645 9. Iverksette nasjonale satsinger for å synliggjøre og fremme romani og romanés.
- 3646 10. Få på plass en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og
3647 samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.
- 3648 11. Styrke kvensk, sørsamisk, lulesamisk, og jobbe for at pite-, ume- og skoltesamisk på
3649 sikt kan inkluderes av minoritetsspråkpakten.
- 3650 12. Være en pådriver til et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende
3651 samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og
3652 språkrevitalisering.
- 3653 13. At språksentrene får et tydeligere ansvar, og tilstrekkelig finansiering, til å tilby
3654 jevnlig språkkurs også til voksne.
- 3655 14. Arbeide for etablering av flere språk- og kultursentre og gi økt støtte til
3656 oversettelse av litteratur og film, samt digitale verktøy for urfolks- og
3657 minoritetsspråk.
- 3658 15. Utvide tolketjenesten slik at tegnspråktolk kan brukes til å delta likestilt i
3659 hverdagen. Vaktordning for tegnspråktolker kan ikke basere seg på frivillighet.
- 3660 16. Styrke døves og deres familiers rett til tegnspråkopplæring, samt styrke arenaer for
3661 døvekultur.
- 3662 17. Gi norsk tegnspråk offisiell status og større plass i det offentlige rom.

- 3663 18. Styrke bruken av nynorsk i offentlig kommunikasjon for å gjøre den reelt likestilt
3664 med bokmål.
- 3665 19. Håndheve og styrke elevenes språklige rettigheter, og sikre at både digitale og
3666 fysiske læremidler skal gjøres tilgjengelige parallelt på begge målformer.
- 3667 20. At elever som er fritatt fra sidemålsundervisning, skal møte litterære tekster og
3668 sakprosa på sidemålet.
- 3669 21. Jobbe for at studenter går ut av lærerutdanningene med kompetanse til å
3670 undervise i og på nynorsk, og at lærere har tilgang på etter- og videreutdanning
3671 som styrker deres kompetanse i nynorsk.
- 3672 22. Sikre at lærere får benytte eget hovedmål i undervisning.
- 3673 23. Sikre videre utvikling av nynorskspråklige læremidler og læringsressurser for
3674 voksne innvandrere.
- 3675 24. Støtte universitets- og høyskolesektoren i utvikling av norsk fagterminologi for å
3676 hindre domenetap til engelsk, og sikre retten til å skrive avhandlinger på norsk.
- 3677 25. Støtte digitale, fritt tilgjengelige norske ordbøker.
- 3678 26. Øremerke midler til tospråklig fagopplæring, morsmålsopplæring og særskilt
3679 norskopplæring og undersøke hvordan denne rettigheten blir fulgt opp i skolen.
- 3680 27. Støtte bruk og unngå dubbing av andre skandinaviske språk i tv og film for barn.
- 3681 28. Sikre gode økonomiske kår for litteratur, scenekunst, film, musikk og andre
3682 kulturuttrykk på nynorsk og språkene til urfolk og nasjonale minoriteter.
- 3683 29. Gjennomføre en systematisk satsing på klarspråk i alle offentlige etater og med
3684 tydelige krav til måloppnåelse.
- 3685 30. Arbeide for at grunnloven oversettes til nordsamisk, med mål om at den etter hvert
3686 også skal foreligge på andre minoritetsspråk.

6. MOBILITET I HELE LANDET

3687

3688 VISJON

3689 *I 2045 er hverdagsreiser og annen transport trygg, fri og god for miljøet. Både folk og*
3690 *varer fraktes fra A til B uten utslipp og unødvendig naturødeleggelse. Om du bor i by*
3691 *eller bygd, eller er på ferie i Norge, skal det være enkelt å reise miljøvennlig. Fordi vi*
3692 *har satset på kompakt og naturvennlig stedsutvikling, er det enklere enn noen gang*
3693 *å koble landet sammen gjennom et smidig og effektivt transportsystem.*

3694 *Alternativene til forurensende fly og bilreiser har blitt så gode at ingen savner den*
3695 *tiden hvor vi brukte skattepenger til å utvide flyplasser og motorveier.*

3696 *I de sentraliserte deler av landet vårt reiser de aller fleste trygt, raskt og effektivt med*
3697 *en kombinasjon av kollektivtransport, sykkel- og gange. Bussen, banen og toget har*
3698 *blitt så billig og bra at de fleste ønsker å reise med dem. Når folk som bor i byen*
3699 *trenger bil velger de bildelingstjenestene som har gjort det unødvendig og lite*
3700 *lønnsomt å eie sin egen bil. Folk velger ikke dette fordi de må, men fordi det gir mening*
3701 *i deres liv.*

3702 *I de mange delene av Norge hvor det fortsatt er behov for privatbiler, er det elbil som*
3703 *gjelder, og uansett hvor du befinner deg er det gode lademuligheter. Fylkesveiene,*
3704 *som tidligere ble nedprioritert fordi politikerne bygget motorveier i byområder, er nå*
3705 *så godt vedlikeholdt at folk alltid kommer trygt frem til jobb, skole og fritidsaktiviteter.*
3706 *Å kunne reise og bevege seg fritt er et samfunnsgode, og grønn politikk har gjort dette*
3707 *mer tilgjengelig for alle. Det handler ikke om å tvinge noen til å velge dårlige*
3708 *alternativer av hensyn til klima- og natur, men om at de miljøvennlige alternativene er*
3709 *både best og billigst. Løsningen vi har utviklet er like tilgjengelig for både oss som bor*
3710 *her som de som kommer på besøk fra andre land og landsdeler for arbeid eller*
3711 *fornøyelse.*

3712

3713 GRØNNERE OG SMIDIGERE MOBILITET

3714 *Norge er et langstrakt land der fremkommelighet for mennesker og gods må sno seg*
3715 *gjennom byer, fjell, daler og til sjøs. Vår bosetting over hele landet, og verdiskapning*
3716 *basert på lokale ressurser innen industri, matproduksjon og reiseliv, krever at vi har et*
3717 *transportsystem som er effektivt samtidig som det bidrar minst mulig til utslipp og*
3718 *forbruker minimalt med naturressurser.*

3719

3720 *De Grønne prioriterer utslippsfri og arealeffektiv samferdsel der alle enkelt finner det*
3721 *reise- og transportmiddel de har behov for og opplever trygt. Det innebærer at vi må*
3722 *utvikle et tilgjengelig nettverk av konkurransedyktige transportsystem tilpasset formål*

3723 og miljøet. Ikke som i dag der bilen passer for alt. De grønne vil endre nordmenns
3724 tankesett fra å tenke at dette er eneste mulige fremkomstmiddel til å tenke mobilitet.
3725 Ved bruk av ny teknologi kan vi allerede i dag enkelt hente informasjon om
3726 transportmuligheter fra A til B. Det vi står foran er å binde dette sammen slik at det blir
3727 like enkelt å ta opp appen som å finne bilnøkkelen.

3728
3729 Hensyn til samfunnsøkonomisk nytte må integrere hvor viktig klima og biomangfold er i
3730 et langsiktig økonomisk og eksistensielt perspektiv. Det beste tiltaket vi gjør for å sikre
3731 gode liv for flere er å redusere behovet for reiser og videre gjør det trygt og enkelt å
3732 bevege seg til fots eller rullende som myk trafikant, for mennesker i alle aldre.

3733

3734 TRÅKK OG SKRITT FOR FOLKEHELSEN

3735 En av de viktigste kilder til uhelse er at vi sitter for mye. På jobb, skole, hjemme og i bil.
3736 Å gå er den enkleste formen for transport, og bør være det vi i dagliglivet gjør mest
3737 uavhengig om man bor i byen eller på landet. For å komme dit må vi snu på
3738 prioriteringene og planlegge steder slik at unge, gamle og rullende enkelt kan komme
3739 seg til daglige gjøremål og opplevelser raskt (eller sakte) og trygt med sko og pedaler.
3740 Byer og tettsteder må planlegges slik at de myke trafikantene på sykkel og til fots får
3741 prioritet hele året. Boligområder må planlegges slik at det primært er gående og
3742 syklende som kommer til døra, skoleveier må være trygge helt frem til skolegården,
3743 fortau og sykkelfelt må være brede nok og driftet slik at de er tilgjengelig også når det
3744 er vinter og glatt og mye nedbør, og ikke minst må gange og sykkelruten være en god
3745 opplevelse som gir overskudd og energi i vårt daglige liv.

3746

3747 FRA NÅ AV REISER VI SAMMEN

3748 Kollektivreiser kan frigjøre tid fra å holde i rattet til å heller nyte utsikten, lese en bok
3749 eller utføre arbeid og kanskje møte en gammel eller ny venn. For at vi skal se og benytte
3750 oss av de mulighetene må kollektivtilbudet være tilgjengelig der folk bor, forutsigbart,
3751 rimelig og enkelt å benytte. De Grønne vil gi kollektivtilbudet prioritet i trafikken -
3752 sørge for jevnlig avganger, god informasjon, billigere billetter, og sikre universell
3753 utforming på kjøretøy og perrong slik at alle kommer med.

3754

3755 Vårt mål er at flere skal kunne reise på skinner fordi det er klimasmart, energieffektivt,
3756 arealbesparende og kan frakte mange langt og raskt. Togtilbudet må bli mer
3757 tilgjengelig, billigere og forutsigbart for at de reisende skal foretrekke tog på lange og
3758 mellomlange reiser. Det må satses mer på drift og vedlikehold av eksisterende skinner
3759 slik at togene kommer frem i tide, og ta opp igjen tilbud på linje som har vært ute av
3760 drift der det er kundegrunnlag (f.eks. Østre linje i Østfold).

3761

3762 De Grønne vil samarbeide med våre naboland for å sikre attraktive og effektive
3763 togforbindelser mellom de store byene i Norge og i Norden, og knytte oss tettere til
3764 Europa med høyhastighetstog. Gjennom dette får vi et godt tilbud både for
3765 pendlere, turister og frakt av gods som skal mellom mindre og større steder langs
3766 skinnene. De Grønne vil stanse oppsplittingen i driften av tog og infrastruktur, og få i
3767 gang en helhetlig utvikling av togtilbudet snarest mulig.

3768

3769 Bussen er en arbeidshest i det norske kollektivtilbudet og kommer seg stort sett frem til
3770 de fleste små og store steder. De Grønne ønsker å styrke tilbudet med bussavganger
3771 på strekninger og til steder der toget ikke er tilgjengelig. Kollektivterminaler på små og
3772 store steder må plasseres og utformes slik at overgangen mellom ulike kollektivtilbud er
3773 enkelt, effektivt og tilgjengelig.

3774

3775 FORTSATT BEHOV FOR 4 HJUL

3776 Transportmiddel på 4 hjul har kommet for å bli og transporterer oss effektivt til mål som
3777 ikke kan nås på skinner, vinger eller kjøll. De Grønne vil prioritere å vedlikeholde og
3778 utbedre det eksisterende veisystemet fremfor å bruke milliardbeløp på
3779 motorveiprosjekter som gir små tidsbesparelser og forbruker uforholdsmessig mye
3780 natur.

3781

3782 Trafikksikkerhet langs veisystemet med ras og skredsikring, fartsreguleringer i
3783 tettbygde strøk og lavere fartsgrense på motorveiene prioriteres for å gi trygghet for
3784 reisende i by og bygd.

3785

3786 De Grønne vil at det skal være attraktivt å velge bort bruk av egen bil. Vi må skape et
3787 økosystem av alternativer i byer og tettsteder, som gjør det enkelt å bruke
3788 kollektivløsninger, sykkel, bildeling og samkjøring for å gjøre den omstillingen vi trenger.
3789 På steder med lite marked for deleløsninger vil den fossilfrie bilen være viktig for de
3790 fleste innbyggerne og godt nettverk av ladestasjoner er en forutsetning for
3791 nullutslippsmålet.

3792

3793 FRAMTID PÅ KJØL

3794 Sjøfartsnasjonen Norge har gode forutsetninger for å bli verdensledende på
3795 miljøvennlig og effektiv skipsfart. Nullutslipp sjøtransport kan bli en viktig
3796 eksportartikkel og vil bidra til økt sysselsetting langs kysten. Ansatte i olje- og
3797 leverandørindustrien har kompetanse som vil være nyttig og viktig i dette

3798 utviklingsarbeidet. De Grønne vil ha en storsatsning på innovasjon i maritim sektor og
3799 vil se på tilsvarende ordninger som i dagens petroleumsindustri.

3800
3801 Kystfylkene har naturlige sjøforbindelser som bør utnyttes i større grad enn i dag.
3802 Hurtigbåter og båttaxier uten utslipp bør bli en del av kollektivtransporten der det er
3803 mulig, og kan med fordel kombinere passasjertransport med varelevering. Utslippsfrie
3804 ferges er et mye bedre alternativ for natur og klima enn gigantiske broer og tunneler. De
3805 Grønne vil sørge for satsing på infrastruktur i havner og farleder for å legge til rette for
3806 framtidens sjøtransport.

3807

3808 FRAMTIDEN PÅ VINGER

3809 I framtiden kan flytrafikken gjennomføres utslippsfritt, men det er usikkerhet knyttet til
3810 spesielt større fly og lengre reiser. Den største andelen flyreiser bør derfor bli
3811 utslippsfrie reiser i områder hvor det ikke finnes gode alternativer. Internasjonale
3812 flyreiser bør reduseres slik at de utgjør en liten andel av hver innbygger sine reiser i
3813 løpet av livet. De Grønne vil at informasjon om klimaeffekten av reisene skal
3814 kommuniseres tydelig og at tiltak som øker mengden flyreiser avsluttes.

3815
3816 Reduksjonen i flyreiser krever aller mest av virksomheter som har en svært utstrakt bruk
3817 av dem til pendling og møtevirksomhet. Når mange og lange flyreiser koster mer blir
3818 alternativene mer attraktive. De Grønne vil at det ikke skal lønne seg å velge flyreiser
3819 fremfor andre løsninger.

3820

3821 GODSET SKAL TRYGT HELT FREM

3822 Transport av varer krever stadig mer energi og areal som følge av forholdsvis billige
3823 transportkostnader globalt og økt konsum av forbruksartikler. De grønne vil stoppe
3824 denne utviklingen og omstille varetransporten i Norge til å bli mer arealeffektiv og helt
3825 utslippsfri, og rette kostnader for samfunnet med økt varetransport mot de som
3826 forbruker mest.

3827

3828 Selv om gods på sjø krever mer energi er det en fordel at det ikke krever like store
3829 inngrep i naturen som veginfrastrukturen. Jernbanen kan brukes til mer effektiv frakt av
3830 gods der vi allerede har bane på plass. I byer og tettbygde strøk er det en utfordring at
3831 vareleveranser skjer med store biler som bidrar til utslipp, støy og vansker med
3832 fremkommelighet for myke trafikanter. De Grønne vil fremme løsninger for smidig
3833 varelevering med stillegående, utslippsfrie og arealeffektive transportmidler.

3834

3835

3836 BÆREKRAFTIG REISELIV

3837 Norge som ferieland, både for oss som bor her og de som kommer langveisfra, blir på
3838 grunn av klimaendringene mer og mer attraktivt. Hetebølger i sørligere strøk, stabile
3839 snøforhold i vintersesongen her nord, tilgjengelig natur og attraktive byer har allerede
3840 vist seg i økt turisme. De Grønne ønsker et reiseliv som tilrettelegges på naturens og
3841 miljøets premisser både i arealbruk og utslipp.

3842
3843 Kollektivkapasiteten må tilpasses varierende behov slik at kapasiteten på veier,
3844 flyplasser og havner ikke overbelastes i høysesonger. De Grønne vil ha kvalitet fremfor
3845 kvantitet i cruise-næringen, og la hensynet til lokalbefolkning, klima og natur komme
3846 først. Hurtigruten er et godt eksempel på en reiselivsaktør som kan balansere forholdet
3847 mellom internasjonal turisme og kystsamfunnenes behov for lokalt reiseliv og frakt av
3848 gods og mennesker mellom nord og sør. Nærturismen må utvikles slik at de korte
3849 turene gir pusterom i og mellom hverdagene, med en helhetlig tilrettelegging på tvers
3850 av kommuner kan lengre turer på sykkel bli mer tilgjengelig i feriene våre.

3851

3852

3853 VÅRE LØSNINGER

3853

3854 GRØNNE VERKTØY I SAMFERDSEL

3854

3855 De Grønne vil:

- 3856 1. Gjøre klima- og naturmål, og vern av matjord forpliktende for areal- og
3857 transportplanlegging, herunder Nasjonal transportplan (NTP).
- 3858 2. Sørge for at transportetatene har som formål å styrke den helhetlige planleggingen
3859 og vedlikeholdet innen transportsektoren. Vurdere å avvikle Statens Vegvesen.
- 3860 3. Stille krav om nullutslipp i alle offentlige anbud både for kollektivløsninger,
3861 produksjonen av transportmidler og anleggsfasen i veiprojekt.
- 3862 4. At alle samferdselsprosjekter skal være arealnøytrale. Ethvert inngrep som ikke kan
3863 unngås for å bygge veier, jernbane og lignende må kompenseres ved at det
3864 restaureres eller reetableres natur et annet sted.
- 3865 5. At nye vei- og gatenormaler skal vektlegge myke trafikanter, stedsutvikling,
3866 universell utforming, bomiljø, trafiksikkerhet, natur og klima.
- 3867 6. Gi kommuner spillerom til å implementere løsninger som prioriterer myke
3868 trafikanter i lover og forskrifter. Dette kan være nye skilt- og oppmerkingsregler,
3869 lavere fartsgrenser, regelverk for syklende, automatisk trafikkontroll, geografiske

- 3870 soner som kun tillater noen type kjøretøy, nullutslippssoner, dynamisk og digital
3871 regulering.
- 3872 7. Se på organisering av veier i de største byområdene med sikte på å gi byene større
3873 selvråderett over veier i egen by.
- 3874 8. Håndheve og styrke lovverket for å sikre samordningen av bolig-, areal- og
3875 transportplanlegging slik at transportbehovet reduseres og bebyggelse lokaliseres
3876 på rett sted. Det regionale nivået og staten må få større myndighet til å styre
3877 arealpolitikken for å oppfylle dette målet.
- 3878 9. Sørge for at viktige offentlig funksjoner, som sykehus og politi, er enkelt
3879 tilgjengelig med kollektivtransport i byer og tettsteder.
- 3880 10. Etablere utviklingsavtaler med regionene for å styrke sykkelvei og kollektivtilbud
3881 med innovative og tilgjengelige løsninger også der passasjergrunnet er mindre.
- 3882 11. Utvide ordningen med byvekstavtaler til å omfatte flere byer som satser på
3883 kollektivtransport, sykkel og gange, og øke bevilgningene til ordningen.
- 3884 12. Utrede hvordan bruk av autonome kjøretøy best kan reguleres i tråd med mål om
3885 nullvekst i privatbilisme.

3886

3887

SYKKEL OG GANGE

3888 De Grønne vil:

- 3889 1. Prioritere myke trafikanter i all planlegging, og sørge for at statlige aktører får dette
3890 som eksplisitt mål og styringssignal.
- 3891 2. Gi mer penger til byvekstavtalene, der byene blant annet får midler til å legge mer
3892 til rette for gående og syklister, også gjennom å gjøre bymiljøet godt å oppholde
3893 seg i med mindre støy og mer beplantning, benker, lekeapparat og kunst.
- 3894 3. Gi kommunene ressurser til å drifte areal for gående og syklende hele året.
- 3895 4. Endre regelverket slik at myke trafikanter får økt prioritet på bekostning av biler,
3896 herunder gi syklister "grønn bølge" i byene og bilister vikeplikt der veier krysser
3897 sykkelveier.
- 3898 5. Lage en nasjonal sykkelstrategi med sikte på å doble andelen som sykler.
- 3899 6. Stimulere til etablering av deleordninger for lastesykler også i mindre byer.

- 3900 7. Regulere utleie og bruk av elsparkesykler og andre former for motorisert
3901 mikromobilitet for å unngå konflikt med gående og personer med nedsatt
3902 funksjonsevne.
- 3903 8. Stille strenge krav til sikt i kjøretøy som skal kjøre i byområder, for bedre å beskytte
3904 syklistene og andre myke trafikanter mot store kjøretøy med farlig store blindsoner.
- 3905 9. Innføre skattefri sykkelgodtgjørelse for sykling til og fra jobb.
3906

3907 **KOLLEKTIVTILBUD SOM RYGGRAD I** 3908 **PERSONTRANSPORT OVER HELE LANDET**

3909 De Grønne vil:

- 3910 1. Gjøre offentlig transport til et langt mer attraktivt og tilgjengelig tilbud gjennom
3911 satsing på høykvalitets kollektivløsninger med lavere priser, flere linjer og hyppigere
3912 avganger. I storbyer settes det særlig fokus på ytre bydeler.
- 3913 2. Prøve ut transportløsninger som bestillingstransport, samkjøring og båt-taxi i
3914 distriktene.
- 3915 3. Innføre et nasjonalt månedskort, så man kan reise med alle kollektivtilbud for 499
3916 kroner i måneden.
- 3917 4. Innføre gratis kollektivreiser innad i eget fylke for ungdom 16-21 år og månedskort
3918 til halv pris for studenter og reisende med honnørkort.
- 3919 5. Forplikte alle kollektivtilbydere til å tilby reisene i nasjonal app og digital plattform.
- 3920 6. Sørge for 80% statlig finansiering av kollektivtilbud og ekstra kompensasjon for
3921 utvikling av løsninger som sikrer tilgjengelighet og lav miljøbelastning.
- 3922 7. Ha økt satsing på universelt utformede kollektivtilbud, holdeplasser og stasjoner
3923 som gjør det mulig å reise selvstendig, samt sikre samarbeid og finansiering av
3924 tilgjengelig tilkomst til dem.
- 3925 8. Enklere tilgang på kollektivtransport for gående og syklende gjennom
3926 snarveiprosjekter, sykkelparkering og sykkelhotell ved knutepunktene.
- 3927 9. Jobbe for å gjøre flere arbeidsreiser miljøvennlige gjennom skattefritak for å gi
3928 ansatte månedskort og samarbeide med tilbydere av samkjøringsløsninger.
- 3929 10. Tilrettelegge for et "økosystem" av mobilitetsløsninger der kollektivtilbud, sykkel,
3930 gange, dele- og mikrokjøretøy sammen kan fungere sømløst slik at de sammen
3931 utkonkurrerer privatbil på pris og tilgjengelighet.

- 3932 11. Legge føringer om at alle tilbydere i mobilitetsmarkedet skal være tilgjengelige i
3933 felles nettløsninger for bestillinger av kollektivreiser.
3934

3935 TOG

3936 De Grønne vil:

- 3937 1. Prioritere flere avganger, bedre punktlighet, nedkorting av reisetid og vedlikehold.
3938 Helt nye sammenhengende traseer mellom de største byene og til utlandet
3939 prioriteres kun der det har en positiv totaleffekt for klima, natur, liv og helse.
- 3940 2. Vedlikeholde dagens baner bedre og sørge for gode overganger til nye traseer.
- 3941 3. Satse på raskere tog og flere dobbeltspor for å øke kapasiteten særlig rundt og
3942 mellom de største byene. Naturhensyn skal alltid ivaretas.
- 3943 4. Gjøre alle jernbanestrekninger utslippsfrie.
- 3944 5. Gi nattog-tilbudet et kraftig løft. Vi ønsker en stor satsning på ombygging av gamle
3945 togsett til sovevogner og liggeseter, større kapasitet til å koble av og på togsett for
3946 ulike startpunkt og slutt punkt, reduserte priser på sovevogn eller liggeseter, og
3947 mulighet for at flere reisende kan bestille i samme kupé.
- 3948 6. Gjøre tiltak for å bedre sikre vilt og beitedyr på alle jernbanestrekninger, særlig der
3949 problemene er størst, slik som på Nordlandsbanen og Rørosbanen.
- 3950 **D13:** (Marius, Hildegunn, Stefan, Frode, Suzanne) Nytt kulepunkt, tillegg:
3951 Jobbe for nye måter å bygge jernbaner på, som gir færre ferdselshindre og
3952 båndlegging av arealer, slik som viadukter eller tunneler. Nye jernbanetraseer
3953 bør også vurderes samkjørt med kraftnett, veier eller andre eksisterende
3954 naturinngrep.
- 3955 7. Be om en ny utredning av Nordnorgebanen som adresserer de manglene som er
3956 påpekt av blant andre Norsk Bane, både med tanke på klima og miljø, urfolks
3957 rettigheter, totalberedskap og sikkerhet.
- 3958 8. Samarbeide med Sverige og Finland om utbygging av Ishavsbanen, for å legge til
3959 rette for miljøvennlig godstransport, beredskap og forsvarstransport, samt
3960 bærekraftig turisme.
- 3961 9. Legge til rette for økt godstransport langs Ofotbanen, med mål om dobbeltspor på
3962 hele linjen.
- 3963 10. Korte ned reisetiden mellom Oslo og Kristiansand/Stavanger gjennom Genistreken,
3964 altså å koble sammen Sørlandsbanen med Vestfoldbanen.

- 3965 11. Sikre et effektivt rutetilbud på eksisterende traseer mellom Norge og større byer i
3966 Norden og Tyskland, og samarbeide med våre naboland for å etablere gode
3967 nattog-tilbud til utlandet.
- 3968 12. Sikre god internettdekning på alle regiontog.
- 3969 13. Prøve ut toetasjes tog på utvalgte strekninger.
- 3970 14. Redusere antall selskaper i togsektoren med mål om bedre og mer effektiv drift
3971

3972 VEITRAFIKK

3973 De Grønne vil:

- 3974 1. Styrke innsatsen til vedlikehold og utbedring av eksisterende veisystem til fordel
3975 for dyre og like samfunnsøkonomisk lønnsomme motorveiprojekter. Rassikring,
3976 breddeutvidelser for nødvendig trafikksikkerhet må prioriteres.
- 3977 2. Vurdere å innføre dynamisk veiprising som supplement eller alternativ til
3978 bompenger for å sikre nedgang i biltrafikken og finansiering av kollektivtiltak,
3979 støyskjerming, og tilrettelegging for sykkel og gange.
- 3980 3. Trappe opp avgiftene på fossilt drivstoff, og øremerke påslaget til klimabelønning
3981 og tiltak som fremmer miljøvennlige alternativer.
- 3982 4. Gå mot alle nye kapasitetsøkende motorveiutbygginger.
- 3983 5. Vurdere å redusere den generelle fartsgrensen til 70 km/t.
- 3984 6. Sette fartsgrense 30 km/t som standard i tettbygde strøk, og også gi kommunene
3985 mulighet til å etablere soner med fartsgrense 20 km/t.
- 3986 7. Sette maksimal fartsgrense på motorveien til 90 km/t for å redusere energibruken,
3987 bedre trafikksikkerheten og hindre naturtap fra veianlegg tilpasset 110 km/t.
- 3988 8. Gjennomføre hyppigere fartskontroller på ulykkesbelastede strekninger og
3989 områder med høy andel myke trafikanter, og øke bruken av fotobokser og
3990 strekningsmåling.
- 3991 9. At hjertesoner skal innføres som nasjonal standard for trafikksikring rundt skoler og
3992 barnehager.
- 3993 10. Innføre nye nasjonale mål for at andelen personer som er utsatt for støyplager fra
3994 veitrafikken reduseres.

- 3995 11. Gi kommunene flere og sterkere virkemidler for å redusere trafikkstøy i byer,
3996 herunder mulighet for prøveprosjekter med støyradar. Politiet må avholde flere
3997 kontroller, og bøtene for støyforurensing må økes.
- 3998 12. Kreve bruk av "grønn asfalt" ved offentlige anbud.
- 3999 13. Omforme statlige motorveier og fylkeskommunale hovedveier i byene til bulevar
4000 der med redusert hastighet og omdisponering av veiareal til sykkelveier, fortau,
4001 kollektiv-/ sambruksfelt og beplantning.
- 4002 14. Innføre en tiltakspakke for bildeling, med blant annet momsfristak, fritak fra
4003 bompenger og gratis parkering.
- 4004 15. Etablere støtteordninger for nullutslippskjøretøy for å stimulerer til mer reparasjon,
4005 gjenbruk og lengre levetid. Vurdere støtte til forsikring av brukte elbiler i en
4006 overgangsfase.
- 4007 16. Ha mål om at delebil skal bli normalen når det kommer til bilhold i befolkningstette
4008 områder, innen 2035. Støtte kommuner med kapital og kunnskap om hvordan man
4009 skal komme seg dit. Målet forutsetter at vi tar arealgrep med f.eks. å gi
4010 deleløsninger prioritet i det offentlige rom og nybygg.

4011

4012 SJØTRANSPORT

4013 De Grønne vil:

- 4014 1. Samarbeide med den maritime næringen om å gjøre Norge til verdens første
4015 utslippsfrie sjøfartsnasjon, og etablere nye insentivordninger for en framtidrettet
4016 skipsindustri.
- 4017 2. Bevilge midler til en storsatsning på forskning, testing og utvikling knyttet til å
4018 utvikle framtidens skipsfart.
- 4019 3. Satse på utslippsfri skipsfart, særlig der dette kan erstatte godstrafikk på land, og
4020 ta i bruk autonome løsninger der det er hensiktsmessig.
- 4021 4. Støtte utslippsfrie ferjesamband, hurtigbåtruter og serviceskysst for mennesker og
4022 varer med båt i stedet for å erstatte båtforbindelser med broer og nye
4023 veiprosjekter.
- 4024 5. Sørge for at tjenestene fra Hurtigruta/Kystruten i større grad sikrer innbyggere et
4025 rimelig reisetilbud med båt mellom landsdelene, muliggjør frakt av større eiendeler,
4026 og at bruk av leverandører fra kommunene langs kysten belønnes.

- 4027 6. Sikre at alle som jobber på norskeide båter og båter som går i norske farvann
4028 jobber under ordnede forhold, herunder tilstrekkelig fritid.
- 4029 7. Etablere et CO2-fond for skipsfarten som brukes til å stimulere klimavennlige
4030 løsninger for nærskipsfart basert på nullutslippsteknologi og energieffektivisering.
- 4031 8. Etablere tilskuddsordning for ombygging av eksisterende fartøy til nullutslipp.
- 4032 9. Kreve at alle nye fiskefartøy skal bygges for drift med lavutslipp.
- 4033 10. Etablere energistasjoner med tilstrekkelig kapasitet i de viktigste gods- og
4034 fiskerihavnene.
- 4035 11. Stimulere til etablering av energistasjoner med standarder som fungerer for ulike
4036 behov og som kan deles av ulike aktører.
- 4037 12. Arbeide internasjonalt, gjennom IMO og andre fora, for å sikre enhetlige globale
4038 krav og reguleringer for utslippsfri skipsfart.
4039

4040 **LUFTFART**

4041 De Grønne vil:

- 4042 1. Endre mandatet til Avinor ved å stille tydeligere klimakrav, fjerne målet om vekst i
4043 trafikken og i stedet sette mål om betydelig trafikkreduksjon.
- 4044 2. Støtte og stimulere tiltak innen Avinor for å gjøre flyplasser utslippsfrie, bl.a
4045 egenproduksjon av fornybar energi og energisparing.
- 4046 3. Pålegge flyselskap og formidlere av reiser å opplyse tydelig om alternative
4047 reisemåter, og CO2-avtrykket for disse ulike reisemåtene. Eventuelt avbøtende
4048 tiltak som kan kjøpes må være faglig begrunnet.
- 4049 4. Etablere karbonavgift på forurensende flyreiser, men med lavere avgift når andre
4050 reisemåter tar svært lang tid eller ikke finnes. Avgiften deles ut igjen gjennom
4051 klimabelønning (også kjent som klimaavgift til fordeling, se kapittel 4).
- 4052 5. Innføre ekstra avgift for dagpendling med fly mellom de store byene.
- 4053 6. Vurdere å gjøre flypassasjeravgiften progressiv slik at den øker med antall reiser.
4054 Avgiften skal ikke ramme pasienttransport eller strekninger der alternative
4055 reisemåter ikke finnes.
- 4056 7. Jobbe for at fordelsprogrammene for flyreiser avvikles.
- 4057 8. Støtte prosjekter for videre utvikling av utslippsfri flytransport på kortbanenettet.

- 4058 9. Videreføre støtten til FOT-ruter der det er nødvendig for å opprettholde et
4059 forsvarlig transporttilbud. Etablere ordninger som sikrer at støtten forbeholdes
4060 pasientreiser og lokalbefolkning slik at subsidiert transportkapasitet ikke spises opp
4061 av turisme.
- 4062 10. Opprettholde et stabilt kortbanenett med rimelige priser der det er nødvendig.
- 4063 11. Jobbe internasjonalt for å sikre at alle flyreiser inkluderes i klimaavtaler og for å
4064 avgiftsbelegge flydrivstoff til bruk i utenlandsreiser.
- 4065 12. Si nei til nye storflyplasser og kapasitetsøkende nye rullebaner på norske flyplasser.
4066 Deriblant tredje rullebane på Gardermoen
- 4067 13. Avvikle ordningen med taxfree-handel på flyplasser og redusere taxfree-kvoten til
4068 et minimum.
- 4069 14. Jobbe for et forbud mot private jetfly.
4070

4071 VARETRANSPORT

4072 De Grønne vil:

- 4073 **D20:** (Suzanne, Hilde, Stefan) Tillegg, nytt kulepunkt 1:
4074 Innføre en transportavgift på forbruksvarer for å hindre at selskap setter
4075 svært lave fraktpriser som stimulerer til økt forbruk. Avgiften må rettes slik at
4076 den mest miljøvennlige transporten blir foretrukket og for å redusere antallet
4077 raske flytransporter og billige returordninger.
- 4078 1. Effektivisere og støtte spesialiserte logistikktiltak i de største byene for omlastning
4079 og videre transport ved å gjøre fysiske tilrettelegging og prioriteringer i veinettet
4080 for utslippsfri varelevering, mindre varebiler og elsykler i sentrumsområdene.
- 4081 2. Støtte prøveordninger og løsninger for servicetransport som kombinerer frakt av
4082 varer og mennesker.
- 4083 3. Overføre gods fra lastebil til bane og sjø, og fase inn utslippsfrie kjøretøy og skip.
- 4084 4. Styrke jernbanens konkurranseevne sammenlignet med tungtransport på vei.
- 4085 5. Iverksette tiltak som raskt gir økt kapasitet for gods på jernbanenettet.
- 4086 6. Prioritere utbygging og effektivisering av allerede utbygde godsterminaler,
4087 godshavner og omlastingsentraler for sjøveis varetransport.
- 4088 7. Etablere et CO2-fond, tilsvarende NOX-fondet, for raskt å fase inn
4089 nullutslippsteknologi for tungtransport, varebiler og busser.

- 4090 8. Si nei til modulvogntog på 25 eller 34 meter. Slike kjøretøytyper forutsetter en
4091 oppblåst veistandard som Norge ikke vil være i stand til å etablere på hovedparten
4092 av norske veier.
- 4093 9. Styrke tiltak mot kabotasjekjøring, og intensivere arbeidet med å sikre at alle som
4094 transporterer varer i Norge jobber under samme arbeidsmiljøkrav og med like
4095 arbeidslivsrettigheter.
- 4096 10. Øke grensekontrollen av varebiler og tyngre kjøretøy for utslipp og teknisk stand,
4097 samt sjåførens overholdelse av regelverket generelt. Dette kan gjerne skje i et
4098 tettere samarbeid med forsikringsbransjen.
- 4099 11. Redusere flyfrakt av sjømat da det er unødvendig energikrevende
- 4100 12. Etablere ladestasjoner for tungtransport på fergeleier.
- 4101 13. I 2027 skal alle nye varebiler solgt i Norge være utslippsfrie og i 2030 skal det
4102 samme gjelde for nye lastebiler.
- 4103 14. I bomringene skal elektriske varebiler og andre større elektriske kjøretøy ha fordeler
4104 gjennom lavere takster.
- 4105 15. Redusere behovet for transport av masser gjennom å legge til rette for lokale
4106 lagringsplasser for masser og bygningsrester som skal gjenbrukes.
4107

4108 **BÆREKRAFTIG REKREASJON OG REISELIV**

4109 De Grønne vil:

- 4110 1. Etablere hurtiglading ved kulturminner og populære landemerker som allerede har
4111 parkeringsplass og toaletter.
- 4112 2. Legge bedre til rette for sykkelturisme i Norge med sikring og skilting av nasjonale
4113 sykkelveier og satsinger på bærekraftig turisme.
- 4114 3. Gjøre flere kulturminner tilgjengelige ved å bruke gamle veier og tog-strekk som
4115 sykkelvei.
- 4116 4. Innføre klimamerking i all reisereklame, som gjør det lettere å velge miljøvennlige
4117 reisemåter.
- 4118 5. Alle de offisielle destinasjonsselskapene skal godkjennes som bærekraftige
4119 reisemål.
- 4120 6. Gi støtte til prosjekt med bilfrie sommersteder, både i tettsteder, hele øyer eller
4121 bydeler, hvor større områder stenges av midlertidig og det lånes ut transportsykler
4122 og sykler som kan frakte passasjerer

- 4123 7. Gjøre det enklere og mer lønnsomt å dele hytter gjennom blant annet å øke
4124 skattefritaket for utleie.
- 4125 8. Ikke tillate fossilbasert cruisetrafikk og cruiseskip langs norskekysten. Vi sier nei til
4126 inngripende farvannstiltak som er begrunnet ut fra hensynet til større og flere
4127 cruiseskip,
- 4128 9. Jobbe for at kommuner skal kunne begrense anløp fra turistbåter.
- 4129 10. Innføre obligatorisk register også for mindre fritidsbåter, for å klargjøre eiers ansvar
4130 og redusere mengden misligholdte båter som synker og forlates i naturen.
- 4131 11. Bidra til at andelen elektrifiserte fritidsbåter øker gjennom avgiftslette for
4132 elektriske båter, økning av avgiftene for fossile båtmotorer og drivstoff, innføre
4133 avgift på båt diesel, samt gi støtte til utbygging og drift av landstrømsanlegg for
4134 fritidsbåter.
4135

4136 7. EN TRYGGERE VERDEN

4137 VISJON - VERDEN 2045

4138 *Vi jobber for en verden der folk ikke bare får påvirke det som skjer der de selv bor, men*
4139 *de kan samarbeide på tvers av landegrenser og andre skillelinjer. Kloke tanker og*
4140 *dyrekjøpte erfaringer deles internasjonalt slik at de beste løsningene vinner frem og*
4141 *settes i sving i land etter land. Verdens ledere har nemlig innsett at ethvert land taper*
4142 *på andres nød og mangel. Derfor deler vi de kreative løsningene som tar vare på*
4143 *globale fellesgoder.*

4144
4145 *Da kan det komme en tid der kappløpet om å stenge grensene mellom land hører*
4146 *fortiden til, og menneskelige ressurser fra andre steder tas imot som akkurat det -*
4147 *ressurser. Folk på flukt finner trygghet og muligheter til å bidra, i et samlet Europa,*
4148 *som står opp for demokratiet og mot diktatorer og undertrykkelse. Uenigheter og*
4149 *spenninger mellom land og geopolitiske sfærer vil alltid oppstå, men å møtes i*
4150 *rammen av et sterkt FN gjør mye av dette mulig å håndtere.*

4151
4152 *I 2045 har vi erkjent hva det betyr at vi bare har én klode: At vår felles sårbarhet viste*
4153 *seg å være vår største styrke.*

4154

4155 PRINSIPPER OG PRIORITERINGER

4156 Verden i dag preges av store globale utfordringer, med krig og konflikt og eskalerende
4157 klimaendringer. På få år har antallet mennesker som trenger humanitær hjelp
4158 mangedoblet seg. Alt for mange sultet, rammes av ekstremvær eller opplever krig og
4159 konflikt, og flere enn noen sinne er på flukt.

4160

4161 Vi mener løsningene på vår tids globale utfordringer krever mer internasjonalt
4162 samarbeid og mer internasjonal solidaritet. Ikke minst som en motkraft mot
4163 nasjonalismen og isoleringen som noen tyr til, med alt for enkle svar og argumenter
4164 basert på frykt. MDG jobber for en verden som samarbeider om å løse de store
4165 utfordringene. Vi støtter opp under FN og multilaterale organisasjoner, og kjemper for
4166 internasjonal lov og rett og for at menneskerettighetene skal realiseres for alle.

4167

4168 I dagens verden er makt, penger, handelskanaler og rettigheter urettferdig fordelt.
4169 Klimaendringene øker gapet mellom verdens rike og fattige, fordi de rammer fattige
4170 land i det globale sør hardest.

4171

4172 Vi som bor i verdens rike land må ta inn over oss at det kun er ved å dele på godene i
4173 verden, på teknologi, kunnskap og penger, at vi kan skape en trygg og medmenneskelig
4174 verden for alle. Norge står i en særstilling i verden på grunn av vår store oljerikdom, vårt
4175 sterke demokrati og et velfungerende velferdssamfunn. Det gir oss en mulighet og et
4176 ansvar til å bidra til løsningene verden trenger.

4177

4178 Fremover kommer verden til å se store forflytninger av mennesker, drevet av fattigdom,
4179 konflikt, overgrep og ekstremvær. Europa må hedre sin humanistiske arv gjennom et
4180 menneskerettsbasert asylsystem, der folk på flukt finner trygghet og muligheter til å
4181 bidra. Politikk for å løse klima- og naturkrisen, kombinert med å sikre fred og sikkerhet,
4182 styrke demokrati, menneskerettigheter og utvikling er avgjørende for å forebygge at så
4183 mange ser seg nødt til å flykte fra sine hjem.

4184

4185 For å være trygge, må vi samarbeide om å utvikle våre samfunn så vi kan leve innenfor
4186 planetens tålegrenser uten at noen - enkeltmennesker eller land - faller utenfor. Vi må
4187 motstå fristelsen til å sikre oss selv og våre nærmeste kortsiktig vinning som går ut over
4188 andre, naturen, og dermed oss alle på sikt. Det er i sterkere samarbeid - lokalt og
4189 internasjonal - at vi finner langsiktig trygghet.

4190

4191 BEREDSKAP

4192 Samfunnet vårt er sårbart. [Totalberedskapskommisjonen](#) peker på at vi fremover må
4193 forberede oss på å håndtere flere langvarige og mer sammensatte hendelser og kriser.
4194 De Grønne vil styrke norsk beredskap mot naturkriser, helsetrusler og angrep mot

4195 demokrati og samfunn, og gjøre Norge til en pådriver for forskning, kompetanse, dialog
4196 og internasjonalt samarbeid som reduserer risikoen for nye kriser. I tillegg til å kunne
4197 håndtere kriser, trusler og angrep når de kommer, må vi forebygge slike gjennom blant
4198 annet å produsere mer mat selv, bedre beredskapslagre for mat , frø, såkorn og
4199 medisiner, og både bygge ut og sikre kritisk infrastruktur og et mer desentralisert
4200 system for energiproduksjon.

4201
4202 To nøkkelfaktorer for god beredskap er forebygging og samarbeid på tvers. I tillegg må
4203 vi klare å opprettholde høy tillit i samfunnet, både for å sikre samarbeid, men også for å
4204 reagere samlet og riktig når kriser inntreffer.

4205
4206 De Grønne vil både bremse klimakrisen ved å kutte utslipp raskt, og ruste landet for de
4207 klimaendringene vi uansett må leve med fremover. Også i Norge øker hyppigheten av
4208 ekstremvær, skred og flom. Derfor er klimatilpasning en viktig del av vår beredskap. Vi
4209 vil fremme klimaløsninger som spiller på lag med naturen og sørge for et
4210 kompetanseløft i kommunene innen klimatilpasning. De Grønne vil gi mer støtte til
4211 forskning på klimaendringenes påvirkninger på matproduksjon, biologisk mangfold og
4212 kritisk infrastruktur.

4213

4214 **INTERNASJONALT SAMARBEID FOR FRED**

4215 Det beste vernet mot krig er langsiktig og forpliktende samarbeid mellom demokratiske
4216 stater, der menneskerettighetene respekteres, og innbyggerne har levelige kår.
4217 Utvikling og deling av gode klimaløsninger kan bli Norges viktigste bidrag til langsiktig
4218 fred.

4219

4220 De Grønne vil styrke samarbeidet med våre naboland, og søke et enda tettere nordisk
4221 forsvarssamarbeid. Nå som Sverige og Finland er blitt med i NATO blir det bare mer
4222 strategisk viktig og kostnadseffektivt.

4223

4224 En verden med økte geopolitiske spenninger, opprusting, proteksjonisme og fremvekst
4225 av autoritære regimer krever at vi samarbeider mer med land som deler verdier og
4226 interesser med oss. Derfor ønsker De Grønne mer europeisk samarbeid og vil at Norge
4227 skal starte forhandlinger med EU om medlemskap. EU er Norges viktigste strategiske
4228 partner for å styrke miljø- og klimapolitikken nasjonalt og internasjonalt, og er også et
4229 viktig forsvarssamarbeid.

4230

4231 Samtidig som vi understreker at det viktigste for en fredelig verden er freds- og
4232 forsøningspolitikk, støtter De Grønne norsk NATO-medlemskap og opprusting av norsk
4233 forsvar som en nødvendighet for å sikre trygghet i den tiden vi lever i. Målet må alltid
4234 være å redusere behovet for bruk av våpenmakt til et minimum. MDG jobber for

4235 våpenkontroll og kjernefysisk nedrustning, og mot autonome våpen og
4236 masseødeleggelsesvåpen, klasebomber og landminer.

4237
4238 FNs institusjoner og arbeid må styrkes, for å finne globale løsninger på tvers av økende
4239 interregionale spenninger. FN er avgjørende for å ivareta rettighetene til små land og
4240 utsatte grupper og kulturer, og for å ivareta natur og klima som globale fellesgoder. De
4241 Grønne vil arbeide for å trygge menneskerettighetene, herunder rettighetene til urfolk
4242 og etniske og religiøse minoriteter, og løfte disse rettighetene i dialog med andre land,
4243 inkludert Kina. Vi velger side mot lidelse og menneskerettighetsbrudd.

4244
4245 I situasjoner der en stat ikke er i stand til å beskytte egne borgere mot forbrytelser mot
4246 menneskeheten, som folkemord og etnisk rensning, eller der en stat selv utøver slike
4247 forbrytelser, har verdenssamfunnet både rett og plikt til å gripe inn gjennom
4248 humanitære intervensjoner. Norsk deltakelse i internasjonale militære operasjoner må
4249 normalt være foranlediget av mandat fra FNs sikkerhetsråd. I situasjoner der en
4250 vetomakt blokkerer muligheten for å hindre folkemord, vil De Grønne likevel kunne
4251 støtte en humanitær intervensjon, gitt bred internasjonal oppslutning og deltagelse.

4252
4253

4254 **ASYL- OG FLYKTNINGPOLITIKK**

4255 Å søke trygghet er en menneskerett. Vi lever i en verden der flere titalls millioner
4256 mennesker er på flukt, og for De Grønne er global solidaritet svaret. Først ved å
4257 forebygge flukt og nød gjennom fredsarbeid, fordeling og kraftfulle miljøtiltak, og så
4258 ved å møte de som likevel må flykte med medmenneskelighet og et
4259 menneskerettighetsbasert system med respekt for asylretten, forankret i FN-systemet.
4260 Asylinstituttet skal beskytte mennesker med reelle beskyttelsesbehov, og forutsetter
4261 en individuell og rettssikker behandling av asylsøknader.

4262
4263 Krigen i Ukraina har bidratt til at Norge de siste årene har tatt imot rekordmange
4264 flyktninger. Vi må fortsette å stå sammen for fred, menneskeverd og trygghet, og ikke
4265 overlate dem som rammes av krig, undertrykkelse og naturkatastrofer til seg selv.

4266
4267 Tett og forpliktende samarbeid i Europa og med land i Europas nærområder er
4268 nødvendig for å ivareta asylsøkeres og flyktningers grunnleggende rettigheter. Det er
4269 verken etisk, rettslig forsvarlig eller bærekraftig for det europeiske samarbeidet at
4270 enkeltland får brorparten av byrden med å saksbehandle asylsøknader og sikre
4271 rettighetene til det store flertallet asylsøkere og flyktninger som ber om beskyttelse i
4272 Europa. I påvente
4273 av felleseuropeiske løsninger, vil De Grønne styrke samarbeidet med andre europeiske
4274 land i såkalte "koalisjoner av villige" om rimelig ansvarsfordeling og om evakuering ved
4275 akutte humanitære situasjoner i flyktingleirer innenfor Europas grenser.

4276

4277

FORSVAR

4278

4279

4280

4281

4282

4283

4284

4285

4286

4287

4288

4289

4290

4291

4292

4293

4294

4295

4296

4297

4298

4299

4300

4301

4302

4303

4304

4305

4306

4307

4308

4309

4310

4311

4312

4313

4314

Norges forsvar er siden den kalde krigens slutt bygget ned. Forsvaret har endret seg fra tunge stasjonære, til mobile og skalerbare løsninger. Målet i følge fagmilitære råd er et forsvar som kan stå lenge nok imot et angrep til at allierte styrker kan komme til unnsetning, og som er avskrekkende nok til at fienden vil tenke seg grundig om før den eventuelt går til angrep. Per i dag har ikke Norge en slik forsvarsevne.

Samtidig har sikkerhetsbildet endret seg fra endimensjonale trusler til sammensatte trusselbilder. Skille mellom krig, terror, infiltrasjon, og hybride måter å destabilisere nasjoner viskes ut. Informasjonskrig og desillusjon er viktigere enn noen gang i dagens instaverden.

På tross av at Norge er en liten nasjon som befinner seg i Norden så har landet en strategisk viktig posisjon i Atlanter- og Nordishavet. Norges arktiske områder vil strategisk sett bli viktigere etterhvert som sjøisen i nord smelter og trekker seg tilbake, og Nordøstpassasjen nord for Russland blir farbar som sjørute store deler av året. Norges posisjon på Svalbard, inkludert Svalbardtraktaten og fiskerivernsonen rundt øygruppen, vil høyst sannsynlig bli satt spørsmålsteget ved fra flere land enn Russland, når klimaendring, is-smelting og ny teknologi fører til at verdifulle naturressurser i området blir mer synlige og tilgjengelige, og spørsmål og krav om rettighetene til disse løftes internasjonalt.

Norge er en kystnasjon, og tilstedeværelse langs kysten og sikring av maritim infrastruktur er kritisk for mottak av allierte styrker.

De Grønne mener at samarbeid og allianser er nødvendige i forsvarssammenheng. De Grønne ønsker å vende seg sterkere mot Europa for videre utvikling av forsvarssamarbeid, og særlig styrke samarbeidet innenfor Norden, innenfor rammene av NATO. Totalforsvaret og vår deltakelse i militære allianser skal være innrettet for å forsvare vårt og våre alliertes områder. De Grønne vil at Norges medlemskap i NATO skal brukes til aktivt å arbeide for forsvarsalliansens kjerneoppdrag: kollektivt forsvar, krisehåndtering og sikkerhetssamarbeid.

Samtidig som Norges forsvarsevne styrkes, må også det internasjonale fredsarbeidet styrkes kraftig. Norsk forsvarspolitik er også viktig nordområdepolitikk, og etter at Sverige og Finland ble medlemmer av NATO, er også aksen øst-vest i Norden blitt mer aktuell enn før.

4315

NORGE I NORD

4316 Nord-Norge er en stor og liten landsdel på samme tid. Mens knappe ni prosent av den
4317 norske befolkningen er bosatt i de tre nordligste fylkene, utgjør landsdelen nærmere 35
4318 % av landarealet og en betydelig andel av havområdene forvaltet av Norge. De store
4319 arealene til lands og til havs i nord rommer enorme naturressurser av nasjonal og
4320 internasjonal betydning, som fiskebestander, taeskoger, villaks, mineraler,
4321 reinbeiteområder, naturskjønnhet turistene trekkes mot, og flere viktige energikilder.

4322

4323 Geopolitikken utspiller seg også i nord. Her grenser landet vårt direkte til Sverige,
4324 Finland og Russland, samtidig som Barentshavet og Svalbard er arenaer for
4325 storpolitiske drakamper. Også andre stormakter som Kina og USA er aktive aktører.

4326

4327 De Grønnes nordområdepolitikk skal trygge og ivareta mennesker og miljø i nord. Vi
4328 skal bygge bærekraftige samfunn med muligheter for gode liv. Vi skal forvalte de
4329 verdifulle naturressursene basert på best tilgjengelige kunnskap. Vi skal sikre norske
4330 utenriks- og geopolitiske hensyn gjennom fredelig mellomfolkelig samarbeid, en
4331 folkerettslig tilnærming og en balansert sikkerhetspolitikk.

4332

4333 Svalbard er et spesialområde som er og blir et internasjonalt samfunn, i tråd med
4334 Svalbardtraktaten. Her er strenge miljøvernregler viktige. Disse skal forvaltes ansvarlig
4335 og fornuftig, i dialog med andre traktatsland, internasjonale forskningsmiljøer,
4336 turistnæringen og lokalbefolkningen. De Grønne vil ha strengere regler for
4337 fiskeriforvaltning, omlasting og bifangst rundt Svalbard for å ta vare på de unike
4338 økosystemene. Havbunnen rundt Svalbard, inkludert fiskerivernsonen, må skånes fra
4339 inngrep som leting etter verdifulle mineraler, gruvedrift, petroleumsutvinning eller
4340 bunntåling.

4341

4342 Den demilitariserte sonen som Svalbard utgjør er et viktig forbilde for fredelig dialog og
4343 sameksistens i en verden som ellers opplever økende polarisering og et skremmende
4344 opprustningskappløp. Arktis - og kanskje særlig Svalbard - er også et utstillingsvindu
4345 for klimaendringer. Svalbardsamfunnet i seg selv er også i rask endring - fra
4346 kullproduksjon og -eksport til satsing på fornybar energi, forskning og turisme. Dette
4347 spesielle samfunnet kan vise vei også internasjonalt om vi velger gode, framtidrettede
4348 løsninger. Polhavet er i rask og dramatisk endring, med forsvinnende isdekke og
4349 dermed tap av de enormt produktive marine næringskjedene knyttet til iskanten.

4350

EUROPAPOLITIKK

4351

4352 Et tett og forpliktende europeisk samarbeid er avgjørende for å løse store utfordringer
4353 som klimaendringer, tap av biologisk mangfold, flyktningkriser, økonomisk ulikhet,
4354 regulering av store teknologiselskaper og kapitalflukt. De Grønne vil føre en åpen,

4355 engasjerende og kunnskapsbasert europapolitikk, og går inn for norsk deltakelse i
4356 EU-samarbeidet på lik linje med våre naboland.

4357
4358 I tiåret som kommer må klima- og naturkrisen bli et hovedtema i utenrikspolitikken. EU
4359 har bidratt sterkt til fred og samarbeid i Europa etter andre verdenskrig, og har blitt en
4360 foregangsregion for klimapolitikk i verden. Gjennom tett samarbeid med EUs politikk og
4361 regelverk for energi og klima kan Norge som en del av Europa ta tydelige grep for å
4362 gjennomføre det grønne skiftet.

4363
4364 Norge må stå sammen med demokratiske og humanitære krefter i EU og resten av
4365 Europa. Sammen med våre europeiske søsterpartier vil De Grønne arbeide for å aktivt
4366 benytte de demokratiske rettighetene EU-samarbeidet gir, samtidig som vi skal kjempe
4367 for ytterligere ivaretagelse av menneskerettigheter og klima- og miljøhensyn.

4368

4369 **OLJEFONDET**

4370 Det mest ansvarlige vi kan gjøre med Oljefondet er å investere det i en levelig framtid -
4371 det er også det økonomisk tryggeste. Oljefondet (Statens Pensjonsfond utland) gir
4372 Norge et unikt økonomisk handlingsrom som vil bestå også etter at oljeutvinningen
4373 avvikles. Avkastningen på fondet er nå en viktigere grunn til det økonomiske
4374 handlingsrommet enn inntektene fra selve oljeutvinninga. Fondet vil altså fortsette å
4375 vokse også når vi faser ut den norske olje- og gassproduksjonen.

4376
4377 De Grønne vil bruke Oljefondet som et verktøy for å løse klima- og naturkrisen.
4378 Samtidig vil vi jobbe for å opprettholde fondet som bidrag til å finansiere
4379 velferdsoppgaver i Norge i framtida. Framtidige generasjoner trenger først og fremst å
4380 ha livsgrunnlaget i behold, mer enn noen sparebøsse.

4381
4382 Det viktigste er derfor å etablere kriterier som sikrer at Oljefondets investeringer blir del
4383 av løsningen på klima- og naturkrisen og bidrar til å innfri FNs bærekraftsmål.

4384
4385 Oljefondet er bygget på inntekter fra olje- og gassvirksomhet som har gitt og
4386 fortsetter å medføre store klimagassutslipp. Norge må anerkjenne denne klimagjelden
4387 og jobbe for å gjøre opp for seg. Oljefondets posisjon som et av verdens største fond
4388 underlagt demokratisk kontroll gjør at fondet kan ta en unik rolle i omstillingen av
4389 verdensøkonomien, og gi internasjonalt klima- og miljøarbeid et avgjørende løft.

4390

4391 **HANDEL OG INTERNASJONAL ØKONOMI**

4392 De Grønne er grunnleggende positive til samarbeid, investeringer og handel på tvers av
4393 landegrensene. Internasjonalt samarbeid er vesentlig for fred og utvikling, og spesielt

4394 viktig for små land og for utviklingsland. Internasjonal handel har vært avgjørende for å
4395 løfte mange land ut av fattigdom.

4396
4397 Samtidig er butikk også politikk. Handelsavtaler som ubetinget prioriterer økonomiske
4398 interesser og fri flyt av varer og tjenester har begrenset de folkevalgtes handlingsrom
4399 til å prioritere miljø, arbeidsliv og rettferdig fordeling. Utviklingen mot et felles
4400 verdensmarked har i flere tilfeller skjedd på bekostning av lokalt mangfold, eierskap,
4401 folkestyre og trygge arbeidsplasser. De Grønne vil jobbe for handelsavtaler som
4402 fremmer en ambisiøs miljøpolitikk, sterke arbeiderrettigheter, folkestyre og bedre
4403 dyrevelferd, og som sikrer norsk landbruk for framtida.

4404

4405 **UTVIKLINGSSAMARBEID, NØDHJELP OG HUMANITÆR** 4406 **BISTAND**

4407 En tryggere verden er avhengig av at folk i alle land opplever grunnleggende trygghet,
4408 med mindre konflikt og nød, og ressurser til å håndtere naturkatastrofer og klimakrise.
4409 En viktig måte Norge bidrar til en slik verden på er ved å dele på ressursene, og styrke
4410 andre lands økonomier og styresett. Norges statlige utviklingssamarbeid med
4411 prioriterte mottakerland, vår støtte til multilaterale organisasjoner som FN, samt bidrag
4412 gjennom ideelle organisasjoner er viktig for å skape og sikre en tryggere framtid for alle
4413 på kloden.

4414
4415 Både nødhjelp og utviklingsbistand må gis på mottakerens premisser, ha lokalt eierskap
4416 og følge gode bistandsprinsipper, for å nå frem og unngå å skade mottakerlandenes
4417 økonomi, selvråderett, samt egen produktivitet og skaperevne.
4418 Sivilsamfunnsorganisasjonene kjenner lokale forhold og er derfor viktige
4419 samarbeidspartnere i utviklingspolitikken. Et sterkt sivilsamfunn styrker demokratiet,
4420 avlastar staten, kan effektivt støtte sårbare og marginaliserte grupper, og bidra til å
4421 beskytte og forvalte naturressurser bærekraftig når myndighetene ikke prioriterer god
4422 miljøforvaltning.

4423
4424 Godt styresett, åpenhet, aktiv deltakelse av sivilsamfunn og anti-korrupsjonsarbeid bør
4425 prioriteres for å hindre konflikter og sikre at både bistanden og egne genererte
4426 skatteinntekter brukes til innbyggernes (og ikke maktelitens) beste. Bistanden skal
4427 brukes framtidsrettet og klimavennlig, og bidra til å hindre rovdrift på naturen.

4428
4429 Sterke sivilsamfunn, god statsforvaltning og lokal næringsutvikling er derfor viktige
4430 satsningsområder i MDGs bistands- og utviklingspolitikk. Det er også
4431 demokratibyggning og styrking av andre lands evne til å sikre innbyggernes
4432 menneskerettigheter og ytringsfrihet.

4433

4434 KLIMA- OG NATURBISTAND

4435 Et levelig klima og levende natur i hele verden er avgjørende for trygghet og velferd. Et
4436 av de billigste og mest effektive tiltakene for å løse klima- og naturkrisen er å bevare
4437 naturområder og naturlige karbonlagre, på land og i havet. Ikke minst betyr det å ta vare
4438 på naturlige skoger, der to tredjedeler av alle arter i verden lever.

4439
4440 I tillegg til den ordinære bistandsprosenten vil De Grønne gi én prosent av
4441 bruttonasjonalinntekten i bistand til miljøformål internasjonalt - vi kaller det klima- og
4442 naturprosenten. Denne bistanden skal rettes mot tiltak som kutter klimautslipp, hindrer
4443 ødeleggelse av natur og miljø, restaurerer ødelagte økosystemer og legger
4444 naturbaserte løsninger til grunn. Eksempler er: fornybar energi og utslippsfrie
4445 transportsystemer, klimatilpasning, bærekraftig og økosystembasert natur- og
4446 naturressursforvaltning, bekjempelse av marin forsøpling, samt utvikling av grønn
4447 matproduksjon og industri.

4448
4449 Bistanden skal prioritere de mest sårbare statene og menneskene som er mest utsatt.
4450 Investeringer i fattige land oppfattes ofte som mer risikofylte enn i industriland. Bistand
4451 kan dempe denne risikoen, og dermed utløse grønne investeringer mange ganger
4452 større enn det offentlige bidraget. Det er avgjørende at klima- og naturbistand ikke går
4453 på bekostning av annet utviklingsarbeid og nødhjelp, og heller ikke på bekostning av
4454 omstillingen i Norge.

4455 4456 VÅRE LØSNINGER

4457

4458 BEREDSKAP

4459 De Grønne vil:

- 4460 1. Øke selvforsyningsgraden til 60 %, og styrke samarbeidet med EU og nordiske land
4461 om matsikkerhet og matberedskap.
- 4462 2. Ha nulltoleranse for nedbygging av matjord for å sikre nødvendige arealer til
4463 matproduksjon.
- 4464 3. Øke beredskapslagring lokalt og nasjonalt av medisiner, medisinsk utstyr, matkorn,
4465 andre matvarer og annet samfunnskritisk materiell, med hensikt å kunne bruke våre
4466 lagre også dersom krisesituasjoner oppstår i andre land.
- 4467 4. Øke produksjon av medisiner i Norge.

- 4468 5. Øke støtteordninger gjennom ENOVA til energieffektivisering og lokal
4469 energiproduksjon i privatboliger og fjerne barrierer i lovverk og reguleringer slik at
4470 det legges til rette for fornybar energiforsyning i lokalsamfunn, der strøm kan
4471 produseres, deles og lagres.
- 4472 6. Utarbeide et strengere nasjonalt lovverk og sørge for bedre håndheving av
4473 regelverket for utbygging av infrastruktur og bygg i skred- og flomutsatte områder.
- 4474 7. Styrke de eksisterende statlige støtteordningene for kartlegging, sikring og
4475 klimatilpasning i kommunene.
- 4476 8. Prioritere å redusere vedlikeholdsetterslepet og gjøre samfunnskritisk infrastruktur
4477 mer robust i møte med klimaendringene.
- 4478 9. Stille krav om at alle tak skal ha en miljø- og klimafunksjon. Ved nybygg og
4479 rehabilitering av takflater skal takene ivareta behov for overvannsfordrøyning,
4480 grønne arealer (matproduksjon), eller fornybar energiproduksjon i samsvar med
4481 EUs reviderte bygningsenergidirektiv.
- 4482 10. Jobbe for at grøntstrukturen bevares og utvides ved nybygging, særlig i byer og
4483 tettsteder, og gjenåpne bekker og elver for å både styrke overvannshåndtering og
4484 artenes livsvilkår.
- 4485 11. Stimulere til utarbeidelse av regionale klimatilpasningsplaner, for å sikre at
4486 klimatilpasning blir ivaretatt på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer, sikre viktige
4487 samfunnsfunksjoner og ta vare på naturmangfold i et endret klima.
- 4488 12. Forbedre samarbeidet mellom nødetatene, Forsvaret, Sivilforsvaret og sentrale
4489 frivillige aktører som Redningssselskapet, Sanitetskvinnene og Røde Kors ved større
4490 ulykker, katastrofer og mulige terrorangrep, blant annet gjennom flere
4491 sektorovergripende øvelser.
- 4492 13. Øke tilskuddet til de frivillige rednings- og beredskapsorganisasjonene, og sikre at
4493 de ikke lider økonomiske tap når de deltar i redningsarbeid.
- 4494 14. At alle kommuner må være tilknyttet et beredskapsråd, der næringslivet og
4495 frivilligheten deltar sammen med offentlige aktører.
- 4496 15. Sikre god fleksibilitet og reservekapasitet i sykehusene, med planer for å utvide
4497 sengetallet og mulighet for å omfordele ressurser ved katastrofer og pandemier.
- 4498 16. Inkludere nasjonal sikkerhet og forsvarsevne når sykehusstruktur, helseberedskap
4499 og transportløsninger vurderes og planlegges.
- 4500 17. Opprettholde nasjonalt eierskap til kritisk infrastruktur.
- 4501 18. Sette i stand tilfluktsrom og trygge oppholdssteder dimensjonert og tilpasset
4502 dagens trusselbilde, herunder sikre universell utforming.

- 4503 19. Bygge opp fagmiljøer og tilrettelegge for økt satsing på forskning og utvikling
4504 innen digital sikkerhet, også i det sivile domenet, og styrke Norges evne til å
4505 avdekke og håndtere digitale angrep.
- 4506 20. Styrke og utvide det nordiske beredskapssamarbeidet.
- 4507 21. Sikre at viktig informasjon som formidles i kriser tar nødvendige språklige og
4508 kulturelle hensyn, og at nødvarsel på mobil tilbys på samiske språk.
4509 Beredskapsplaner- og tiltak må også tilrettelegges og kommuniseres slik at det
4510 imøtekommer mennesker med funksjonsvariasjoner sine behov.
- 4511 22. Gjennomføre pilotprosjekter med et frivillig samfunnsår, der ungdom mellom 16 og
4512 30 år får bidra til totalberedskapen innenfor for eksempel jordbruk,
4513 naturrestaurering og omsorg.
- 4514 23. Styrke Sivilforsvarets kapasitet og kompetanse, herunder øke antall
4515 tjenestepliktige.
4516

4517 **INTERNASJONALT SAMARBEID FOR FRED**

4518 De Grønne vil:

- 4519 1. Langsiktig forebygge uro, nød og konflikt gjennom deling av ressurser,
4520 miljøløsninger og klimafinansiering, og sterkere europeisk og globalt samarbeid.
- 4521 2. Styrke FN, internasjonale domstoler og andre internasjonale institusjoner, og støtte
4522 en reform for styrket representativitet og legitimitet i FNs sikkerhetsråd.
- 4523 3. Jobbe for økt bruk av sivil, ikkevoldelig konfliktforebygging og konflikthåndtering
4524 globalt, og styrke Norges innsats innenfor fredsbygging, valgobservasjon og
4525 fredsmekling, for å kunne minimere konflikter og beskytte sivile.
- 4526 4. At Norge skal inngå tettere europeisk samarbeid for å gjøre seg mindre avhengig
4527 av enkeltland og stormakter, og vurdere å bli med i EU som en bidragsyter til fred.
- 4528 5. Arbeide for å motvirke demokratisk tilbakegang, og styrke globalt demokratiarbeid.
- 4529 6. Arbeide for forpliktende og balansert global nedrustning.
- 4530 7. At Norge tilslutter seg det internasjonale forbudet mot atomvåpen.
- 4531 8. Prioritere internasjonalt arbeid for kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning, at
4532 Norge tar en lederrolle internasjonalt i arbeidet mot klasevåpen, landminer og
4533 kjemiske og biologiske våpen.

- 4534 9. Styrke innsatsen innen europeisk og internasjonalt politi- og justissamarbeid mot
4535 miljøkriminalitet og grensekryssende organisert kriminalitet, trusler og
4536 ekstremisme.
- 4537 10. Gjøre barn og unges inkludering og deltagelse til et bærende prinsipp i humanitært
4538 og fredsarbeid, og utarbeide en norsk handlingsplan for Sikkerhetsrådsresolusjon
4539 2250 om ungdom, fred og sikkerhet.
- 4540 11. Styrke beskyttelsen mot og forebyggingen av seksuell vold i krig og kriser, følge
4541 opp ofrene bedre, og straffeforfølge gjerningspersonene og deres organisasjoner.
- 4542 12. Styrke støtten til FNs kartlegginger av alvorlige forbrytelser som begås mot sivile
4543 og særlig barn i krig, og hvilke stridende parter som begår disse forbrytelsene.
- 4544 13. Styrke innsatsen for å forebygge forsvinninger og finne savnede i væpnet konflikt
4545 og naturkatastrofer.
- 4546 14. Styrke innsatsen for psykisk helse og bearbeidelse av traumatiske opplevelser blant
4547 sivile i konfliktområder.
- 4548 15. At beslutninger om å sende norske bidrag til internasjonale operasjoner legges
4549 frem som sak for votering i Stortinget.
- 4550 16. Stille krav om at alle parter i operasjoner norske styrker deltar i følger internasjonal
4551 humanitær rett. Norge respekterer folkeretten og skal ikke delta i operasjoner hvor
4552 allierte bryter menneskerettigheter eller internasjonale regler for krig.
- 4553 17. Oppskalere Norges humanitære handlekraft og nødhjelp i takt med humanitære
4554 kriser internasjonalt, og bidra til å sikre rettferdig global tilgang til vaksiner,
4555 medisiner og medisinsk utstyr. Mennesker på flukt må få livreddende nødhjelp
4556 basert på behov og humanitære prinsipper.
- 4557 18. Bidra til reell rettsforfølgelse av norske fremmedkrigere, ved at Norge henter hjem
4558 og tar ansvar for norske statsborgere som har vært tilknyttet terrororganisasjoner i
4559 utlandet, dersom landene de befinner seg i ber om dette.
- 4560 19. Sikre at Norge alltid skal bistå norske barn og deres foreldre som ønsker retur til
4561 Norge i å komme hjem, også hvis sykdom eller skade gir utfordringer med forsikring
4562 eller trygderettigheter, uavhengig av om en forelder er siktet for lovbrudd i
4563 utlandet.
- 4564 20. Jobbe for at Norge leder an i FN for et mer rettferdig globalt skattesamarbeid.
- 4565 21. Jobbe for at den internasjonale klimafinansieringen ikke skaper nye gjeldskriser, og
4566 motvirke at lån rapporteres som klimafinansiering. Særlig må finansiering til tap og
4567 skade og tilpasning være rene gavebidrag.

- 4568 22. Jobbe for et internasjonalt regelverk for autonome våpensystemer og våpen som
4569 er basert på kunstig intelligens, for å hindre eskalering der slike systemer tar stadig
4570 mer overordnede beslutninger uten menneskelig involvering.
- 4571 23. Ikke tillate salg av våpen eller annet militært materiell til autoritære regimer og til
4572 stater som begår alvorlige menneskerettighetsbrudd, eller til andre som igjen
4573 forsyner slike regimer, ved å kreve sluttbrukererklæring med re-eksportklausul for
4574 salg av våpen og ammunisjon produsert i Norge.
- 4575 24. Gjennomgå norsk våpeneksportregelverk for å sikre at folkeretten ligger til grunn
4576 for alle eksporttillatelser og verdikjeder, og sikre at regelverket praktiseres strengt.
- 4577 25. Innføre eksportkontroll på ny overvåkingsteknologi som ansiktsgjenkjenning og
4578 biometrisk overvåkning, gjennom [Wassenaar-samarbeidet for eksportkontroll](#).
- 4579 26. Jobbe gjennom FNs sikkerhetsråd for menneskerettigheter, internasjonal
4580 humanitær rett, humanitær bistand til mennesker i nød, fredelig konfliktløsning,
4581 bekjempelse av organisert kriminalitet, det internasjonale rettsvernet for natur og
4582 miljø, og for å sette sammenhengene mellom klima, naturødeleggelse og sikkerhet
4583 på agendaen.
- 4584 27. Arbeide aktivt for å få slutt på okkupasjoner i strid med folkeretten, som Palestina
4585 og Vest-Sahara. Det bør utredes om handel og annen virksomhet i ulovlig
4586 okkuperte områder skal regnes som kriminelt, og arbeides for at internasjonale
4587 observatørstyrker skal kunne være i og rapportere fra slike områder.
- 4588 28. Jobbe internasjonalt for tiltak mot drap og forfølgelse av miljøforkjempere,
4589 hjelpearbeidere, medisinsk personell og journalister.
4590

4591 **ASYL- OG FLYKTNINGPOLITIKK**

4592 De Grønne vil:

- 4593 1. Samarbeide internasjonalt for et sterkt og verdig felleseuropeisk asylsystem, som
4594 forsvarer og verner om asylretten, og skaper en rettferdig og fornuftig fordeling av
4595 asylsøkere mellom europeiske land.
- 4596 2. Grunnlovsfeste retten til å søke asyl.
- 4597 3. Sikre at Norge og norske kommuner og lokalsamfunn har kapasitet til å ta imot
4598 minst like mange mennesker på flukt som vi har klart under Ukraina-krigen.
- 4599 4. Ta imot flere kvoteflyktninger enn i dag, og som et minimum følge FNs
4600 anbefalinger.
- 4601 5. Styrke humanitær bistand for å hjelpe internt og regionalt fordrevne mennesker.

- 4602 6. Lovfeste tilgang på gratis rettshjelp til barn i UNE-saker og 18-åringer som har hatt
4603 tidsbegrenset opphold og ønsker å gjenoppta sin asylsøknad.
- 4604 7. Jobbe for å gi mennesker som flykter på grunn av klimaendringer og
4605 naturødeleggelser formell beskyttelse i internasjonal flyktningrett (utenfor
4606 flyktningkonvensjonen), og for at Norge tar i mot et gitt antall klimaflyktninger årlig.
- 4607 8. Arbeide for internasjonale avtaler som sikrer lovlige veier til Europa for de som
4608 trenger beskyttelse.
- 4609 9. At Norge frivillig skal bli en del av EUs nye solidaritetsmekanisme for håndtering av
4610 flyktningstrømmen til Europa, og jobbe for å styrke mekanismen.
- 4611 10. Ikke sende asylsøkere til såkalte "trygge tredjeland" uten at de får tilgang til
4612 asylprosedyre og sentrale rettssikkerhetsgarantier der. Så lenge noen [Dublin-land](#)
4613 behandler asylsøkere inhumant skal Norge ikke returnere asylsøkere dit.
- 4614 11. Jobbe for at Europas solidaritetsmekanismer for forflytning av flyktninger mellom
4615 europeiske land, bygger på flyktningenes egne ønsker om endelig lokasjon.
- 4616 12. Arbeide for å oppheve flyktningavtalen mellom EU og Tyrkia.
- 4617 13. Ta initiativ til felleseuropeiske løsninger for tilstrekkelig søk- og redningskapasitet i
4618 Middelhavet, og hindre at norske bidrag går til [pushbacks](#) eller militser.
- 4619 14. Jobbe for å erstatte den europeiske grensevakt (FRONTEX) med en grensevakt
4620 som trygger folk på flukt, og samtidig forhindrer ulovlig smugling og trygger
4621 grensene. Grensevakten skal ikke skyve mennesker på flukt bort fra Europa.
- 4622 15. Styrke overføringene til Hellas og eventuelt andre søreuropeiske land der det
4623 trengs kapasitetsbygging for å sikre rettferdig og human behandling av mennesker
4624 på flukt.
- 4625 16. Ikke returnere mennesker til land som FN definerer som utrygge, og sørge for at
4626 ingen sendes tilbake til flukt i hjemlandet uten rimelig mulighet til å klare seg ved å
4627 gjeninnføre [rimelighetsvilkåret](#) for internflukt, i tråd med flyktningkonvensjonen.
- 4628 17. At myndighetene ikke skal tilbakekalle statsborgerskap, og som et minimum innføre
4629 en foreldelsesfrist for tilbakekallelse. Ingen skal tape sitt statsborgerskap eller
4630 sendes ut av landet på grunn av andre familiemedlemmers historikk.
- 4631 18. Utlendinger med barn skal ikke utvises ved brudd på utlendingsloven, av hensyn til
4632 barnas beste, men kan i stedet ilegges tilleggstid før man får permanent opphold.
- 4633 19. Overføre ansvaret for alle enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet, og legge
4634 større vekt på barnets beste i asylsaker. Barnekonvensjonen skal alltid gå foran
4635 innvandringspolitiske hensyn.

- 4636 20. Verne om retten til familieliv ved å fjerne urimelige barrierer for familieegjenforening,
4637 deriblant søknadsgebyr og inntektskrav.
- 4638 21. Forenkle kravene og forkorte saksbehandlingstiden ved asyl og familieinnvandring.
- 4639 22. Styrke asylsøkeres rettssikkerhet ved å innføre topartsprosess i Utlendingsnemnda,
4640 tilby flere timer rettshjelp og sikre stabile bevilgninger til spesielle rettshjelpstiltak.
- 4641 23. Styrke kompetansen hos utlendingsforvaltningen i LHBTI+-spørsmål og sikre god
4642 og rettighetsbasert behandling av asylsøknader på bakgrunn av seksuell orientering
4643 og kjønnsidentitet, samt på bakgrunn av tro og livssyn, inkludert religiøs
4644 konvertering.
- 4645 24. Sikre papirløse migranter og tilreisende EØS-borgere rett til nødvendig helsehjelp
4646 gjennom tilgang til fastlege, og mulighet til å jobbe og forsørge seg selv i tråd med
4647 grunnlovens paragraf 110.
- 4648 25. Sikre etterforskning og oppfølging av alle forsvinnings saker av barn fra asylmottak.
- 4649 26. Følge FNs konvensjon om statsløses stilling, definere statsløshet i lovverket som
4650 selvstendig oppholdsgrunnlag, og ikke frata noen statsborgerskapet hvis det gjør
4651 dem statsløse.
- 4652 27. Oppheve bruk av «[begrenset oppholdstillatelse på grunn av tvil om identitet](#)» for
4653 barn under 18 år, så de kan [delta fullt ut i samfunnet](#) de bor i.
- 4654 28. Sikre rettighetene til asylsøkere som får «begrenset oppholdstillatelse» ved å gi
4655 mulighet til norskopplæring, grunnskoleopplæring, bankkort og bosted i kommune.
- 4656 29. Gi asylsøkere midlertidig arbeidstillatelse fra dagen de har søkt asyl, og legge til
4657 rette for deltakelse i frivilligheten og annen samfunnsdeltakelse.
- 4658 30. Bedre forholdene på utlendingsinternatet Trandum betydelig, blant annet ved å
4659 utvide tolketilbudet, sikre uavhengig psykologfaglig kompetanse og human
4660 behandling av de som bor der, og begrense oppholdstid til maksimalt en uke.
- 4661 31. Kartlegge asylsøkeres fysiske og psykiske helsetilstand kort tid etter ankomst, og
4662 sikre at de raskt får hjelpen de trenger.
- 4663 32. Styrke kompetansen om sårbare asylsøkere hos UDI og ansatte ved asylmottak,
4664 inkludert om funksjonsnedsettelse, kjønns- og seksualitetsmangfold, kvinnehelse
4665 og reproduktiv helse.
- 4666 33. Senke kravene til å få permanent oppholdstillatelse for flyktninger, og fjerne
4667 avgiften for å søke om permanent oppholdstillatelse.
- 4668 34. Sikre at UDI har ressurser til å få ned ventekøene i asylmottak, og gi grundig og rask
4669 saksbehandling av søknader om asyl, opphold og familieegjenforening.

4670

4671 FORSVAR

4672 De Grønne vil:

- 4673 1. Skalere opp og styrke det internasjonale fredsarbeidet.
- 4674 2. Støtte hovedprinsippene i langtidsplanen for forsvaret 2025-2036, med økt
4675 bemanning, økt trening, oppgradering av utstyr og infrastruktur, anskaffelser og
4676 satsing på å bygge et framtidsrettet forsvar av Norge, Norden og Europa.
- 4677 3. Støtte innkjøp av langtrekkende luftvern, utvikling og anskaffelse av klimavennlige
4678 og modulære fartøytper inkludert fregatter og ubåter, og dronedeforsvarssystemer
4679 for økt situasjonsforståelse, prioritert etter mest mulig forsvarsevne for hver krone.
- 4680 4. Utvikle og satse mer på lettere og mer mobile forsvarskonsepter.
- 4681 5. Samarbeide videre med allierte og utvikle etterretningstjenesten, cyberforsvaret,
4682 maritim overvåkning og rom-domenet, for å gi et godt grunnlag for å ta
4683 beslutninger, og en situasjonsforståelse som forebygger konflikt.
- 4684 6. Bygge et totalforsvar for bedre å kunne møte [hybride](#) og asymmetriske trusler.
- 4685 7. Sikre mulighet for vedlikehold av utstyr ved at anskaffelser av forsvarsmateriell i
4686 størst mulig grad gjøres som kjente "hyllevarer" og kjent, ikke spesialisert
4687 forsvarsmateriell. Behovet for spesielle og helt særegne løsninger utenfor
4688 hyllevarerbehovet, skal dokumenteres for "tilsynet for innkjøp av forsvarsmateriell".
- 4689 8. Støtte SDCA-avtalen og utvidelsen av de såkalte omforente områdene, så lenge
4690 det er i samarbeid med flere andre europeiske land og NATO-allierte, og Norge har
4691 utvetydig rett til oppsigelse av avtalen.
- 4692 9. Avvikle Integrert Strategisk Ledelse (ISL) som prinsipp for forsvarssektoren, og
4693 bygge på tillitsreformen for å organisere overordnet ledelse av forsvaret, i fredstid
4694 og i krig.
- 4695 10. Jobbe for at NATO skal avvikle sin førsteslagsstrategi for atomvåpen og lede an i et
4696 internasjonalt samarbeid om kjernefysisk nedrustning.
- 4697 11. Jobbe for å minimere Forsvarets klima-, miljø- og naturbelastning samtidig som
4698 den operative evnen opprettholdes og videreutvikles, blant annet ved å satse på
4699 simulatorteknologi og stille miljøkrav i Forsvarets drift, anskaffelser, utvikling av
4700 konsepter og struktur.
- 4701 12. Styrke arbeidet for likestilling, kjønns- og seksualitetsmangfold og mot seksuell
4702 trakassering i Forsvaret.

- 4703 13. At Forsvaret selv i mye større grad enn i dag, skal ivareta veteraner i egen
4704 organisasjon. Ettervernet av veteraner med ulike utfordringer som følge av utøvelse
4705 av tjeneste kan ikke overlates til primærhelsetjenesten alene.
- 4706 14. At eventuell norsk deltakelse i fredsopprettende internasjonale militære
4707 operasjoner skal debatteres og vedtas i Stortinget, normalt foranlediget av et
4708 FN-mandat, og evalueres grundig i etterkant.
- 4709 15. Styrke heimevernet og øke inntaket til førstegangstjenesten.
- 4710 16. Reetablere Sjøheimevernet og tilføre dem nye oppgaver.
- 4711 17. Ruste opp øst-vest-korridorer mellom Norge, Sverige og Finland, med vei og bane,
4712 i samarbeid med svenske og finske myndigheter.
- 4713 18. At Norge skal kunne produsere forsvarsmateriell og militært utstyr innenlands og
4714 utvikle tett nordisk samarbeid om utvikling og produksjon av forsvarsmateriell.
- 4715 19. Etablere et uavhengig tilsyn for innkjøp av forsvarsmateriell, for å sørge for at
4716 anskaffelsene i sektoren sikrer den operative evnen og anskaffelsens målsettinger.
4717

4718 NORGE I NORD

4719 De Grønne vil:

- 4720 1. Satse på tiltak som forbereder lokalsamfunn i nord i møtet med klimaendringene,
4721 blant annet ved å gi primærnæringene mulighet til klimatilpasning gjennom
4722 tradisjonell kunnskap, innovasjon og krisefond nå som klimaet endres.
- 4723 2. Sikre tilstrekkelig støtte til klimatilpasning for bosettingene og næringslivet på
4724 Svalbard, og etablere "Løsningslab Svalbard" i et samarbeid mellom UNIS, Svalbard
4725 forskningspark og Longyearbyen lokalstyre, der erfaringer med klimaendringene
4726 kan gjøres til løsninger som kan være nyttige andre steder i Arktis, eller verden
4727 forøvrig.
- 4728 3. Utvikle og gjennomføre desentralisert videregående og høyere utdanning i nord
4729 gjennom nyskapende bruk av teknologi og samarbeid med arbeidslivet.
- 4730 4. Sikre gode lokalsamfunn og bærekraftig verdiskaping uavhengig av
4731 befolkningsutviklingen i nord, blant annet gjennom et program for helseinnovasjon
4732 for gode løsninger på befolkningsutfordringene i spredtbygde samfunn.
- 4733 5. Ivareta tradisjonelle næringsveier, samisk kultur og verdier, og bidra til innovasjon
4734 basert på den samiske levemåten, blant annet ved støtteordninger for gründere
4735 som tar utgangspunkt i samisk kultur som duodji, design, reindrift og naturmedisin.

- 4736 6. Gjennomgå reindriftsloven for å styrke reindriften som en familiebasert og kulturelt
4737 bærekraftig urfolksnæring, og samtidig sikre god dyrevelferd og forvaltning av
4738 beite.
- 4739 7. Vurdere å flytte Norsk romsenter og relaterte statlige arbeidsplasser til Tromsø,
4740 samt utvikle klynger for innovativ romindustri i triangelet Andøya-Narvik-Tromsø.
- 4741 8. Vedlikeholde kritisk infrastruktur i nord bedre, gjennom økte overføringer til fylkene
4742 for å ta igjen vedlikeholdsetterslepet på fylkesveier og fiskerihavner.
- 4743 9. Sikre en grønn ferjeforbindelse over Tysfjorden, med døgnkontinuerlig trafikk i
4744 måneder med stor betydning for næringer som fiskeri og reiseliv.
- 4745 10. Satse på elektrifisering av kortbanenettet, legge servicesenteret for elfly på
4746 Andøya og videreutvikle utdanningstilbudet for elfly-piloter og -teknikere i
4747 Nord-Norge.
- 4748 11. Sikre en ambisiøs jernbanesatsing langs flere spor ved å finansiere utslippsfrie
4749 togsett på Nordlandsbanen, bygge ut dobbeltspor for den tungt trafikkerte
4750 Ofotbanen og samarbeide med Sverige og Finland om å etablere Ishavsbanen, for å
4751 legge til rette for miljøvennlig godstransport, beredskap og bærekraftig turisme.
- 4752 12. Satse på en grønn sjøvei, gjennom tydelige støtteordninger for utslippsfri transport
4753 av råvarer, passasjerer og gods på kjøll, retningslinjer for offentlige innkjøp, tilskudd
4754 til leverandørindustrien og utbygging av landstrøm i havner.
- 4755 13. Begrense virksomhet som belaster naturområder og arts mangfold som allerede er
4756 under press, og arbeide for at Norge tar internasjonalt initiativ til sterkere vern av
4757 naturen i Arktis, etter mønster av Miljøprotokollen i Antarktistraktaten.
- 4758 14. Beskytte det særlig verdifulle og sårbare området nord for iskantsonen
4759 (Polarfronten) i Barentshavet, og definere iskantsonen som området nord for 0,5
4760 prosent isfrekvens, maksimal sørlig utbredelse, i tråd med miljøfaglige råd fra Faglig
4761 forum.
- 4762 15. Reversere innført krav om tre års botid i Fastlands-Norge for å ha stemmerett og
4763 være valgbar til lokalstyret i Longyearbyen, slik at innbyggerne som ble fratatt sin
4764 mulighet til å delta igjen kan bidra til lokaldemokratiet.
- 4765 16. Stå fast ved Svalbardtraktaten og dennes likebehandlingsprinsipp, og avvise
4766 russiske krav om særrettigheter på Svalbard, særlig krav som svekker
4767 Svalbardmiljøloven. Fiskerivernsonen bør omgjøres til et internasjonalt
4768 verneområde for fred, marint vern og forskning, der all militær og ekstraktiv
4769 virksomhet blir forbudt for alle land.
- 4770 17. Forvalte fiske rundt Svalbard strengere, inkludert forbud mot tråling, strengere
4771 regulering av fiske i sårbare farvann, og strengere kontroll av omlasting og bifangst.

- 4772 18. Opprettholde og videreutvikle Barentssamarbeidet, med vekt på
4773 folk-til-folk-samarbeid om kultur, urfolk, helse og bærekraftig samfunnsutvikling,
4774 for å bevare og styrke vennskap mellom folkene i nordområdene. Samarbeidet med
4775 Russland om atomavfallssikkerhet skal fortsatt prioriteres høyt.
4776

4777 **EUROPAPOLITIKK**

4778 De Grønne vil:

- 4779 1. Gå inn for nye forhandlinger med EU med sikte på norsk EU-medlemskap, der
4780 avtalen må godkjennes ved folkeavstemning.
- 4781 **D16:** (Frode) Stryke kulepunkt 1
- 4782 2. Bevare EØS-avtalen, ta igjen etterslepet på gjennomføring av EØS-relevante regler
4783 og jobbe for fullverdig medlemskap i EU.
- 4784 3. Være en pådriver overfor EU og medlemslandene for å støtte EU-rettsakter som
4785 styrker klima- og miljøhensyn, arbeiderrettigheter og andre viktige sosiale forhold.
- 4786 4. Samarbeide tett med EU om utvikling og gjennomføring av klimapolitikken, ta
4787 initiativ til et felles mål om et fossilfritt Europa innen 2040, og knytte Norge til EUs
4788 nye klimalov om konkrete utslippsreduksjoner frem mot 2050.
- 4789 5. Bidra til og gå inn i forpliktende overnasjonale avtaler med EU som setter mest
4790 mulig ambisiøs standard for klima, natur og ressurspolitikk i Europa. Slike avtaler
4791 bør samtidig gi rom for at enkeltland kan gjennomføre enda mer ambisiøs politikk.
- 4792 6. Jobbe for et europeisk pionérområde for en fossilfri grønn kretsløpsøkonomi, og
4793 støtte nødvendige tiltak for en slik omstillingsfase, herunder tollbarrierer mot klima-
4794 og naturskadelige og ressursløsende produkter.
- 4795 7. Jobbe for at Norge deltar i LIFE, EUs miljø- og klimaprogram som finansierer lokale
4796 og regionale klimatiltak og gir støtte til miljøorganisasjoner.
- 4797 8. Arbeide for at Norge knyttes bedre til Norden og Europa gjennom togforbindelser.
- 4798 9. Jobbe for strenge, felleseuropeiske standarder for dyrevelferd og antibiotikabruk,
4799 og sikre norske primærnæringsers interesser opp mot EU.
- 4800 10. Sikre at Norges energiresurser inngår i et mangfoldig og desentralisert felles
4801 kraftmarked med resten av Europa og bidrar til å erstatte fossil med fornybar
4802 energi, blant annet med å videreføre sjøkabler til våre naboland. .
- 4803 11. Samarbeide for sirkulærøkonomi og bedre naturforvaltning ut fra EUs taksonomi.

- 4804 12. Styrke det nordiske samarbeidet om beredskap, forsvar, samferdsel og kultur,
4805 gjennom Nordisk råd og støtte til samarbeid i det nordiske sivilsamfunnet.
- 4806 13. Være en pådriver for en nordisk samekonvensjon for å lette samhandling og styrke
4807 samisk kultur på tvers av landegrensene, samt sette i gang en felles nordisk
4808 oppfølging av urett mot samer og et program til støtte for internasjonal formidling
4809 av urfolks- og minoritetskultur.
4810

4811 **OLJEFONDET**

4812 De Grønne vil:

- 4813 1. Forvalte fondet ansvarlig og langsiktig, i tråd med handlingsregelen, og begrense
4814 overføringer fra fondet til statsbudsjettet for å unngå overoppheting av
4815 økonomien.
- 4816 2. Øke overføringene fra fondet til globale fellesgoder som gjør verden tryggere,
4817 inkludert å gi 1 prosent av nasjonalinntekten til FNs klimafond.
- 4818 3. Åpne for å bruke ekstraordinære inntekter fra prisøkninger som stammer fra
4819 internasjonale kriser, på å dempe effekten av disse krisene, som invasjonen av
4820 Ukraina.
- 4821 4. Trekke fondet ut av fossil energi, våpenindustri, skatteparadiser og selskaper som
4822 driver på områder som er okkupert i strid med folkeretten.
- 4823 5. Redusere de negative effekter på klima, natur og dyr fra oljefondets investeringer i
4824 tråd med internasjonale avtaler
- 4825 6. At fondet rapporterer i henhold til EUs rammeverk for bærekraftig finans og følger
4826 utviklingen i EUs taksonomi.
- 4827 7. Utrede om inntekter fra framtidige ekstraordinært lønnsomme næringer, som
4828 sjeldne mineraler, bør gå inn i fondet.
4829

4830 **INTERNASJONAL HANDEL OG ØKONOMI**

4831 De Grønne vil:

- 4832 1. At nye handelsavtaler stiller bindende klima- og miljøkrav i tråd med Parisavtalen og
4833 anbefalingene fra FNs naturpanel om å stanse nedbyggingen av natur.
- 4834 2. At Norge blir en pådriver for at eksisterende og nye handelsavtaler respekterer og
4835 støtter menneskerettigheter og nasjonalt demokrati, og ikke undergraver
4836 utviklingslands muligheter til å bygge opp en egen industri og matproduksjon.

- 4837 Eksempelvis skal handelsavtalen mellom Norge og Kina inneholde krav om en
4838 bedret menneskerettighetssituasjon i landet.
- 4839 3. Forhindre at maktkonsentrasjonen i de største multinasjonale selskapene
4840 undergraver demokratiske institusjoner, svekker nasjonal skatteinngang og svekker
4841 forutsetningene for et sunt marked og en rask grønn omstilling.
- 4842 4. Bruke statlig eierskap og internasjonalt samarbeid aktivt for å bekjempe
4843 skatteparadiser og økonomisk hemmelighold, jobbe for en internasjonal konvensjon
4844 om økonomisk åpenhet og for opprettelsen av et internasjonalt skatteorgan i FN.
- 4845 5. Jobbe for at multinasjonale konsern skattlegges med en enhetlig tilnærming, slik at
4846 man skattlegger basert på hele konsernets globale overskudd, heller enn nasjonale
4847 datterselskapers overskudd.
- 4848 6. Jobbe gjennom Verdens handelsorganisasjon for sterkere krav til miljø og
4849 arbeidsliv, for å hindre at svake miljøstandarder og dårlige arbeidsforhold er
4850 konkurransefortrinn.
- 4851 7. Styrke økokrim og Europols muligheter til å forfølge finanskriminalitet på tvers av
4852 landegrensene.
- 4853 8. Styrke åpenhetsloven for næringslivet ytterligere, med etikkinformasjonsplikt slik at
4854 forbrukere får lett tilgjengelig kjennskap til produksjonsforhold.
- 4855 9. Støtte avtaler som legger til rette for økte norske investeringer i utviklingsland,
4856 forutsatt at det skjer på lokalbefolkningens premisser. Åpenhetsloven må gjelde for
4857 slike investeringer.
- 4858 10. Arbeide for en internasjonal Robin Hood-skatt ([Tobinskatt](#)) på omsetning av valuta
4859 og verdipapirer, som skal øremerkes tiltak for bærekraftig utvikling.
- 4860 11. Støtte EUs arbeid for å sikre egen produksjon og foredling av kritiske råmaterialer,
4861 gitt at produksjonen opprettholder miljøkrav.
4862

4863 **UTVIKLINGSSAMARBEID, NØDHJELP OG HUMANITÆR** 4864 **BISTAND**

4865 De Grønne vil:

- 4866 1. Fokusere bistanden på effektive tiltak for å oppnå to overordnede mål: Bekjempe
4867 fattigdom og løse de globale fellesutfordringene, som klima- og naturkrisen er det
4868 fremste eksemplet på.
- 4869 2. At minst én prosent av nasjonalinntekten skal gå til humanitær bistand og
4870 fattigdomsreduksjon, slik at de svakeste av de svake får mer hjelp og bedre liv.

- 4871 3. Ikke telle utgifter til flyktninger internt i Norge som en del av bistandsprosenten.
- 4872 4. Etablere og videreutvikle ordninger med garantier for å mobilisere minst 0,7% av
4873 BNI i private investeringer i global utvikling, i samarbeid med nordiske land.
- 4874 5. Fylle Nansenprogrammet med de ekstra inntektene oljefondet har fått som følge
4875 av Russlands invasjon av Ukraina, for å støtte Ukrainas selvforsvarskamp og
4876 gjenoppbygging, gjøre Europa uavhengig av russisk gass, og hindre sosial nød som
4877 følger av energipriser og matvarepriser i berørte land.
- 4878 6. Ha utdanning som en hovedprioritet i bistanden, ved å sikre skoletilgang i kriser, at
4879 utdanning skal være gratis og at alle støttede skoler skal være tilgjengelige for alle,
4880 uavhengig av sosial bakgrunn, kjønn, legning, etnisitet og funksjonsnivå.
- 4881 7. Videreføre innsatsen mot mødredødelighet og barnedødelighet, løfte seksuell og
4882 reproduktiv helse, og støtte aktører som gir tilgang til trygg og selvbestemt abort.
- 4883 8. Sikre at sårbare grupper som får lite støtte fra andre land, spesielt skeive grupper,
4884 får tilgang på bistand.
- 4885 9. Øke Norges urbane bistand, støtte FNs arbeid for bærekraftig byutvikling og støtte
4886 opp om byer i utviklingsland som tar ansvar og setter ambisiøse klima- og naturmål.
- 4887 10. Styrke institusjoner som sikrer at bistand ikke havner i korrupsjon eller
4888 maktmisbruk. Det er spesielt viktig å sikre at bistand ikke fører til fortrengning av
4889 minoriteter eller kulturbærende næringer.
4890

4891 KLIMA- OG NATURBISTAND

4892 De Grønne vil:

- 4893 1. Innføre en klima- og naturprosent, hvor et beløp tilsvarende én prosent av
4894 nasjonalinntekten (BNI) overføres årlig fra Oljefondet til FNs klimafond.
- 4895 2. Doble støtten til Klima- og skoginitiativet, og utvide initiativet til å også gjelde
4896 bevaring av våtmarker, mangroveskoger og sjøgressenger, i tillegg til regnskog.
- 4897 3. Styrke Hav for utvikling, Fisk for utvikling og Landbruk for utvikling for å bidra til
4898 mer bærekraftig forvaltning og utvikling av hav, fiske og landbruk globalt.
- 4899 4. At investeringer og planer i klima- og naturbistanden skal være robuste mot
4900 framtidige klimaendringer og være tilpasset de langsiktige målene under
4901 Paris-avtalen og Montreal-Kunming-avtalen, altså sikre et levelig klima og
4902 tilstrekkelig vern av naturområder.

4903

4904 Har du innspill til programmet? Se hvordan du kan bidra på mdg.no/program2025

UTKAST